YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI I

YAZARIN ÖBÜR ESERLERİ
(DİRİLİŞ YAYINLARI'ndan)

ŞİİR:

ŞİİRLER I	Monna Rosa
ŞİİRLER II	Şahdamar/Körfez/Sesler
ŞİİRLER III	Hızırla Kırk Saat
ŞİİRLER IV	Taha'nın Kitabı / Gül Muştusu
ŞİİRLER V	Zamana Adanmış Sözler
ŞİİRLER VI	Ayinler/Çeşmeler
ŞİİRLER VII	Leylâ ile Mecnun
ŞİİRLER VIII	Ateş Dansı
ŞİİRLER IX	Alınyazısı Saati
GÜN DOĞMADAN	(Şiirlerin Toplu Basımı)

HİKÂYE:

HİKÂYELER I	Meydan Ortaya Çıktığında
HİKÂYELER II	Portreler

PİYES:

PİYESLER I • ARMAĞAN

ÇEVİRİ ŞİİR:

BATI ŞİİRLERİNDEN • İSLÂMIN ŞİİR ANITLARINDAN

DÜŞÜNCE:

RUHUN DİRİLİŞİ • KIYAMET AŞISI • ÇAĞ VE İLHAM I-II-III-IV • İNSANLIĞIN DİRİLİŞİ • YİTİK CENNET • MAKAMDA • İSLÂMIN DİRİLİŞİ • GÜNDÖNÜMÜ • DİRİLİŞ MUŞTUSU • İSLÂM • DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ • İSLÂM TOPLUMUNUN EKONOMİK STRÜKTÜRÜ • DÜŞÜNCELER I-II • DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE • FİZİKÖTESİ AÇISINDAN UFUKLAR VE DAHA ÖTESİ I-II-III • YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI II • VAROLMA SAVAŞI • ÇAĞDAŞ BATI DÜŞÜNCESİNDEN • UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ • SAMANYOLUNDA ZİYAFET

DENEME:

EDEBİYAT YAZILARI I - Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir
EDEBİYAT YAZILARI II - Dişimizin Zarı
EDEBİYAT YAZILARI III - Eğit Ehramlar

İNCELEME:

YUNUS EMRE • MEHMED ÂKİF • MEVLÂNA

GÜNLÜK YAZILAR:

FARKLAR• SÜTUN • SÛR • GÜN SAATİ

SÖYLEŞİLER:

röportaj:

TARİHİN YOL AĞZINDA

konferans:

ÇIKIŞ YOLU I - Ülkemizin Geleceği
ÇIKIŞ YOLU II - Medeniyetimizin Dirilişi

meydan konuşması:

ÇIKIŞ YOLU III - Kutlu Millet Gerçeği

SEZAİ KARAKOÇ

YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI

I

başyazılar

3. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI
P.K. 1279, Sirkeci-İstanbul. Nuruosmaniye Cd.
Derin Han, No: 8/1, 34410 Cağaloğlu - İstanbul
Posta Çeki No: 348155 Tel: (0212) 519 04 57
www.dirilisyayinlari.gen.tr

Diriliş Yayını : 42
Birinci Baskı : 1996
İkinci Baskı : 1999

BU KİTAP

Bu kitap, 25 Temmuz 1988 - 14 Temmuz 1989 tarihleri arasında, Haftalık **DİRİLİŞ** Dergisi'nde yayınlanan **BAŞYAZILAR**'dan oluşmuştur.

© Diriliş Yayınları. BU KİTAP DAHİL BÜTÜN ESERLERİMİZİN TÜM YAYIN HAKLARI SAKLIDIR. (Değerlendirme amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazarın yazılı izni olmadan, hiçbir surette alınamaz, çoğaltılamaz, çevirisi yapılamaz, radyo, TV'lerde okunamaz, kaset ve CD'lere aktarılamaz, İnternet dosyası açılamaz).

Dizgi-İçdüzen: Birim
Baskı-Cilt: Bayrak Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. No: 14/2 Topkapı - İstanbul
İstanbul - Mayıs 2010

YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI

I

YASTAN ÖTE

Nasıl, ölümlere, yoksulluklara, korkunç geçen bir kışa bakmaksızın, Allahın tabiat için belirlediği kanun gereği, bahar, ilkbahar, o çiçekler çağlayanı ve kuşlar şadırvanı çıkar gelirse, ve hatta kışın şiddetli geçmesi oranında daha güzel ve daha etkili olarak gelirse, bir telâfi rüzgârı gibi, bir teselli ödülü gibi, kayıpların öcünü alacakmış gibi, harap olanı onaracakmış gibi gelirse, kanlı ve trajik, sakin veya kaynayışlı, sessiz ve çağıltılı, dolu ya da boş, aydınlık ya da karanlık, kısacası, tabiattan daha karmaşık ve gergin, çalkantılı günlerden sonra, siyasî veya toplumsal olayların akışı içinde, bir saatin anı gelince tık! demesi gibi, ramazan ve kurban bayramları çıkagelir. Ve ne de iyi eder de gelirler. En tabii mevsimler gibi gelirler. Ve ruhun kışını bahara çevirirler. Ve başlar müminlerin birbirlerinde ilahî dostluk âleminin nimet sofrasını açma ferahlıkları.

Ruh mevsimlerinin çiçek açışlarını, gizli saklı tantanasıyla, ve en alçakgönüllü bir çerçeve içinde, aileye, şehre ve topluma getiren bayramlar, müslümanların birbirlerini ziyareti ile adeta bir şölene, manevi bir şölene dönüşür. Göğün yıldızları yere düşmüş ve bir at-

las zemine çiviler gibi saplanmıştır. İnsanların ruhlarının bir araya gelişinden oluşmuştur bu atlas kumaş. Artık ne bayram öncesinin ve ne bayram sonrasının o günlük sıkıntılarından, yaşantı kıvranışlarından bir eser vardır. Herkes, sanki ruhanî ya da lâhutî bir ortam içindedir. Dostluk, güzellik, hatıraların deşilişi, geçmiş günlerin ayıklana ayıklana hatıralarda ışıklanışı vardır. Ve insanlar, bir cennet gününden bir şeyler yaşamaktadırlar. Hayatın içinde ansızın beliren öyle bir hayat parçası ki, hayata anlam veriyor, kısalığına ve uçuculuğuna karşı öteki âlemin ebedîliğinden, sonsuzluğundan bir esinti, bir soluk, bir fragman, bir örnek sayfa oluyor.

Hele çağımızda, insan ruhu ne kadar bu bayramlara muhtaçtır. Nice dinlerin bir takım töreleri zamanın geçmesiyle ölüyor, ya da gülünçleşiyor, yaşayan ölü haline geliyor. Ama, islâmın canlılığının, tabiîliğinin, fıtrîliğinin bir şahidi, hatta sürüp giden bir mucizesi olarak, güzelliğinin, doğruluğunun ve iyiliğinin bir kanıtı olarak bayramlar daha çok gereksinme duyulan bir sevgi panayırı biçiminde devam ediyor. Elbet, tümüyle kendi toplumunun medeniyet köklerinden kopmuş bir bölüm insanı hesaba katmıyoruz bu hükme varırken. Bu hükme, toplumu, halkı esas alarak varıyoruz. Yoksa, kendi toplumuna ve halkına yabancılaşmış kişiler bırakıp kaçıyorlar bayramı. Daha doğrusu, bayram onları kaçırıyor. Şehirler, asıl sahibine kalıyor. Topluma ve halka kalıyor. O bayramlar gerçek sahibine kalıyor yani. Tezatsız toplum doğuyor. Kaçanlar, sanıyor ki, onlar bayramı bırakıp gitmişlerdir, oysa kimbilir, belki de, belki değil muhakkak, bayramlar, manevi güçleriyle, onları, ona lâyık olmayanları koğuyor.

Ve bayramlar. Ve hele kurban bayramları. Masum hayvanların teslim oluşları, akan kan, yumuşayan kalpler, sevinen fakirler. Acıyla sevincin böylesine içiçe olduğu başka bir toplum olayına pek raslanmaz. Sanki, ilâhî kanun, kat kat, katmerlenerek bir daha tecelli ediyor; kiminin kendini feda edişiyle kimileri seviniyor, hayat buluyor. Toz duman yükselen ateşler, akan kan ve bayram hareketi adeta metafizik bir görünüm ve çerçevede, Allah'tan razılığı, tevekkülü, kanaatı, fedakârlığı, mutluluğu, kader hengâmesi içindeki mucize demetlerini, gurbetteki sılaları ve sıladaki kucaklaşmaları deste deste serpiyor şehirlerin meydanlarına, caddelerine ve yurt yüzüne ve yeryüzüne.

İslâm Dünyası, nice yaslar içinde. Kan revan içinde. Anlamsız savaşların yıkıntısı içinde. Esaret içinde. Düşmanın zulüm çizmeleri altında ezilmede. Ölüyor, öldürülüyor her yerde müslümanlar. Eziliyorlar, çiğneniyorlar, akıl almaz baskılara ve zulümlere uğruyorlar. Bölünmüş, parçalanmış durumda. Parça parça yok ediliyorlar. Birbirlerinin imdadına koşamıyorlar. Bazıları da nisbeten sükûnet içinde. Kurbanlık koyun gibi sırasını bekliyor. Derleniş toparlanış umudundan en ufak bir eser yok gibi. Ekonomileri yıkık, evleri yıkılmış, çocukları yitik aileler, aileler, aileler. Filistin, Afganistan, İran, Irak. Bulgaristan'da, Rusya'da, Çin'de ve Hint'te ezilenler. Eritre'den bir haber bile yok. Filipinler'den. İşte bütün bu genel yas fonunda beliren kurban bayramı, şuurlarımızı en keskin bir kılıç gibi bilemek, kınından sıyırmak için geliyor ve geldi.

Yastan öte bir kurban bayramı daha geldi. Yüzyıldır, ya da daha fazla, hep böyle geldi bayram. Kandan bir bayrak gibi bir bayram. Ufukları dolduran matem

seslerini bir parça bastırmaya çalışan ve müslümanların dayanıklılığını, hâlâ ayakta durduklarını dünyaya ilân eden, olağanüstü bir konuşmadır, bir mesajdır o.

Gönül istiyor ki, yas yoğunluğu giderek kabaran bayramlar değil de, koyu renkli bayramlar değil de, gittikçe rengi açılan, sevinç yoğunluğu artan, iyi günler muştusunu çoğaltan bayramlar gelsin.

Evet, Allahım, artık İslâm Âlemi için böyle bayramlar gelsin.

DİRENİŞTEN DİRİLİŞE

Toplum, korkunç bir takım gizli stratejilerin, planların kurbanı. Dünyada böyle; ama bizim toplumumuz bir yıkıma daha çok uğrama talihsizliği içinde. Bir bakıyorsunuz, olduğu konumdan, sanki binlerce yıl öteye fırlatılmış. Bu bir ilerleme mi? Asla. Bir gerileme bile değil. Bir sapıştan, hatta bir yozlaşmadan da farklı ve öte bir değişim. Adeta, en olmayacağına, en olamayacağına, en olmaması gerektiğine götürülüp bırakılmış. Toplumu çarpıtma, yamuklaştırma bu.

Bir düşünelim, iki yüz elli bin şehit verdi bu toplum, İstanbul'u vermemek için Birinci Dünya Savaşında. Hangi idealler uğruna bu destansı kahramanlık ve fedakârlığı gösterdi? Bugünkü toplumda o ideallerden eser var mı? Evet, var, ama, halk kesiminin bazı kanatlarında. Meydanda, okulda ya da aydın kesiminin göründüğü yerlerde o ideallerin tam zıddı saplantılar egemen. Çok zaman geçmediği halde, o günkü toplumla bugünkü toplum arasında bir uçurum var. Çağdaş toplumların hiç birinde böyle bir başkalaşım söz konusu değil. Belki de tam tersine. İngiliz, fransız, italyan ve benzeri toplumlar yeterince değişememekten acı çekiyorlar.

Her on yılda bir toplumumuz, başka bir topluma dönüşmüşcesine, ideallerini, tanımlarını, tavırlarını, hatta dilini gömlek değiştirir gibi çıkarıp atsın ya da yenileriyle değiştirsin arzusunda olanlar var. Ve bu kişiler, basın kanallarıyla bu emellerine bir ölçüde ulaşıyorlar, ne yazık ki.

Gerçi, toplumumuz, dıştan, gizli veya açık gelen bu değişim fırtınasına, yüzyılı aşkın bir zamandır direniyor. Ama giderek direncini yitiriyor. Aydınlar, çoktan yitirdiler direnme güçlerini. Hatta bir çoğu tersine dönüştürdüler psikolojilerini. Toplumun ruhu, ruh kapitali ve herşeyi olan (ve gitmesiyle toplumun tam benliğinin esaret felâketine uğrayıp silineceği ve yok olacağı muhakkak olan) islâmı, artık açık açık "büyük tehlike" olarak göstermektedirler. Böyle yazıp çiziyorlar gazetelerinde, utanmadan ve sıkılmadan ve yüzleri kızarmadan. Hiç bir şart, bir ayırım, bir kayıt, bir not bile koymadan yazılarına. İslâma öylesine yabancı ve ona öylesine düşmanlar ki, insan ürperiyor bunu düşündükçe. Bu düşüş, bu yokoluş, bu kendi kendine yabancılaşma önünde, insan onurunun alnından damar damar terler akıyor. Bunlar, nüfus cüzdanlarına müslüman diye yazılmamasını istiyorlar. İslâmdan, milletimizin solmaz ruh kumaşı olan, Allah'ın ışığı kesilmez güneşi olan islâmdan böylesine kopmuş bulunuyorlar.

Ama, milletimiz, halkımız, şükürler olsun ki, böyle değildir. Zaman zaman başka bir dünyaya taşınırcasına kendinden uzaklaştırılmak istense de, bunu tamamen başarabilmiş değillerdir düşmanlar; iç ve dış düşmanlar. Halkımız, kendinden ne kadar uzaklaştırılırsa yine, ilk fırsatta kendine dönüyor.

Her ramazanda yeniden kendine gelmeyi deniyor halkımız. Belki tam bir şuurla değil, ama kendine mahsus bir sezgi, seçkin bir halkın, atalarından miras kalmış bir sezgisiyle. Zaten tüm şuur, ancak aydınların halkın önüne düşüp bir ideali gerçekleştirmesiyle olur. Önce aydınlar kazanılır, sonra halk onların peşinden gelir.

Halk, henüz tüm yitirilmemiştir. Ruhundaki safiyet, samimilik, hâlâ alnında parlıyor. Bu, gelecek için bir garanti değilse de, ümidin kesilmemesi için bir dayanaktır.

Zaten, idealist insan için, Allah'tan ümidi kesmek mümkün değildir.

Temel, Allah'tan umutlanmak olduğuna göre, şartlar nice ağır olursa olsun, insanlardan da, toplumlardan da umudu kesmemek gerekir.

Allah'ın izniyle, bütün gücümüzle çalışıp, manevi ve maddî bütün güçlerimizi seferber edip yoz gidişi durduracağız, halkı gerçek yöne, diriliş yönüne çevireceğiz, döndüreceğiz.

DEĞİŞME VE ÖTESİ

I

Toplumların değişmeleri, çoğu zaman yavaş, fakat kimi zaman da hızlıdır. Hızı, metafizik bir kavram olarak değil de, tarihî-sosyolojik bir kavram olarak ele alırsak, aşağı yukarı, şöyle bir kural söylenebilir: toplum değişmeleri gittikçe hızlanmaktadır. En azından olayların akışının bizde bıraktığı izlenim bakımından.

Evet, insanın değişmesi hızlanmakta, toplumun içten değişmesi hızlanmaktadır, toplumun dıştan gelen değişmesi hızlanmaktadır.

Hep, metafizik açıdan değerlendirmeden diyebiliriz ki, bu değişme hızlanmalarının başlıca sebebi, teknolojik gelişmedir. Teknolojik gelişmeler, insanın tabiata, coğrafyaya, uçsuz bucaksız denizlere (okyanuslara), hatta uzaya hakim olmasını sağladığı ölçüde, insana, topluma ve başka toplumlara da etki yapma gücünü arttırmaktadır. Bunun da sonucunda, insanın ve toplumun değişmesinde, farkedebilir bir hızlanma görülüyor.

Son çağlarda bu etkilemenin anahtarını elinde bulunduran Batı, tıpkı tabiata hakim olmak ve onu sö-

mürmek için yaptığı gibi, Avrupa toplumları dışındaki insanları, kişiliğinden yoksun, sömürülebilir bir yığın haline gelmeleri için bir değişim, değiştirme sürecine soktu. Batılı yöneticiler, diğer ülkeleri ve insanlarını değiştirmeyi sanki bir hedefmiş gibi seçti.

Bu değişmeyi Batı öyle propaganda etti ki, bir çok ülke, kendiliğinden böyle bir değişme sevdasına kapıldı. Değişme rüzgârı, bir moda rüzgârı gibi esti bir çok Asya ve Afrika ülkesinde.

Batı'nın hedefi, asyalıyı, afrikalıyı, bir daha geri dönemeyeceği bir şekilde kendi benliğinden etme, tarihiyle, geçmişiyle ilişkisini koparma, kişiliksizleştirme idi. Ama bunu "medeniyet!" adı altında yapıyordu. Sanki, Batı Medeniyetinden başka medeniyet olmazmış gibi. Sanki tek medeniyet, Batı Medeniyetmiş gibi. Batı Medeniyeti, Mutlak Medeniyetmiş gibi.

Batıya özeniş, propagandanın etkisi altında kalış, taklitçi bir tip doğurdu; taklitçi hareketler görüldü bir takım yerlerde.

Dıştan taklitçi görünen Japonya, kısa sürede, modelini, Batının silâhını elinden kapma şeklinde geliştirdi. Ancak, bunu, askerî ve siyasî bir plana yükseltemediği için ve sürecin henüz uzak sonuçları alınmadığına göre son tahlilde başarısı kesinlik kazanmış sayılamaz.

Çin de, kısa zamanda, Batı'dan aldığıyla yetinmeyip gerek teknolojide, gerek ideolojide ve gerek toplum yapılaşmasında, yerli, millî, kendi kültüründen kaynaklanan çözümler aramakta. Bir çok ırkı da peşinden sürükleyen ayrı bir dünya görünümünde. Batının değiştirme oyununu atlatma çabasında.

Çin'deki gelişimin değişik bir benzerini Hint'de gözlemliyoruz. Çin olsun, Hint olsun, kendi gelenek ve

kültürlerini, millî bir özellik, hatta insanın tabii bir özelliği gibi sayıp değiştirmemeğe özen gösteriyorlar. Japonlar, ayinlerini dışarıya karşı, iş disiplini gibi gösterip sırlarını saklamaya çalışırken, Çinliler, gün doğuşu ve gün batışı ayinlerini, cin kovma ayinlerini, hep sabah jimnastiği, akşam jimnastiği, kıra çıkma, piknik yapma gibi göstererek adeta Batılılarla alay ediyorlar, onlar uyanmadan kendi kültürleri içinde bir dirilişi gerçekleştirmek istiyorlar. Hint, biraz daha açık bir şekilde Batı'ya kafa tutuyor. Teknolojik açıdan batılılaşırken, orada müneccimlik hâlâ devam ediyor, Ganj Tanrı biliniyor, içine atılan cesetler ve savrulan ölü küllerinin bir sağlık sorunu olabileceğini orada kimseler söyleyemiyor. Bu batıl ve tehlikeli inançlar bile, millî benlik ve kültürle ilgili görülüp sonuna kadar korunmaya çalışılıyor.

"İyi bir şey mi, bu direniş?" demek mümkün. İyi veya kötü, mesele burada değil bence. Millî benliği ve onuru korumada çok duyarlı olan bu ülkelere bu özelliklerinden ötürü gıpta etmek mümkün.

Afrika, bir yandan, siyasî ve teknolojik açıdan ayağa kalkmağa çalışırken, öte yandan, taklidin büyük yıkımına uğramış bir kıta. Ufak ufak ülkeler, bin bir ırk, dil ve politika bölünmesi içinde, Batı'nın kışkırtıcılığıyla savaşıp duruyorlar. Sömürülüş sürüp gidiyor. Bir kimlik kazanma, sürekli ertelenen bir düş oluyor. Devrimler, darbeler, içsavaşlar, isyanlar, ekonomik yıkıntılar içinde, Afrika, krizlerin koleksiyonunu yaşıyor.

Batı'nın dünyaya saçtığı değişme tohumları, semeresini, savaş, kıtlık, ekonomik ve sosyal yıkılış biçiminde, adeta Ahir Zamanın dabbetülarz'ı olarak, zehirli bir yemiş gibi veriyor.

Derken, genel bir zehirleniş dünyanın havasını bozuyor, bu, giderek Batı'yı da etkisi altına almaya başlıyor.

Dünyayı değiştirmek isteyen Batı, bu kez değişme sırasının, hem de elinde olmadan, kendi işinin karşılığı ve cezası olarak, kendisine geldiğini görüyor ve bunun dehşetini, önlenmez dehşetini yaşamaya başlıyor.

DEĞİŞME VE ÖTESİ

II

Mutlu, zengin ve kendine güvenme duygusu içinde sanılan Amerika, gerçekten öyle mi? Yakından bakılınca, belirli bir değişme görünmüyor Amerikan toplumunda, ama, sanırım, öyle 19. yüzyılın, hatta İkinci Dünya Savaşı sonrasının Amerikası da yok artık. Dışarı fazla açılmanın ve dünya imparatorluğu olmağa soyunmanın faturasını yavaş yavaş ödeyeceğe benziyor O da. Antik dünyanın bir romalısı, bir atinalısı, bir mısırlısı, ya da Ortaçağın bir müslümanı ile karşılaştırıldığında, bugünkü amerikan tipi, dünya insanı olma açısından, biraz hafif kalacaktır. Değişmesi, ilerlemesi ve yücelmesi gerektir ki, dünyanın sorumluluğunu üstlenecek bir aydın kişi olabilsin bir amerikalı. Ama gördüğümüz, büyük bir caba sarfetmesine karşılık, sanki daha önceden kendisi için çizilmiş sınırları bile zorlamaya niyetli değil. Böyle olunca, dünya sorumluluğu ağır basacak ve bu yükün altında amerikan kişisi çökecektir. Biz bunu yakın tarihte gözlemlemiş bulunuyoruz. Bunun tipik misali, İngiltere'dir. 1900 yılları başında dünyanın en büyük imparatorluğu olan İngiltere, İki Dün-

ya Savaşından da zaferle çıktığı halde, bugün, üstünde güneş batmayan imparatorluk olmak bir yana, artık süper devlet olma iddiasında bile değil. Bir de düşünelim ki, İngiliz İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilseydi de, zafer, Osmanlı Devleti'nin olsaydı, bugün acaba nasıl bir manzara olacaktı? Tarihi ve olup bitenleri kavramak, daha iyi anlamak için, pozitif bilimlerde olduğu gibi, sosyal bilimlerde de, bu tip varsayımlar yapmak, araştırmacıların görevidir. İttihat ve Terakki ve Alman faktörü ne yapardı bilmem ama, gerçek Osmanlı toplumu, böyle bir zaferden sonra, herhalde büyük bir dünya devleti olmanın sınırlarını zorlardı. Osmanlı toplumu kişisinde, bu büyüklük sırrı, bu gizli güç vâdi sezilebilirdi. Ama, İngilizler, bütün dünya önlerine sonsuz bir servet ve hükmetme alanı gibi açılınca duralamışlar, bocalamışlar ve sonunda bu imkânı kullanmayı bilememişlerdi. Daha doğrusu, bu dünya hakimiyetinin gerektirdiği feragat, ruh derinliği ve fedakârlığı gösteremeyen İngiliz üst tabakası, şahsî faydayı, ideallerden, insanlık idealinden daha üst plana çıkardığı için, tarihin belki de bir defa için milletine sunduğu bu misyona lâyık olamamış ve bu fırsatı, tarihî nöbet sırasını elinden kaçırmıştır.

Şimdi, devreye giren Amerikan toplumu da için için kaynamakta, Dünya Devleti olmanın yollarını aramaktadır. Bu yolu bulabilmiş midir? Bize göre hayır. Diğer kıtalar insanlarının belki de gereğinden fazla değişmesine karşılık, Amerika ve Avrupa toplumları, değişmeme, ya da yeterince değişmeme bunalımı içindedirler. Teknoloji, onların eseri olduğu halde ve teknoloji bütün dünya insanlarını, ülkelerini ve sorunlarını birbirine yaklaştırdığı halde, bunun yine de en çok farkında ol-

mayan Amerika (Kuzey Amerika'yı, ABD'ni kasdediyorum) ve Avrupa toplumlarıdır. Amerikalılar ve hele Avrupalılar, diğer ülkelerin insanlarını hâlâ görmezlikten gelmeğe devam etmek istiyorlar. Bu inat ve ısrar, Avrupa'yı, daha önceki yüzyılda kurulduğu tahtından aşağı indirdi. Amerikalılar da, eğer üç aşağı beş yukarı, akrabaları ve biraz da hocaları olan Avrupalıların yolunu izlerlerse, 21. yüzyılda o da bugün yerleştiği tahttan alaşağı olur.

Rusların durumu ise bambaşka. Rusları asyalı sayanlar vardır, avrupalı sayanlar vardır, yarı avrupalı, yarı asyalı sayanlar vardır. Bütün bunlar doğrudur, ama bunların dışında bir unsur daha vardır ki, üzerinde durulmuyor, ya da ancak sanat söz konusu olunca işaret edilip geçiliyor. Bu özellik, Rusların kendilerine has karakterleridir; bu karakter de belki arkalarını Sibirya'ya, uçsuz bucaksız buz ovalarına dayamadan gelen, biraz içine kapanık, fakat gerektiğinde kullanacağı imkânı geniş ve hatta adeta sonsuz olanların iç güvenidir. Bu özelliktir ki, Rusları, öyle kolay kolay değişmez bir toplum yapmakta, onlar esen rüzgârlarla sarsılmaktan uzak durmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan en kârlı çıkan Rusya olmuş ve bu kârını korumak için de gerekeni yapmakta başarılı görülmüştür. Steple slav ruhu arasında bir ilgi kurulmuştur her zaman. Ama, kimse, üç yanı emniyette olan Rusya'nın, asyalıdan çok avrupalı olan Rusya'nın (bilhassa yönetici kadrosuyla), dış politika ve genel siyasî yaşantı açısından ne Avrupa'ya, ne de Asyalı bir ülkeye benzediği gerçeğine parmak basıyor. Toplum olarak, Amerika ve Avrupa toplumları gibi Rus toplumu da, bir değişmezlik içinde. Değişmek mutlaka lâzım

mı? denebilir. Her zaman ve her çağda değişme gerekmeyebilir. Ama, teknolojinin böylesine ilerlediği ve hele ülkelerin ve insanların böylesine yakınlaştığı, dünyanın sorunlar bakımından bütünlenmeye başladığı bir çağda, içe kapanık ve değişmez bir hayat tutturmak, ne dereceye kadar tutarlı bir davranış olabilir?

Orta yol, ne Amerika, Avrupa ve Rusya gibi değişmenin hemen hemen sıfır düzeyinde olması, ne de küçük ülkeler, Asya ve Afrika ve Güney Amerika ülkeleri gibi durmaksızın değişmedir; orta yol, teknoloji ve insanların yakınlaşmasıyla ölçülü bir açılma ve ilgi kurma diye özetlenebilir. Ama Avrupa ve hele Rusya (bir çok Türk-İslam ülkesini de içinde barındırdığı göz önünde tutulursa), böyle bir değişme, insanların değişmesi, toplumların değişmesi yaklaşımını asla benimsemeyecektir. Zihniyetler kolay kolay değişmeyecektir. Amerikalı, avrupalı, kendini üstün ve seçkin insan saymak sevdasından vazgeçmeyecektir. Ruslar ve Çinliler, hatta Hintliler de açık ya da gizli bu dileği taşıyorlar. Ruslar, yönettikleri ırkların (müslümanların ve hatta küçük Avrupa ülkelerinin halklarının) üstünde bir seçkinliğe sahip oldukları inancındadırlar. Bu inançtan kolay kolay vazgeçmeyeceklerdir.

Hitler öldü, nazizm ve faşizm yok edildi ama onu yok edenler, aynı kendini üstün görme illetine yakalandılar. Amerikalısı da, rusu da, avrupalısı da, çinlisi de, yahudisi de bu hastalıktan malüller. Zorla başka halkları yönetimleri altına almak ve ezmek istiyorlar. O halklar ki, kültürce, dince, dil ve ırkça, bu sayılan ülkelerle hiç bir ilgi sahibi değillerdir.

Evet, bu zorba toplumlar, bu sevdalarından kolay kolay vazgeçmeyecekler, hep tarihi ve insanlık onuru-

nu zorlayacaklar. Zulüm yapmakta yarışacaklardır. Ne zamana kadar?

Tarihin yeni bir yaprağı çevrilinceye kadar.

Allah'ın gazabı, onları yerle bir edecek insanî kudretin doğuşu, hakikat kudretinin dirilişi için harekete geçinceye değin.

DEĞİŞME VE ÖTESİ

III

Batı'nın kendini değiştirmesi, Rönesans, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi ve Ağır Sanayi devrimlerinden geçerek bugüne vardı. Şimdi de, bir yandan sosyalizm, kapitalizm didişmesiyle yoğrulurken, bir yandan da, yüzyılların biriktirdiği kültür, alışkanlık, kazanç ve psikoloji sebebiyle, değişmeme, aynı hayat tarzını devam ettirme, dışın, dünyanın zorlamalarına direnme çabası içinde Batı. Dünyaya devrim ihraç eden Batı, bugün, kaderin bir cilvesi ile, bir nevi muhafazakârlık tasasını çekiyor.

Bize gelince, kendi medeniyet ve zihniyetimizin özellikleri çerçevesinde, yüzlerce yıl, gelişmemizi ve düzenli, güvenli, sağlam yaşayışımızı sürdürdükten sonra, birden Batı'dan etkilenmeye başladık; bu etkileniş devam etti, bir seri değişim safhalarından geçerek bugüne geldik.

Batıyla ilişki ve diyalog, genellikle bilinenin aksine eskilere dayanır. Zaten sürekli savaş içinde de olsalar, yanyana olan bu iki dünyanın birbirinden etkilenmemeleri mümkün müdür? Hatta savaş da bir nevi diya-

logdur; savaşanların birbirlerine bakmalarını zaruri kılar.

Biz, yendiğimiz sürece, anlaşılan, Batı hep bizden etkilenmiştir. İngilizler, Osmanlı Adalet sistemini inceletmiş ve kendi sistemlerinde reform yapmışlardır. Paris hep İstanbul modasını izlemiş uzun süre. Volter'in Safoğlan'ı Kandid, dünyanın her tarafında mutluluk ülkesini arar; fakat nereye giderse akılalmaz felâketlere uğrar; sonunda İstanbul'a gelir, oraya yerleşir; mutlak huzuru değilse bile, mümkün sükunu ve yaşama şartını ancak burada bulur. Volter'in bu görüşü yalnız O'na mahsus da değildir. O zamanın düşünürlerinin çoğunda Osmanlı ülkesi için bu tür düşünceler yaygındır.

Fakat, gün gelip de Devletimiz savaşlarda yenilmeye başlayınca, yöneticiler bir paniğe kapıldılar. Ve o gün bugündür bu panikten kurtulmuş değiliz.

Bu panik, toplumu sürekli değiştirme telâşına dönüştü. Bu sebeple, iki yüz yıldır, toplumumuz, değişme ve değiştirilme cehennemini yaşadı.

Bu değişme ve değiştirilme manisi, hep, (taklit) şeklinde tecelli etti. Batıyı, Avrupa'yı taklit, tek kurtuluş yolu bilindi.

Bozukluk, önce askeriyede sanıldı. Kendi askerlik düzenimizi yıkıp batı taklidi bir askerlik düzeni kurduk.

Ama, yenilmeler devam edince, bozukluk, bu kez idarede arandı. Tanzimat, temelde Batı tipi idare düzeni kurma reformudur.

Fakat, bu da çöküntüyü, Devletin erimesini, Milletin yoksullaşmasını durduramadı. Bunun üzerine suç, rejimde bulundu. Bu kez, rejim olarak Batıyı taklide giriştik. I. Meşrutiyet, II. Meşrutiyet inkılâplarını yap-

tık. Bu da yetmedi, yıkılış hızlandı, savaşla Devlet yıkıldı. Yeniden kurulurken, geçmişin suçu padişah fikrine, hanedancılığa yüklendi ve Cumhuriyet ilân edildi.

İkinci Dünya Savaşı sonunda, aç, yoksul ve fakir Türkiye, biraz dışarının, biraz da kendi durumunun gereği yeni bir değişime uğradı. Ve hep aynı taklit içgüdüsüyle bu kez demokrasiye, çok partili düzene geçildi.

1960'da bu düzen de yıkıldı, sonradan yeniden kuruldu. Bu arada, Batı'daki ikilik gereği, burada da ayrılan sosyalizm ve kapitalizm taraftarlarının gizli açık kapışmaları toplumda büyük bir anarşi doğurdu. Yıllarca terörü yaşadık. Can güvenliği, sokağa çıkma hürriyeti bile kalmadı. Sosyalizmin zorbalıkla topluma kabul ettirilmesi faaliyeti durduruldu. Toplum, tekrar Batı tipi bir yaşantıya döndürülmek istendi. Ve bu çaba bugün de sürüyor. Ortak Pazar'a girmekle de bu yaşantı garanti altına alınmak isteniyor.

Toplumun Batıyı taklit psikolojisi sürüyor. Önce yöneticilerde olan bu tutku, giderek aydınlara geçti, şimdi de halk tabakalarına yayılıyor. Gün geçmiyor ki, Batıdan yeni bir moda, bir hareket gelmemiş olsun. Televizyon, Batı'nın toplumu içerden çökerten akımının yayın merkezi durumunda. Çocuk kendi masalını dinlemeden, amerikan, japon ya da avrupa masal tipleriyle tanışıyor. Müslüman adlarından önce yabancı adlar işitiyor, onlara sempati duyuyor. Kendi geçmişinden tam kopmuş bir şekilde yetişiyor. Büyüdükçe de hep rasladığı Batı, Batı, Batıdır. Batı şiiri, Batı devlet adamları, Batı tarihi, rahipler, yarı tanrı Hz. İsa v.b.

Çözüm, ırkçı şovenizmde değil, dünyanın kaçınılmaz bir yakınlaşmağa gittiğini bilmekle beraber, kendi medeniyet ve değerlerimizi ön planda tutmaya, kökten

ve derinden kendi medeniyetimiz ve ideallerimiz çerçevesinde yenilenmeye, bir nevi, kendi Rönesans'ımızı başlatmaya, kendi gelişme ve değişme kurallarımızı saptamaya, kendi ruhumuzla dünyayı yeni baştan görmeye, kısacası Diriliş'i gerçekleştirmeğe girişmemizde bulunuyor.

DEĞİŞME VE ÖTESİ

IV

Tanzimat, "değişmezsen değiştirilirsin" deyişiyle özetlenebilecek bir tarih psikolojisinin ön safhasına verilen addır. Biraz daha açıklarsak, şu anlama geliyor. "Nasıl olsa değişeceksin; nasıl olsa seni değiştirecekler, bari sen kendin kendini değiştir de, en azından değişme senin arzun çerçevesinde ve senin şartlarına yakın olsun". Mantıkî gibi görünen bu düşüncenin, iyice incelenince, pek de sağlam bir temele dayanmadığı ortaya çıkacaktır.

Bir değişme gerekliydi. Ama bu değişme neydi? Tanzimatçıların yanlışı, değişmeyi sadece bir tür olarak düşünmek, onu alternatifsiz, seçeneksiz görmekti. Bu da, batılılaşmak, batılı gibi olmaktı. Eğer "siz batılıya benzemezseniz, batılı sizi kendisine zorla benzetecektir. İyisi mi siz kendiniz batılıya benzeyiniz, bu sizin için daha iyi olur" cinsinden bir düşünceydi bu. Kimbilir bu görüşü tanzimatçılara batılılar hangi yuvarlak masalarda telkin etmişlerdi!

Oysa, Batı gelip de bir ülkeyi işgal edip zorla batılılaştırmaya kalkışsa o ülke onlardan daha çok nefret edecektir. Çin ve Hintte görüldü bu. Üstelik, Batı zaten

işgal edecek güce sahip olsaydı, herhalde, batılılaşma hatırına Osmanlı ülkesini işgalden vazgeçmezdi. Onun için tanzimatçılar, bu gözle ve bu psikolojiyle memleketi Batıya benzetmek, ülke insanını da batılılara benzetmeğe girişmek yerine, ülkenin yenilgilerden kurtulması için, kendi kendisi kalarak, ne gibi bir yönde değişmesi ve gelişmesi gerektiğini araştırmalı ve bunu da bilim adamlarına, düşünce adamlarına yaptırmalı idiler. Kaç seçenek olduğunu ortaya çıkarmak, düşünürlerin ve bilim adamlarının işidir. Devlet adamı, ortaya çıkarılan modellerin uygulanma örneklerini geliştirir. Tanzimat öncesi ve sonrasında istenen düşünceler, devlete layihalar halinde sunuldu. Değerli düşünce ve gözlemlerin bulunduğu bu layihalar, daha çok tatbikatçıların, bugünün diliyle bürokratların düşüncelerini oluşturuyordu. Oysa, bundan önce, düşünürlerin fikri alınmalıydı. Daha teorik, tarihe, medeniyete ve topluma ilişkin daha şümullu görüşlere ihtiyaç vardı. Fakat, devlet, daha çok resmî görüşlere itibar etti; o tür düşünürlere doğuş imkânı, fırsatı ve şansı tanımadı. Bu da değişmenin sathî olarak gelişmesine sebep oldu.

Tanzimat değişimi ile, toplum ve toplum ruhu, ta yüreğinden delindi, toplum ruhu delik deşik oldu.

Bu değişme yüklenmesine karşı, bir tepki olarak toplumumuzun direnişi de, bir değişmeme, adeta yerinden hiç kımıldamama şeklinde göründü. Aslında bu yanlış strateji toplumumuza çok pahalıya mal oldu. Bir nevi yenilgi gibi gelişti olay. Sanki cephe yenilgisi devam ediyor, sivil kesime de yayılıyordu. Adım adım kaybetti kalelerini toplum.

Üstüne büyük bir elektrik yükü yüklenmiş ya da genel olarak bir enerji yöneltilmiş bir kütle, eğer kendi

iç enerjisiyle buna karşı koymaktan mahrumsa ya da karşı koyma gücü yetersizse o vakit sonuç bellidir. Ama kütle madde kütlesi değil de insan kitlesi ise, maddeye göre, diğer şartlar aynı kaldığı takdirde bile, bir şans daha vardır: (İşin içine insan iradesi karışarak) önlenemeyecek gibi olan değişmeye yön değiştirtmek. Başka bir yönde değişme ve gelişme. Hiç değişme istenmiyorsa, değişe değişe aynı noktaya gelme, aynı noktaya varma. Hiç değişmemekten daha bir mümkün olan.

Osmanlı toplumu hiç değişmeme yönünde "yiğitçe" direnişini sürdürdü ama, zaman içinde, asgari anlamda da olsa, adeta granitten koparılmış gibi olan parçalar birleşip bir kitle, değişmiş bir kitle oluşturdular. Böylece, toplumumuzu değiştirmek isteyen Batı gücü, ek bir kuvvet kazanmış oldu. Değiştirilmek istenen kitle bölünmüştü. Bunlar birbiriyle çarpışınca yıkım daha kolaylaşacak, kısa sürede çöküş halini alacaktı. Rusya'daki müslümanlar arasındaki "kadimciler ve ceditçiler" kavgası, bu modelin prototipi bir tarihî örnektir. Rus ihtilâliyle, Çarın esaretinden kurtulan müslüman (çoğunluğu ırk itibariyle türk) toplumlar, bu yeni -eski savaşı yüzünden zaman yitirmişlerdi; komünizm (Lenin) yeterince güçlenince, ceditçinin de, kadimcinin de kökünü kazımıştı; müslümanlar da yeniden çarlık döneminden bin beter bir esarete düşmüşlerdi.

DEĞİŞME VE ÖTESİ

V

Oysa, kadimciler, dinin özünde olmayan konularda biraz değişmeyi ve yenilenmeyi kabul etselerdi, ceditçilere karşı biraz yumuşak davransalardı, buna karşılık, ceditçiler de o denli batı hayranı ve kopyacısı, taklitçisi, kendi geçmişine o kadar düşman olmasalardı, milliyetçiliği dine karşı bir koz gibi kullanmasalardı, milletin özbenliğini oluşturan dini öylesine küçümsemeselerdi, hor görmeselerdi, yaşlı nesle daha bir saygı ve sevgiyle, anlayışla yaklaşsalardı, o acı son olmazdı (kendisi de gençliğinde şedit bir ceditçi olan Zeki Velidi Togan'ın Hatıratında, tarihçi üslûbu içinde, biraz kapalı bir biçimde pişmanlığı özünde taşıyan bir nevi itiraf görmek mümkündür).

Veyl tarihten ibret almayan toplumlara!

Bizim toplumumuzda da, aşağı-yukarı, değişme-değişmeme, değiştirilmeye karşı koyuş, yeni-eski, daha sonra da ilericilik-gericilik deyişleriyle adlandırılarak aynı şekilde devam etti. Biz, Rus ve Çin boyunduruğuna düşmüş esir müslüman (çoğu ırk itibariyle türk) kardeşlerimizin durumunda değilsek de, görelim ve iti-

raf edelim ki, halimiz çok da güven verici, iç açıcı bir hal değildir. Diken üstünde oturur gibi bir durumumuzun olduğunu görmekte yarar vardır.

Oysa, daha değişimin başlangıcında, toplumun iç koruyucu gücü, hiç değişmeme yönünde, ayak direme yönünde değil de, zamana bağlı olup da zamanla gelenin zamanla gitmesini içeren bir yumuşama prensibi ile kullanılabilseydi, nasıl olsa yıkılacak olanın korunması için sarf edilecek enerji, değişmemesi, yitirilmemesi gereken yanın korunması, tazelenmesi ve yenilenmesi, öleyazan ruhun dirilişi için sarf edilseydi, toplumdan koparılmış ve kendisine değişme yükü yüklenmiş parçaları bütüne döndürmek mümkün olurdu. Koruyan, korunması gerekeni değil de korunmaması gerekeni korurken, değiştirmek isteyen de değişmemesi gerekeni mutlaka değiştirmek isterse, elbet, o toplumun sağlamlığını koruması mümkün olmaz.

Böyle olmasaydı, büyük dağılma olmazdı. Rusya'nın, dağılmayı bambaşka bir şekilde önleyip kendini toparlamasına karşılık, Osmanlı Devleti'nin darmadağınık oluşu, henüz toplumumuzca inceleme repertuarına bile alınmış değildir. Biz hâlâ Japonya nasıl kalkındı diye sorup duruyoruz. Japonlar, değişmemesi gerekeni değiştirmediler, değişmesi gerekeni de değiştirdiler kendilerine göre. Bizse, tam tersine, değişmemesi gerekeni değiştirdik, değişmesi gerekeni de değiştiremedik. Masaldaki gibi aslanın önüne ot, atın önüne et koyduk. Ruslar, kendi medeniyet çevreleri içinde çözüm arayıp bir nevi Batıya muhalefet havasını kazandılar; ırk ve din, gelenek ve görenek itibarile kendileriyle ilgisiz nice halkları da aldatıp bağlı tuttular. Biz de, birbirine kaynaşmış, dini ve kültürü, geçmişi ve ideali aynı,

ırk ve dil itibariyle de bir hayli karışmış bir milleti suni olarak ayıracak, bölecek, parçalayacak yabancıların propaganda ve telkinlerine kandık ve dünyanın en medenî, en insanî, en hakiki, en ideal toplumunu (ki insanlık henüz ona ulaşamadı ve kolay kolay ulaşamayacak) dağıttık. Çünkü, çözümü kendi medeniyet çevremizde aramadık. Başkalarının medeniyetinden kurtuluş umduk. Sanki bilmediğimiz bir dille anadilimiz gibi konuşmak istedik. Elbet, bu mümkün değildi.

Ve şimdi de mümkün değildir.

İlerde de mümkün olmayacak.

•

Yeniden değişmek gerekiyor; Doğuya, Batıya doğru değil, kendi içine doğru değişmek. Biz buna "diriliş" diyoruz. Kendine dönüş. Yerli kültürden yeniden evrensel boyutta bir sistem üretmek. Nasıl, Peygamberimiz zamanında evrensel sistem getirilmişse, nasıl Dört Halife devrinde bu sistem devam ettirilmişse, nasıl Emeviler zamanında o, bir yandan Büyük Okyanusa, bir yandan da Maveraünnehir'e kadar uzatılmışsa, nasıl Abbasiler devrinde adeta dünyaya sulh ve sükûnun modeli, kalite medeniyetinin örneği verilmişse, nasıl Endülüs Medeniyeti yeryüzünün bir eşini görmediği bir örneğin gerçekleşmesi olmuşsa, nasıl Selçukîler, o zarif, su kadar berrak mimarilerinden de anlaşıldığı gibi aynı ruh ve duyarlığı sürdürmüş ve Haçlılar karşısında aşılmaz bir set oluşturacak maddî ve manevi bir atmosferin sahibi olmuşlarsa, nasıl Osmanlılar Dünyanın ortasında adeta Dünya Devletini kurmuş ve altı yüz yıl şan ve şerefle yaşatmışlarsa, biz, bu çağın müslümanları da, aynen onlar gibi, bir çıkış yolu bulmak zorun-

dayız. Dirilişimizi başlatmak için bir an bile kaybetmemek, Dünyadaki müslümanları bir Birlik etrafında toplamak borcundayız. Varolmak ya da yok olmak, bu borcun yerine getirilmesine bağlı.

Bu diriliş için gerekli değişmeyi, iç değişmeyi mutlaka gerçekleştirmeliyiz. Bu da, ilkelerimizi yeniden gözden geçirip onlara sıkı sıkıya bağlanmamızla başlayacaktır. Daha sonra da disiplinimizi, yitirdiğimiz disiplinimizi yeniden kazanmalıyız. Bu disiplin, iç disiplini, ruh disiplini, ahlâk disiplinidir her şeyden önce. Dıştan veya üstten empoze edilen bir zorlayış değil. Eğitimle, ailede, okulda kazanılan, toplumda denenen bir disiplindir bu. Toplum bağlılığı ve sevgisi, idealizm, fedakârlık ve feragat ruhu, işte kazanmamız gereken disiplinin ana renkleri. Bin bir nüanslı renkler de bu renklerin halesi.

Hatırlamak yeter geçmişi, böyle bir diriliş için. Yakın geçmişte, Batılıların, Rusların bize reva gördüklerini ve halen de diğer müslümanlara çektirdikleri çileyi görmek yeter. Düşünmek yeter, tahayyül etmek yeter.

Diriliş için, kendi ruhuna derince eğilmen yeter. Okuduklarını anlaman yeter, ey arkadaş.

Diriliş için, görmen, işitmen, duyman, dokunman yeter.

Ama sen buna niyetli isen.

Ama kaderimiz bize bu kurtuluş yolunu açıyorsa.

DÖRTYOL AĞZINDA TÜRKİYE YA DA TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?

I

Türkiye, öyle görünüyor ki, siyasî, ekonomik ve hatta akademik kadrosuyla Avrupa Topluluğuna girmeğe karar vermiş ve bütün hedef ve çalışmalarını, bu nokta etrafında toplamıştır. Bu amaç, bir odak noktası oluşturmaktadır bugün siyasî, iktisadî ve hatta kültürel politikaların belirlenip uygulanmasında. Görünüş bu olmakla birlikte, gerçek biraz daha karmaşıktır; aydın kesim, uzun denecek bir süre içinde, bayağı, solculuğa iyice şartlandırıldı. Bunların çoğunluğu Avrupa Topluluğunu değil de Türkiye'nin Rusya etkisine girmesini isterler. Ancak, yoğun bir propaganda ile belki, bunların büyük bir kısmı. Avrupa Topluluğuna girerek de ideolojilerini koruyabileceklerine inandırılabilirler. Solcu politikacıların bir kısmı, Avrupa Topluluğu fikrine zamanla alışabilir. Zaten Avrupa Topluluğundaki ülkelerin sosyalistleri ikili bir tutum içindedirler; hem, Rusya'yla, Varşova Paktı üyeleriyle sıkı bir diyalog

içindedirler, hem de Ortak Pazar'ın kopmaz üyeleri gibi bir uyum görünümündedirler. Aslında, bu ikili, sallantılı, tereddütlü düşünce yapısı, epey bir zamandır Avrupalı'nın adeta zihin yapısı özelliği haline gelmiş durumda. Türkiye'de de solcular, bilhassa parti çalışmalarında, sanki Avrupa Topluluğu tipi bir çok seslilik gereği, legal olarak çalışıyorlar, bir yandan da içlerinde eski günlerden kalma illegal çalışma arzuları için için yanıyor. İhtilâl isteğinden bir türlü vazgeçmiyorlar. Legal mi illegal mi her ikisi de der gibidirler ya da hangisi mümkünse. Kimi zaman Rusya'ya doğru bir duygu kayması gösteriyor, adeta bir aşağılık duygusu içinde onun propagandasına kanıyor, kimi zamansa, kendisi şuurunda olmasa bile, bir tepki, gizli bir nefret zarıyla örtülü, maskeli bir tepki psikolojisini yaşıyor Avrupalı. Sanki, istese de istemese de adeta kader onu Rusya'nın egemenliği altına girecek bir biçimde itiyor. Bu itiş veya itiliş belki çok yavaş oluyor, bu yüzden pek fark edilmiyor ama, ruhlarda, şuuraltlarında zaman zaman, kökü ona dayanan bazı bunalımlar patlak veriyor.

Avrupa Topluluğuna girmedikçe Türkiye kendini güvenlikte hissetmiyor. Rusya'dan korumaya her zaman Amerikan ilişkisi yetmeyebilir. Avrupa Topluluğu, -Amerika da içinde olduğuna göre- daha garantili bir koruma şemsiyesi gibi düşünülüyor; bu Avrupa Topluluğu'na katılma fikrinde ayrıca ekonomik bir motif de bulunabilir; dünya pazarlarında Avrupa ile birlikte boy göstermekle paylaşmada daha kârlı çıkacağımız düşünülüyor. Ayrıca, bir de aydınların kafasında, Avrupalı olmak, medenî olmakla eşdeğerli görüldüğü için, Avrupa Topluluğu'na katılma fikrinde, üçüncü bir faktör olarak, bu kültür değişimi amacı yatıyor.

Şüphesiz, Türkiye'nin yapayalnız kalması, ya da tek güvencesinin Amerika olması, gelecek açısından son derece tedirginlik verici bir durumdur. Ancak, Avrupa Topluluğu'na katılmanın sağladığı güvence nedir? Nereye, ne dereceye kadar, Topluluk bizi korur? Avrupa Topluluğu'na katılsak bile, bir gün Amerika ile Rusya ya da Avrupa ile Rusya arasındaki bir anlaşma sonucunda Avrupa'dan bir parça Rusya'ya verilse bu ilk parçanın hangi ülke olacağı hiç düşünülüyor mu? Sonra, zaten tümüyle Avrupa Topluluğu'nu bile, Rusya, bir atılımla, Amerika'yla uzlaşarak ya da onun zayıf bir anında kendine katabilir. Dünya tarihi, yeniden çok büyük olaylara, değişikliklere gebedir. Bundan elli yıl önce Rusya'nın bugünkü gibi Avrupa'nın yarıya yakın bölümünü yutacağını kimse aklına bile getirmezdi (Bir Süleyman Nazif'dir ki, 1. Dünya Savaşı sırasında verdiği bir hitabede, Piyer Loti konuşmasında, Rusya'nın eğer önlenemezse Avrupa'nın yarısını ele geçireceğine büyük bir uzak görüşlülükle işaret etmişti). Yarısını ele geçiren tümünü de ele geçirebilir bir şeyin. Avrupa ülkelerine düşen, Doğu Avrupa ülkelerini Rusya'nın elinden kurtarmaktır. Ama, küçük hesaplar yüzünden buna girişmiyorlar. Batı Avrupalılar, Doğulu kardeşlerini kendi çıkarları uğruna, ya da kendilerine dokunulmaması için feda ettiler. Oysa, bu konuda ödün vermemeli ve bu kardeşlerini kurtarmak için ellerinden geleni yapmalıydılar. Bunu yapmamalarının bedelini bir gün çok ağır bir şekilde ödeyebilirler. Diğer bir deyişle, Avrupa bir bütün değildir. Yakın bir geçmişte, büyük bir bölünmeye uğramıştır. Yeniden bir bütünleşme çabası göstermemektedir. Gelecekte yeniden bir bölünmeye daha uğramayacağını kim söyleyebilir? İşte böyle pek

de sağlam olmayan bir topluluğa fazla umut bağlamamız, hiç de gerçekçi bir siyaset tutumuna uyan bir davranış olamaz. Amerika, Türkiye için kısa vâdede bir güvencedir, diyelim Avrupa orta vâdede bir güvence olsun. Ama, bizim için kısa vâde, ya da orta vâdeli bir güvence yeterli midir. Değildir elbet. Türkiye için önemli olan uzun vâdeli güvencedir. Bu güvenceyi de ancak yine kendisinin oluşturacağı bir **Birlik** sağlayabilir.

Ekonomik açıdan da, Ortak Pazar'a katılış, fazla bir kazanç değildir. Batılılar, hep özel şartlarla o kadar insanın elini bağlıyorlar ki, daha uzun süre, Türkiye hep veren, almayan durumunda kalacaktır.

Kültür entegrasyonu ise Türkiye için büyük bir felâket olacaktır. Zaten, Tanzimat'tan bu yana içine girdiğimiz tek taraflı Batılılaşma, ruhumuzun, medeniyetimizin, kültürümüzün en büyük yıkıma, adeta kırıma uğradığı, manevi bir katliam olmuştur. Bir halk, ancak kendi kültür ve medeniyetinin bir atılımı sonucunda başka bir medeniyet çevresiyle ilişkiye girebilir. Yoksa kendi, medeniyetini, kültürünü inkâr ederek, yıkarak başka bir medeniyet veya kültür çevresine girmeğe çalışmanın adı, ölümdür, intihardır ve en onursuz bir ölüm ve en özürsüz bir intihardır. Taklit, bizzat taklit edileni anlama yolunu da kapar ve tıkar. İnsan, yine kendi kendisi olarak kendi kendisi kalarak başkasını anlayabilir. Kendi kendisinden uzaklaşan insan başkasını anlama şansını da böylece yine kendi eliyle yitirmiş olur.

Denecek ki, peki, Türkiye, Avrupa Topluluğu'na girmesin mi, girmek için hiç bir girişimde bulunmasın mı? Evet, bu soru sorulabilir ve bu sorunun cevabını ver-

mek, yukardaki düşüncelerimizin asıl amacını iyi belirtmek bakımından çok gerekli ve önemlidir. Dış politika hayatı, çok karmaşık bir hayattır. Türkiye, kendisini de gerçek güvence altına alacak olan **Ortadoğu Birliği**'ni gerçekleştirmeden, yani en az Avrupa Topluluğu kadar bir **İslâm Ülkeleri Birliği**'ni oluşturmadan, kendini güvenlikte sayamaz. O sebeple, Amerika'yla ilişkilerini koparamaz, Avrupa Topluluğu'na büsbütün yabancı duramaz. Avrupa Topluluğu'na başvurur, böylece başlıca tehlike olan Rusya'ya ben Avrupa ile bütünleşiyorum, onunla aynı çatı altındayım, bana dokunmak ona dokunmak demektir izlenimini vermek için elinden geleni yapar. Avrupa'ya karşı da bir tehlike anında beni korumalısın, çünkü eninde sonunda senin bir parçan olacağım imajını işler. Ama, kendi içinde, tek alternatifin Avrupa Topluluğu olmadığını, gerçek kurtuluş ve güvenceyi ancak **İslâm Ülkeleri Birliği**'nin kurulması (siyasî birlik), İslâm Birliği Pazarının kurulması (ekonomik birlik), İslâm Kültür ve Medeniyetinin Dirilişinin en köklü bir şekilde başlatılması (kültürel birlik) gibi üçlü ve köklü bir oluşumun (ki biz Diriliş Oluşumu diyoruz) sağlayacağını bilmeli ve bunun temellerini atmalı, örgütlerini kurup İslâm âlemine bir ağ gibi yaymalıdır. Uzun vâdede, gizli, açık bu Birliğe yatırım yaparken, kısa vâdede Avrupa Topluluğuyla flört yapmaya devam etmeli, zaman kazanmalıdır.

Hükümetler genellikle günü kurtarmağa bakarlar. Ama, uzun vâdeli ülke durumunu, ülkenin geleceğini düşünmek de, günün tehlikelerini atlatmak kadar önemlidir.

Aydın ve idealist kadroya gelince, o, hükümetlerin çalışmasını izlemekle yetinmemelidir. Hükümetlerin ic-

raatları hep sınırlı olmak zorundadır. Genellikle, hükümetlerin elleri ve kolları içten ve dıştan sıkı sıkıya bağlıdır. İdealist aydınlar kadrosu, her şeyi hükümetten beklememeli, gece ve gündüz çalışarak kendi kültür ve medeniyetimizi yaşatmak ve diriltmek için, İslâm Dünyasının her yerinde Diriliş Meşalesini yakmak için, olağanüstü, akıllara durgunluk veren manevi ve ruhî bir atılımı gerçekleştirmek zorundadır. Bu bir hayat memat meselesidir. Bir yandan, Avrupa Topluluğu Ülkelerine İslâmı bütün güzelliği, doğruluğu ve gerçekliğiyle yaymaya çalışmak, bir yandan Asya'ya, Hind'e ve Çin'e İslâmı yeniden götürmenin yollarını aramak, en dolaylı ve akla gelmedik yolları aramak, bir yandan da ve asıl görev olarak da İslâm ülkelerini yeniden en canlı, diri bir diriliş atılımıyla uyandırmak, birlik ve bütünlüğe; ruh ve tarih şuuruna erdirmek, japonların ve almanların disiplinini aratmayacak bir düzen kurmak, kişiler arasında İsviçre'ye imrendirmeyecek bir eşitlik kurmak, Amerika'yı imrendirmeyecek derecede de bir özgürlük havası kurmak için idealist kadro zaman içinde zaman yakalamaya çalışmak görevindedir.

İsviçre'deki kişilerin hakkı ve eşitliği ile, Amerika'daki özgürlük araştırılırsa, çok sağlam temeller üzerine oturmadığı meydana çıkar. İsviçreliler ve Amerikalılar, bir çok meziyet ve liyakatlarının yanında, egosantrisizmin esiridir. Bunun proto-tipi olan İngilizler ve Fransızlar onca kültürlerine karşın, insanların sevgisini kazanamadılar.

Bütün bunları görerek, idealist müslüman aydın, umutlu olmalıdır. Kendisi, İslâmın adeta bir erdem anıtı haline gelmeli ve bütün dünyaya İslâmı gerçeğiyle, en üstün seviye ve kalitesiyle, yeniden getirmelidir.

Müslüman, acı gerçekleri görüp umutsuzluğa kapılma. Tüm umutsuzlukları yarıp, insanlık için gerçek kurtuluşu ilân et, onu İslâmda ara ve bul. Geçmişteki kültür ve medeniyetimiz, edebiyatımız, ahlâk ve yaşantımız, sonsuz bir kaynaktır. Doğu'yu, Batı'yı iyi tanı, fakat kendin ol. Kapitalistler, komünistler, sosyalistler, Doğulular, Batılılar, sana bir şey, bir hak veya imkân verip sanki büyük bir lütufda bulunmuş gibi üst perdeden bakabilirler. Sakın, idealin adına, aza razı olma. Milletinin hakkından bu şımarık ve yüzsüz yabancı ideoloji yanlılarına ödün verme. Onlar, bu aziz ülkede sanki bu ülkenin gerçek sahipleriymiş gibi pervasız ve küstahça davranmaktadırlar. Biz müslümanlar da sanki bir sığıntıymışız da onlar lütfen bir hoşgörüyle tahammül ediyorlarmış gibi bir tavır takınıyorlar. Bu tavrı lânetle. Onlara asla boyun eğme. Kanunlar çerçevesinde, kendi idealin için elinden geleni yap. Bu ülkenin, İslâm dünyasının ve dünyanın gerçek sahibi sensin. Allah seni yeryüzünün halifesi yaptı. Fitneye, anarşiye, teröre iltifat etmeden, topluma ve insanlığa dâvanı en yüksek ahlâk ve idealistçe bir çağrıyla anlat. Anarşinin, terörün, fitnenin sahipleri, senin karşındakilerdir. Öfkeye kapılma. Provokasyona gelme. Onlar bir takım tertiplerle seni kızdırıp bir takım illegal eylemlere itmek isterler. Oyuna gelme. Çok sakin, fakat köklü hareketini tamamla. Unutma, böyle olursan, Tanrı elbet yardımcın olacaktır.

DÖRT YOL AĞZINDA TÜRKİYE YA DA TÜRKİYE NEREYE GİDİYOR?

II

Hükümet, Avrupa Topluluğu'na katılmaya kesin karar vermiştir. Bu, yalnız hükümetin ya da iktidardaki partinin kararından doğmuyor. Devletin kararıdır. Hangi parti iktidara gelse, öyle görünüyor ki, aynı politikayı izlemek zorunda. Partiler üstü devlet politikası bu.

Ekonomik çevreler de bu politikayı destekliyorlar. Hatta bu politikaya umutla bakıyorlar. Bazılarınınsa bütün bütün kurtuluş ümidi haline gelmiş Ortak Pazar'a katılmamız.

Basın ve üniversite çevrelerinde de en ufak bir itiraz ya da muhalefet sesi yükselmiyor.

Tek endişe, Hükümetin bunu başarıp başaramayacağı noktasında toplanıyor. "Kabul edilecek miyiz.", "Kabul edilsek de acaba ne zaman kabul edileceğiz? 2000 yılından önce mi, sonra mı?" sorularından başka, kafaları kurcalayan mesele yok gibi görünüyor.

Oysa, hâlâ düşünülmesi, hem de ciddi ciddi düşünülmesi gerekli bir konudur Avrupa Topluluğuna katılma konusu.

Avrupa Topluluğu nedir? Avrupa Topluluğu'na katılmak ne demektir? Üzerinde uzun uzun durulacak, düşünülecek, hayat memat meselesidir.

Sadece politikacıların konusu değildir bu. Aynı zamanda, düşünürlerin, bilim adamlarının, sosyolog ve psikologların üzerinde önemle durması gereken, kritik bir kararın doğuracağı son derecede mühim neticeler yumağı.

Avrupa Topluluğu'na hangi şartlarla kabul edileceğiz? Bizden ne gibi fedakârlıklar istenecek? Bu fedakârlıklar, gerçekten, göze alınabilir mi? İşte bir yığın soru ki, kimseler üzerinde hiç durmamakta, sadece gözünü, Ortak Pazar'a katılmamızla geleceği farz edilen menfaata dikmiş insanların suskun beklentisi göze çarpmakta.

Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet, çok partili düzen gibi, toplumumuzun, son iki yüz yılda geçirdiği değişiklikler, esasta hep dıştan empoze edilmiş yönelişler ise de, hiç olmazsa, görünüşte, içte kendi kendimize uyguladığımız reformlardır. Şimdi ise, ve yine görünüşte de olsa, başvuran biziz, nazlanan onlardır ve istediğimiz değişiklik, içte değil dışta, varabileceğimiz bir yere, bir duruma erişmektir. Öbürlerinde, hata ve sevap kendimize ait idi denebilir. Kendi düşen ağlamaz. Ama şimdi, gidip teslim olmak var yabanlara. Bu seferki hata, kapital bir hata olur ve bunun dönüşü olmaz. Öbürlerinden, dönüş mümkündür. "Geçmişte yitirdiğim, yitmiştir" deyip dönmek mümkün. Ama, Avrupa Topluluğu'na bir girildi mi, istenildiği zaman çıkmak, herhalde mümkün olmayacaktır.

Batıda hangi ilgili yetkiliye sorulsa, Avrupa Topluluğu'na girmekte etkili olacak bu kişiler, hep, sözü geti-

rip müslümanlığımıza dokunduruyorlar ve "bilmeyiz ki, siz müslümansınız, bizse hıristiyan; bir arada olabilecek miyiz?" diyorlar. Ağızlarında geveleyip durdukları, fakat bir türlü açıkça söyleyemedikleri şey, "müslümanlıktan vazgeçebilecek misiniz? Müslümanlıktan vazgeçmeden, Avrupa Topluluğu'na girmeyi aklınızdan çıkarın" düşüncesidir.

Aslında, Tanzimat'tan bu yana yapılan bir seri operasyonla, din, toplumun devlet biçiminin ve hukukunun kaynağı olmaktan çıkarılmış, daha sonra da onun kültür kaynağı olma özelliği yok edilmiş, kala kala, tek kişilerde bir inanç ve inanca göre yaşamadan ibaret kalmıştır. Sağcı devlet adamları, artık bu kadar kişisel hale gelmiş ve din ve vicdan özgürlüğünün sınırları içinde kalmış dine, Batılılar herhalde bir ses çıkarmazlar sanarak kendi kendilerini aldatıyorlar. Sol devlet adamları ve particileri ise, zaten müslümanların bu kişisel haklarından bile rahatsızdırlar. Sağcı görünen ya da görünmek zorunda olan devlet ve parti adamları, mevcut dini görünümden bir parça daha ödün vererek Avrupalıları ikna edecekleri inancındadırlar sanıyorum. Solcular için ise, bunlar hiç sorun değil.

Halbuki, oldukça ağır bir sorundur bu. Halkın ne düşündüğü önemli değildir politikacılarca. Uzun sürede halkı hazırlayacaklarına ve sonra da bir referandumla halkın da onayını alacaklarına kesin gözüyle bakıyorlardır. Bu, işin hukuk ve şekil tarafı. Ama bir de tarihî-sosyolojik cephesi var meselenin. Ve asıl önemli olan yan da bu yanıdır konunun.

Batılılar, gizli açık bir islâmsızlaştırma (dèsislamisation) programı sunacaklar, belli bir zamanlama ile belli bir sürede islâmın toplumda kalan son izlerini de silip

yok etmek isteyeceklerdir. Bunu elbet açık açık söyleyemezler, dillerinden de din ve vicdan hürriyetini düşürmezler, ama onların din diye gördükleri sadece hıristiyanlıktır. Kendilerinin dışındaki toplumlara, ilkel ve barbar gözüyle baktıkları, onları medeniyetten uzak vahşiler olarak gördükleri için, onların dinine de değer vermezler, bu dinleri, din ve vicdan özgürlüğüne lâyık bulmazlar. Bu toplumları da özgürlüğe, bağımsızlığa yakıştıramazlar. Onlar, kültür deyince kendi kültürlerini, din deyince kendi dinlerini, özgürlük, insan hakları v.b. deyince batılıların özgürlüğünü ve insan hakkını kasdederler.

Ortak Pazar'a, yani Avrupa Topluluğu'na girmemiz yaklaştıkça, bizden, önce, hıristiyanlık propagandasının Türkiye'de serbest olmasını isteyeceklerdir. Sanki zaten serbest değilmiş gibi. Daha sonra Türkiye'yi dolduran misyonerlere devletin arka olmasını isteyeceklerdir. Basının hemen hemen hepsini satın alacaklar, sürekli olarak, Türkiye'de "irtica"ın bulunduğunu ileri sürerek bunun önlenmesini, yoksa Topluluğa kabul edilemeyeceğimizi tekrarlayıp duracaklardır. Bir yandan, hıristiyanlığın gittikçe daha fazla propaganda edilmesi sağlanacak, Devletin de buna yardımcı olması insan haklarına saygının bir göstergesi olarak kabul edilecek, öte yandan, islâmın, bağnazlıkla yaftalanarak, elinin, kolunun budanması ya da kıskıvrak bağlanması, Topluluğa girmemiz için ön şart sayılacak. Yani, velinin dediği gibi olacak ülke eğer Avrupalıların bu isteklerine boyun eğilirse: "Bir şehre gittim, hayret, kapıları bağlamışlar, köpekleri salıvermişler." Eğer, Avrupalılara uyarsak, islâmın yaşama hakkı gün gün kısılacak, buna karşılık, hıristiyanlık, ülkede adeta zorla empoze edilecek; bu da, özgürlüğün, ileriliğin, uygarlığın ölçü-

sü ve işareti olacak! Giderek islâm, yasak ve gizli bir din halini alacak.

Bütün bunlara basın, üniversite ve sol aydınlar razı olur. Onlara göre zaten islâmdan kurtulmak lâzımdır ilerlememiz için. Ama sağcı görünen aydınlar ve politikacılar, bu kültür erozyonuna, bu din assimilasyonuna razı olacaklar mıdır? Avrupalıların bu radikal kültür ve kimlik değişimi isteklerinden vazgeçmelerini ummak boşunadır. Hatta bu konuda yumuşama bile beklemek boş bir hayaldir.

O halde, devlet adamlarının, Batılıların, karşısında bu konuda ödün verir gibi, ümit verir gibi konuşmamaları, çok açık ve kesin olmaları, islâmdan vazgeçmemizin, islâmı giderek yasaklamanın ya da kısıtlamanın söz konusu bile olamayacağını kesin kesin söylemeleri, apaçık ilân etmeleri ve bununla yetinmeyerek, üstün nitelikte islâm mesajcıları yetiştirip Avrupa'ya göndermeleri, Avrupa'ya islâm kültür ve medeniyetinin tanıtılması, islâmın sevdirilmesi için yoğun bir kampanyaya girişmeleri, misyonerliğe karşı, karşı propagandaya geçmeleri, bu yolda Gazzalileri, Muhyiddin-i Arabîleri, Nizamileri, Sâdileri, Hâfızları, Mevlânaları, Attârları, Yunus Emreleri, Aziz Mahmut Hüdayileri, Nedimleri, Şeyh Galipleriyle, İslâm Medeniyeti'nin dev isimlerini devreye sokmaları, eserleri çevirmeleri ve çağdaş bir islâm ümanizmasının Avrupa'ya kılıçsız ve kansız girmesini sağlamaları gerekir.

Bunu böyle yapmazlar da Avrupalılara uyarlar, islâmı yasak din haline getirirlerse, o zaman, inşallah, Milletimiz uyanır, silkinir, dirilir, islâmı, yalnız bizim değil, Avrupa'nın da dini haline getirmenin yolunu arar ve bulur.

DEVLET

I

Toplum kurumlarının en önemlilerinden olan ve öbür kurumların, hatta kişilerin tümünü şu veya bu derecede etkisi altında tutan devlet, gerek düşünce ve gerek uygulama alanında, tarihin ilk çağlarından bu yana var olmuş, amaç ve biçim bakımından, çağın şartları çerçevesinde genişleme ve değişme göstermiş, insanoğlu için kimi zaman kurtarıcı, kimi zaman da cellât ya da kırbaç haline gelmiş, kimileri için erişilmez bir şey, kimileri için kâbus, kimileri için vekilharç, kimileri için tahsildar olmuş, yani körlerin fili tanıması gibi çok değişik yorumlanmış, dinden sanata kadar kültür aynasında renk renk yansımış, tabiatla metafizik arasında gerginleşen insan ruhunun sığınacağı ya da kaçabileceği teselli yuvası iş ve faaliyetlerin kaynağı, çok anlamlı, çok cepheli tarihî-sosyolojik bir kavramdır.

Çağlara anlam, öz ve renk veren inançlar, düşünceler, devlete de ister istemez seslenmiş, onun anlam, amaç ve görünümünü eleştiri ya da öneri konusu yapmıştır. Bu etkilenme, tabii ki tek taraflı olmamış, devlet düşüncesi ve olgusu, çağın zihin ve eylem etkisini

yaşarken, toplumların hayatı, insanlar, inançlar, düşünceler, ahlâk ve kişilikler de, devletin önlem, öngörü ve hatta zorlamalarının etkisinde kalmış, ruh ve biçim açısından, onunla bir diyalog, bir alışveriş içinde olmuştur genellikle.

Devletin, bir ideal, düşünce ve kurum olarak tarih içindeki bu pozisyonu, düşünülünce, insan ve toplumla ilgili her düşünüş ve davranışta onu hesaba katmak şarttır. Onu gözardı etmek, görmezlikten gelmek, insanın kendi kendini aldatmasından başka bir şey değildir ve başka bir sonuç doğurmayacaktır. Bir düşünce veya davranış sistemini, kolay kolay ondan soyutlamak mümkün değildir. Tarihî düşünce sistemleri açısından baktığımızda, karşılaşılan durum, aşırılıkla (ifrat) yetersizlik (tefrit) arasındaki savaşta, çoğu kez, insanoğlunun kurban edildiği gerçeğidir. Ya devletçiler ağır basmış, ya devlet düşmanları. Toplum ve insan huzuru ise, bu ikisinin arasındaki dengede saklı.

Otorite tanımama, anarşiye kapı açar. Devlet otoritesini putlaştırma, insanı hiçe sayış, zulme, o da, toplumu içten içe çökerten, yıkıp çürüten bir psikolojik çözülmeye yol açacaktır.

Kişiyi hiçe sayıp, tüm hakkı devlete vermek, geçmişte prototipini firavunların, nemrutların oluşturduğu sistemin doğmasına sebep olur ki, devleti, hatta devletin başı insan veya sülaleyi tanrılaştırmaya kadar gider. Bu, dinin hakkını devletin gasbetmesi anlamına gelir. Yani, meşhur deyişle, Sezar'ın hakkı Sezar'a, Tanrı'nın hakkı da Sezar'a demek olur bu. Günümüzde de, komünizm, modern kılıkla, aynı putlaştırmayı, kişi ruhunu devlet silindiri altında ezme biçiminde amaçlamış görünüyor.

Devleti, bir şirket gibi görme derecesine düşürmek isteyen düşünceler, geçmişte devleti putlaştırma akımlarının verdiği zararların tepkisinden doğdu. Ancak, bu derecede, yani bir nev'i bir belediye gibi sadece hizmet kuruluşu gibi görülen bir devlet anlayışı, ne derece yaşayabilir, kökleşebilir, yaygınlaşabilir?

Belki, insanlık, tek devlet idealine doğru gitmekte. Ama, bu idealin gerçekleşmesinin henüz çok uzakta olması bir yana, böyle bir devletin gerçekleşmesi halinde yine problem ortadan kalkmayacak, devlet-kişi ilişkisi her zaman tartışma, düşünce ve hatta kriz konusu olabilecektir. O zaman korkunç bir güce erecek olan devlet, firavunların, nemrutların ya da bunların modern çağ benzerlerinin rüyalarını gerçekleştirircesine bir baskı mekanizması olmayacak mı? Karşısında da kolay kolay bir alternatif oluşmayacağına göre, devlete hakim olanlar, bu otorite monopolünü kötüye kullanmayacaklar mı?

Eskiler, Din ve Devlet kelimelerini beraber söylerlerdi. Böylece, devlet de din gücünden bir parça kuvvet alırdı. Antik çağlarda Devletin dinin yerine geçmesi insanı ezmiş, bu yüzden, gerçek din olan Tek Tanrı inancını getiren peygamberler, kendini tanrılaştıran zulüm anıtı firavunlara, nemrutlara savaş açmış ve onları sistemleriyle birlikte yıkmışlardır.

Ancak, din, devleti, insanın mutluluğu yönünde kontrol altında tutmuş, buna karşılık, otoritesinden onu da nasiplendirmiştir. Hassas bir denge vardır bu noktada. Rahiplerin hakim olduğu devlet şekillerinde ipin ucu kaçmış, din adına iyice siyasete, hatta kişi çıkarına gömülme görülmüş; devlet adamının ağır bastığı biçim ve çağlarda da dini siyasete alet etme, kullan-

ma tehlikesi baş göstermiştir. Tanrı'nın hakkı Tanrı'ya, Sezar'ın hakkı Sezar'a gibi ilk anda parlak gibi görünen slogan da, gerçekte hiç bir zaman bir işe yaramamıştır. Hz. İsa'ya atfedilen bu söz, İncil'deki kullanılış anlamında bile kullanılmamıştır tarih içinde hıristiyan toplumlarınca. Ya dini, ya devleti tüm devreden çıkarma için kullanılmış.

Devletle dini birbirine tam yabancılaştırmak, onları birbirinden tam koparıp ayırmak, ya da onları özdeşleştirmek, iki aşırı ucun ifadesi olur.

Çağımıza gelinceye kadar, devletle din ilişkisi, kimi zaman mutlu dengeler, kimi zaman trajik görünümler kazandı. Tarih, devlet-din ilişkisi açısından çok zengin tecrübelerle doludur.

DEVLET

II

Günümüzde, devlet konusunda, nazizmi ve faşizmi acımasızca eleştiren komünizm ve kapitalizmin aynı konuda durumları onlarınkinden daha iç açıcı mıdır? Bu nokta üzerinde durmak ve düşünmek, peşin yargıların külü altında boğulan insan zihni için, bir kurtuluş girişimi olacak denli önemlidir.

Amerikan sisteminde, demokrasi nereye kadardır? Yakın geçmişte bir mezhep mensuplarının tümünün intihar ettiği açıklanan olay, ne derece inandırıcıdır. Gerçekten, o mezhep mensupları hep zehir içip intihar mı ettiler? Bu, tarihin karanlığına gömülen kuşkulu olay, Amerikan toplumu ya da düzeninin gelecek zamanlarda değerlendirilişinin de mihenk taşlarından biri olacaktır. Diğer bir olay da, bir evde olan ayrı bir mezhep mensuplarının havadan bombalanıp imha edilmeleridir; hatta komşu bazı binalara ve o binalardaki insanlara zarar verme de göze alınarak. Amerika'da zencilerin durumu da ortada. Bu sistem ve bu sistemin devletini, Osmanlı Devleti ve sistemiyle asla karşılaştıramazsınız. Belki Roma gibi amansız ve acımasız bir sis-

temdir bu. İngiltere imparatorluğu örneği de pek iç açıcı değildi geçmiş yüzyıllarda. Hile ve samimiyetsizlik gerçekte temel ilkeydi.

Komünizme gelince, o da, tek partili sistemi, korkuya dayanan düzeni ile ürkütücü, tarihte benzeri korkunç, arkaik örnekler olan bir düzen. Firavunların ve nemrutların düzeni gibi kişi için ezici. Bugün, Rusya'ya bağlı bir çok yerde, Azerbaycan'da, Kafkasya'da, Türkistan'da serbest bir plebist yapılsa, acaba bu ülkeler, gönül rızasıyla Rusya'ya bağlı kalacaklar mı? Hiç sanmıyoruz, hatta asla! diyoruz. Rusya, buraları, güçlü, korkunç bir ordu ve idare baskısıyla elinde tutuyor. Hatta bir gün kurtulma ümidini bile yok etmiş gibi görünüyor. Hatta oralardan bir kişi çıkıp Türkiye'ye ya da İslâm ülkelerine gelmek istese devlet ona izin vermez.

Kapitalizmin ve komünizmin devlet anlayışı, son derece sert ve katıdır. Görünüşte özgürlük ve eşitlik sözlerinin, gerçekte ve pratikte bir önemi yoktur. Fakat daha kötüsü, içte olanı kat kat aşan niyet karanlıklığı, dışa yönelik olan devlet tutumunda kabartmalaşır. Bu da yine Roma'nın ve İngiltere İmparatorluğu'nun Amerikan ve Rus İmparatorluklarına bıraktıkları insafsız mirastır.

Yüzyılımızda insanoğlu bu tür zulüm sistemlerinin büyük çapta gadrine uğradı. İki dünya savaşı ve bitmek tükenmek bilmeyen bölge savaşları, işgaller, istilâlar, ezmeler, ezilmeler, 20. yüzyıl tarihini utançla doldurmaya yeterli boyutlardadır. İnsanoğlu, bu çağda, ezilmiş, yıkılmış, çökmüş ve yere serilmiştir. Öylesine koyu bir kötümserlik, karamsarlık ve umutsuzluk bulutları ufukları sarmıştır ki, sanki tarihin sonu gelmiş

gibi bir duygu, bir melankoli, hatta ondan daha beteri, düşünmeme, düşünmek istememe hezeyanı, sessiz bir çılgınlık gibi, patlamaya hazır, ruhları doldurmuştur. Fizik ve kozmik bir kıyametin dıştan gelen görünümü yoksa da, insan eliyle onun da hazırlandığının ilk işaretleri verilmiştir. Nükleer silâhlar, çevre kirlenmesi, tabiatın hızla öldürülüşü, uzayda ilk çatlaklar... Ama, bunlardan daha beteri bu gidişi önleyecek, durduracak düşünce ve ideale set çeken akım ve eğilimlerdir. Bu akımlar ve eğilimler, kendi kendisine "süper" ismini veren bu sistemlerin devlet ve toplumunda serpilip gelişmektedir.

Devlet ideali, bir ırk, bir sınıf, bir parti menfaati ile özdeşleştiği için çağımızın bu felâketi belirdi. Devlet, insanlık ideali ile bütünlenmedikçe, o korkunç kuvvetiyle, yıkan, önlenmez bir âfet halini alır.

Devlet ideali, insanlık idealine, o da medeniyet ruhuna bağlanmadıkça, bu zulüm mekanizmaları, giderek daha korkunç hale geleceklerdir.

Devlet, mükâfatlandıran, ödüllendiren, ya da cezalandıran, insanın elini kolunu bağlayan bir güç. Dinin uhrevi âlem için öngördüğü ceza ve mükâfatı ya da benzerlerini dünyada ister onun adına, ister kendi adına uygulayan kurum olarak, dine yabancı duramaz, onu, kendinden soyutlayamaz, kendi teoriğinden dışlayamaz.

Çağımız, devletle din ilişkisi açısından tam bir kaos, tam bir karmaşa içinde. Çelişkiler, aşırılıklar yığını gibi bir şey, devletin dine bakışı, dine karşı tutumu ve davranışı.

Din ve devlet ilişkisini iyice incelemek, günümüz için olduğu kadar, gelecek zaman için de oldukça ışık

tutucu, yararlı çalışmalar olacaktır. Geleceğin devleti, bu düşünceler ışığında aydınlanacaktır. Bu çehre, bir canavarın mı, bir meleğin mi çehresi olacaktır, ancak bu konudaki düşünceler ve çalışmalarla bilinecek ve belirlenecektir.

Din ve medeniyet, din ve devlet, medeniyet ve devlet ilişkisi, yeniden gözden geçirilmek zaruretindedir günümüzde. Medeniyet idealini devletten, din ideal ve etkisini de medeniyetten soyutlamaya ve dışlamaya çalışan günümüz ideoloji ve politika ecinnileri, insanlığı mutlak bir felâkete doğru sürüklemektedirler.

Dini, çağ dışı kalmış, ya da çağın gerisinde kalmış, zamanı izleyememiş göstererek, insanlığı yavaş yavaş ondan mahrum etmeğe karar vermiş, hatta bunu planlamış ve programlamış bu çılgınları durduracak yeni bir akım, insanlığın duygu, düşünce, estetik ve ruh planında yeni bir patlayış olmazsa, durum, önümüzdeki yüzyıl için bir hayli kritik gibi gözükmektedir.

Dinin kültürle ilişkisi de günümüzde çözülmeğe başlamış bulunuyor. Devlet bu konuda önlem almıyor. "Süper" denilen devletler, dünyada bu konuda halkların kültürüne yardımcı olmak bir yana, onları yozlaştırıcı her fitneyi çıkartmaya hevesli görünüyorlar.

Dinin, ruhu zengin çağrışımlarla besleyen dünyasından mahrumluk, kültürü giderek kısırlaştırıyor, adeta kısılan bir lâmba gibi söndürüyor.

Din-kültür ilişkisi, belki batılı ülkelerde çok yavaş bir tempoyla çözüldüğü için o kadar belli olmuyor. Ama kapitalist ve komünist sistemin dıştan baskısı sonucu kültür değişimine uğrayanlarda, devlet, din-kültür ilişkisini hiç hesaba katmadan, sadece, kendisinin sarsılıp sarsılmaması noktasından değerlendiriyor olayı.

Geçmişteki, din ve edebiyat, din ve musiki, din ve mimarî ilişkisini, sosyal yapıdaki din etkisini, din törenlerini göz önünde tutarsak, bütün bunların çöküşüne adeta seyirci olan, hatta zaman zaman bundan zevk alır görünümünü veren devlet, bu çöküşün neticede kendisine gelip dayanacağının farkında değildir herhalde. Eğer farkında olsaydı, Amerikasıyla, Avrupasıyla, Asyasıyla irili ufaklı ülkeler, alarm zilini çalarak, dinle kültür, kültürle medeniyet, devletle medeniyet ve hepsinin birbiriyle ilişkisini yeniden sıklaştırmanın yollarını arayacaklardı.

Tam tersine bir akım, böyle bir eğilimin doğmasına bile engel olmaya çalışmaktadır.

Ancak, kader henüz son sözünü söylememiştir. Düşünürler, şairler, sanatçılar, ahlâk ve inanç kahramanları harekete geçmeli, yeniden gündeme getirmelidirler metafizik kaygıyı. Eserlerde, davranışlarda ve tavırlarda görülmeye başlamalı bu tutum.

İnsanlığın gidişinde keskin bir viraj alış gerekli. Riski büyük ama kaçınılmaz bir hareket.

Bu riski göze kim alacak?

Başka yerleri bilmeyiz, ama, kendi mütevazi yöremizde bu idealin gönüllüleri, diriliş erleridir. Onlardan oluşan DİRİLİŞ NESLİ'dir. Büyük sorumluluk, kişilik ve kimlikle gelecek olan DİRİLİŞ NESLİ.

DEVLET

III

Devleti siyasetle, siyaseti de günlük politika ile özdeşleştiren eğilim, belki yalnız kişiye yönelik düşünce ve oluşumlarda arayacaktır toplumun esenliğini. Fertleri kişilikli olan toplum, her kritik anda, mutlaka bir çözüm yolu bulabilir düşüncesi de, her tartışmada karşılaşan iki uçtan biri olarak tabii ki nazar-ı itibare alınmağa değer. Tek kişinin ruh ve düşünce özgürlüğünü teminat altına alan ortamın hazırlanması şartıyla. Bu ortamın hazırlanmasında ise, devletin payı ve önemi inkâr edilemez. Dönülüp dolaşılıp aynı noktaya geliniyor. Devletten hareket etseniz, koyu devlet yanlısı olsanız onu ayakta tutacak güçlü kişiye gereksinme duyacaksınız. Fertten hareket etseniz, yani eski dille ferdiyetçi, yeni deyişle bireyci olsanız, o güçlü kişileri yetiştirecek, ona imkân sağlayacak devlete ihtiyaç duyulacaktır. Demek ki, teoriler, idealler, gerçeklerle bağdaştıkça uygulama şansına erecektir. Bu bakımdan, her görüşte, devlet de, fert de göz önünde tutulması gerekli realiteler.

Tek kişinin mutluluğu ve huzuru, gerçeği arama ve bulma denemesi bile, devletin etkisi dışında olmayan

bir ortam imkânına bağlı olunca, aşırı bireyci akım, düşünce ve sistemler dahi, devlete ve onun temeli olan siyasete tümden olumsuz bakamaz, onu olumsuzlayamaz, ona ilgisiz ve kayıtsız kalamaz. En ferdiyetçi toplumlarda bile, devlet, bir takım değerlerin hakimiyetinde olan bir ortamın titiz koruyucusu durumundadır. Kişi özgürlüğünün en göze çarpar bir değer olarak gözüktüğü Amerika'ya baktığımız zaman, devletin temeli olarak gözüken demokrasinin hayat tarzı halinde benimsendiğini, onun da arkaplanı olan kapitalizmin protestanlık ve reform ruhundan doğduğunu söyleyebiliriz. İnceleyiciler de bu hükme varmışlardır genellikle. Amerika'yı kuranlar maceraperestler olsa bile onları belli bir yöne, hayat tarzına ayarlayanlar, din disiplini içinde yeni bir hayat kurmak isteyen kişilerdi. Bu temele dayandığı içindir ki, bugün bile Amerika'da hayatın ve siyasetin fonunda, en geniş ve etkili yeri din, daha doğrusu protestanlık alıyor. Amerika, laik bir ülke değildir. Amerika'da devlet, dini temel olarak kabul eder. Eğitim, din, daha doğrusu protestanlık temeline dayalıdır. Yahudiler hariç, başka din, hatta mezhep mensupları, Amerika'da devlete ve topluma etkili olamazlar. Kenedi'nin, cumhurbaşkanı olduğunda, bir katolik olması sebebiyle, o makamda kalamayacağı söylenmişti. Nitekim, bir suikaste kurban gitti. Ailesinden başkaları da suikastlere, saldırılara uğradı. Batı dünyasında, din yine de temel değerlerin başında geliyor. İngiltere de, İtalya da, Batı Almanya da, Amerika gibi laikliği kabul etmez ve benimsemez. Fransa'da da hem dinci, hem laik ilke benimsenmiştir. İsteyen dinci eğitim ve yaşantı, isteyen laik yaşantıyı seçebilir. Batı, bugün, tümüyle laikliğin devlete hakim olmaktan uzak olduğu bir iklimi ifade ediyor.

Yüzyıllarca, hatta binlerce yıl, bilinebildiği kadar eski zamanlar boyunca, insanlığın merkezi olan Ortadoğu'da, din, kültürün, toplumun ve devletin temel ilkesini ve düzen muhtevasını teşkil etmiştir. Dinler değişmiş, fakat yeni dinler de, eski fonksiyonu aynen devralmışlardır.

İslâmı sadece bir inanç sistemi gibi görmek ve göstermek, tarihe de, sosyolojiye de uymayan, realiteyi inkâr eden, hayali hakikat sanan, temenniyi gerçek gibi gösteren tarihî bir yanılgıdan başka bir şey değildir.

İslâm, temeli, çekirdeği imân olan insanlığın medeniyeti, hakikatın medeniyetidir. Bir medeniyet olarak, İslâmın tarihî-sosyolojik, sosyo-kültürel yapısı, toplumun ruhuna işlemiştir. Bu yüzden, Tanzimattan bu yana, Ortadoğu'da Batı etkisi ile yapılan değişiklikler, büyük sancılar doğurmuştur. Kendisi dinci bir yapıya sahip olan Batının, laiklik ya da dine karşıtlık adı altında, din kökenli bir hayat tarzına sahip toplumlara empoze edilmek istenmesi, ruhları yırtıcı, parçalayıcı, bölücü bir etki yaptı.

Ortadoğu'da olan bu kültür değişimi olayı, Batıda, hatta Doğuda rastlanmayan bir olay. Japonya, Batıyı kendi anlayışı çerçevesinde idrak etmeye çalıştı. Bununla birlikte, Batı etkisi, belki, ilerde, onda da görülecek, olumsuz yanlarıyla. Belki de görünmeğe başladı bile. Çin ve Hint, bütün Batı etkisine rağmen, kendi yapısını korudu. Batı böylesine büyük, dev boyuttaki ülkelere kültürce hâkim olmanın yolunu bulamadı.

İslâm ülkeleri ise, tek gerçek devletleri olan Osmanlı Devleti çöktüğü zaman en büyük Batı etkisi altında kalan ülkeler oldular. Ve bu etki halâ sürüyor, şiddetini arttırarak, ne yazık ki.

İslâm ülkelerinin bu ağır şoku savmaları, bir araya gelmeleri ve yeni şartlarda Büyük Devletlerini oluşturmaları ile mümkün olacaktır. Kültürel yaklaşma, ayrımların kaldırılması, siyasî ve ekonomik yakınlaşmalar, bu sonuca doğru götürecek adımlardır. Ama asıl adım, her yerde, bu bilinci taşıyan bir nesil ve kadronun yetişmesidir. Böyle bir oluşum, belki, ilkin, bir ülkede başlayacak; doğan idealin, sınırları aşması, durdurulamayan bir ruh coşkusuyla genç nesilleri sarması sonucunda gerçekleşecektir. Biz, diriliş idealinin bu kadroyu getireceği inancını ve umudunu taşıyoruz. Ve bunu Ortadoğu için hayat memat meselesi sayıyoruz.

Ortadoğu'da hep büyük devlet realitesi mevcut olmuştur. Babil öyledir. Eski Mısır öyledir, Pers İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı Devleti, hep büyük devletlerdir, dünya devletleridir. Ortadoğu insanı, kendini dünya devletinin vatandaşı olarak görmek ister. Bu, onun şuuraltına işlemiş bir arketiptir. Bunun için ölesiye politika yapar, liderini gereğinden fazla mistifiye eder. Ama temel medeniyet fonu, bütün bu faaliyetlerin gerisinden kaymışsa, tüm çabalar anlamını yitirir, gidiş, traji -komik bir görünüm alır.

Batı'nın kendine mahsus ve Doğu'nun kendine mahsus bir devlet anlayışı ve Büyük Devlete doğru gidişi ve kayışı varsa, tarih boyunca hep böyle bir devlete sahip olma geleneğine malik olan Orta'nın (tanınmış adıyla Ortadoğu'nun) neden böyle bir Büyük Devlete kavuşma ideali ve hedefi olmasın? Hele günümüz tekniği ve iletişim araçlarının büyük devletleri bile küçülttüğü bir çağda. Artık devlet denilen nice ülkelerin, devletçik, hatta o bile sayılamayacağı bir vakitte. Ancak Büyük Devlete devlet denilebilecek bir günde.

Müslümanlar, ya medeniyetlerinin ve Devletlerinin dirilişini gerçekleştirecekler, ya da yüzlerce yıl bir daha özgürlüğün ve bağımsızlığın adını bile duyamayacaklar, korkunç bir esaretin karanlık uçurumuna yuvarlanacaklardır. Bir çok kardeşimizin bugünden bu duruma düştüğü zaten gözümüzün önünde en yakıcı bir ibret levhası halinde durmuyor mu?

DEVLET

IV

Hıristiyanlıkta, teoride, devletle dinin görevleri birbirinden iyice ayrılıyordu. "Allah'ın hakkı Allah'a, Sezar'ın hakkı Sezar'a" diye sloganlaştırılan bu ilkeye göre, mutlak hükümdarlıkların doğması normaldi. Ama, pratikte durum iyice karışıktı. Aynı topluluk üzerinde iki hükümranlık söz konusuydu: Biri hükümdarın dünyevi sultası, diğeri papanın manevi hakimiyeti. Bu ikisini her zaman uzlaştırmak kolay değildi. Nihayet Papalık da bir yanıyla dünyevi bir devletti. Hükümdar da, kişi olarak, her hıristiyan gibi, papaya tâbi olmalı değil miydi? Ama, papa bu manevi otoritesini suistimal ederse -ki bunun örnekleri az değildi-, o zaman ne olacaktır? Sezar'ın hakkı ortadan mı kalkacaktı? Papalar ya da daha genel bir tâbirle din adamlarıyla, kırallar, hükümdarlar arasında, kimi zaman gizli, kimi zaman açık savaşlar cereyan etti. Bu kavga, yeni mezheplerin doğmasına bile sebep oldu. Hatta reformda, protestanlığın doğuşunda, bu dünyevi-uhrevi iktidar, otorite kavgası var.

İslâm, mutlak hükümdarlığı kabul etmez. Devletin başında olan kişi, ister seçimle, ister babadan oğula geç-

mek suretiyle yani irsiyetle orada olsun, hareketlerinde İslâm düzeninin kurallarıyla bağlıdır. İslâmın idare ve siyaset hukukunda "huruç alessultan" denilen bir hak vardır. Sultan, hükümdar, İslâmın kurallarını uygulamasa ona karşı başkaldırı hakkı doğar İslâmın bu sahadaki bilginlerine göre. Osmanlı devletinde de böyleydi. Hükümdarların geniş yetkisi olması, sınırsız yetki sahibi olmak anlamına gelmiyordu. İslâm devletleri tarihi, son derece etkin örneklerle doludur. Hazreti Ömer, Ömer bin Abdülaziz misalleri artık en zirve misallerdir. Sayısız hükümdar, adaletle, faziletle hükmetmişler, gerçekten alçakgönüllülüğün parlak örnekleri olmuşlardır.

İslâm devleti, ırk, belli bir dil, belli bir mezhep esasına dayanmaz, yalnız bunlarla sınırlanmaz. Hatta, ehl-i kitap gayri müslimlerinin bile devlete tâbi olmaları şartıyla İslâm toplumuyla yan yana yaşama hakları tanınmıştır.

İslâmda, devlet başkanında bir takım özellikler aranır. Bunlar bulunmadığı takdirde devletin başı olamaz bir kişi.

İslâm, geniş bir medeniyet çerçevesi olduğu için, devleti çok dar şekillerle, hükümet biçimleriyle ve rejimlerle bağlamamış ve tarihî-sosyolojik şartlara ve insanların, çağlarındaki anlayışlara göre islâm prensipleri dahilinde olmak şartıyla, şekilce kendi buluşlarının da katıldığı bir devlet biçimini oluşturabilmelerine imkân tanımıştır. Bundan dolayıdır ki, insanların anlayışlarının ancak hanedan sistemini kaldırdığı dönemde, hanedan sisteminin, seçimle işbaşına gelmenin revaç bulduğu zamanlarda da bu sistemin işlemesinin, muhtevaca islâm medeniyeti ve düzeni korunduğu takdirde, mahzurlu bulunmadığı söylenebilir teoride.

Peygamber Efendimiz dönemi ve Dört Halife Dönemi, fevkalâde dönemler olarak o çağın devlet biçiminin üstünde kalmış, ideal realiteye üstün gelmiştir. Fakat, heyecanlar durulduktan sonra, insanların o çağda kabul edebilecekleri sistem, yani irsiyet sistemi, islâm ülkelerinde de hakim olmuştur. Çin'de köklü hanedan sistemi vardır o çağlarda. İran'da, Bizans'ta, Avrupa'da, kısacası dünyanın her tarafında hanedan sistemi hakimdir o zaman. Fransa ve Amerika'yı istisna edersek, irsiyet sistemi, Birinci Dünya Savaşı'na kadar her tarafta yürürlükte idi. İki Dünya savaşı arasında diktatörlükler kuruldu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır ki, biraz da Amerika'nın savaştaki zaferinin etkisiyle, seçimle işbaşına gelme yaygınlaştı. Gelecek zamanda da yeni şekiller ortaya çıkabilir.

İslâm, devlet yönetiminde, zamanla gelip gidecek biçimleri ayrıntılı olarak tesbit etmemiş, kişinin, toplumun ve devletin hangi genel ilkelere ve kurallara uyması gerektiğini düzenlemiştir. Muhteva, şekillerden önce gelmektedir. Aracı amaç yapmıyor islâm. Araçlarda biraz daha şartlara göre ayarlama elastikiyeti bulunuyor medeniyetimizde. Örflere de yer verme, değer verme görülüyor. Gerçi, bu örflerin, geleneklerin bir kısmı da zaten daha önce gelmiş peygamberlerin kurduğu düzenlerden kalmıştır. Bu bakımdan, örfleri kabul etme, bir bakıma, vahdaniyet dininin, medeniyetinin sürekliliğinin, ilk insandan itibaren gelişinin bir sonucudur. İslâm, insanlık tarihini, diğer ideolojiler gibi kendi doğuşundan sonra başlatmıyor. O, kendini ilk insanla başlamış kabul ediyor. Bu sebeple, ilk insandan beri gelen, bozulmamış, faydası devam eden kurumları korumuştur islâm medeniyeti.

İslâm devleti, kendini bir Dünya Devleti olarak görür. Ahireti hedef almış bir Dünya Devleti. Osmanlı devleti, bunun için, kendine "yüce devlet" anlamında Devlet-i Aliye diyordu. Bugün, farklı anlayışlarla islâmı düzen olarak kabul etmiş, İran ve Suudi Arabistan'ın "İran İslam Cumhuriyeti" ya da "Suudi Arabistan Devleti" diye isimlenmeleri yerine, "İslâm Devleti" adını almaları daha uygun olurdu. Ancak, görülüyor ki, çağımız, milliyet duygusunun büyük baskısı altında. Bu baskıyı kıracak olan, yine islâmı kesin ideal olarak seçmiş aydın bir kadro hareketidir. Yoksa halkların baskısı, bu tür sınırlayıcı tâvizler ister.

DEVLET

V

Eski çağlarda, yeni devletler, göçler, insan hareketleri sonucunda teşekkül ederdi çoğunlukla. Boylar içinde bir boy ya da bir aşiret, bozulan düzeni geri getirmek için öncülük yapardı; böylece, yeni siyasî bir yapı, bir çekirdek oluşturulurdu. İrili-ufaklı devletler böyle doğardı. Büyük devlet, aşiret dönemi siyasî yapısından iyice uzaklaşmış, yeni ölçüler, çerçevelerle gelişmiş devlet demekti. Irkın üstüne çıkan devlet. İnsanlığı hedef alan bir ideal çerçevesinde yeni bir hayat akışı doğuran, ideali hayat tarzının merkezi yapan bir kudret kaynağıdır büyük devlet.

Memlûkların Mısır'da kurduğu devlet, Türkiye Devleti (Devletüt Türkiyye) adını taşıyordu. Bu kölemenler devletini ilk kuranlar, Türkler olduğu için, hanedana izafeten devlet bu adı almıştı. Buna karşılık, hanedanı da, halkı da genellikle Türk olan Osmanlı Devleti, genel bir isimle kendini adlandırıyordu: Devlet-i Aliye (Yüce Devlet). Memlûklar Devleti söndü, Osmanlı Devleti ise gelişip adeta Dünya Devleti oldu. Memlûklar devleti, en gelişmiş zamanında bile, aşiret dönemi gele-

neklerini yönetimde korudu. Oysa Osmanlılar, Roma, Bizans, İran, Çin imparatorluklarını araştırmış ve gözlemiş, Abbasiler ve Selçukîler dönemini derinlemesine incelemiş ve izlemiş, bilgili, çok cepheli, medeniyetimizi hep zirvede tutmak isteyen idealistler olarak, aşiret, boy, ırk siyasî örgütlenmelerinin çok üstünde bir devlet şuuruna varmış oldukları için, tarihin en büyük devletlerinden birini kurmağa ve uzun süre yaşatmağa muvaffak oldular. Bu gerçekleşiş, bir isimlendirmeden ileri gelmiyordu sadece. Bu bir zihniyet meselesiydi, bir görüş, bir duyuş, bir seziş, bir düşünce meselesiydi. Osmanlılar kendi devletlerine Osmanlı Devleti bile demediler. Osmanlı Devleti, Tanzimatla birlikte bize Avrupadan gelmiş bir deyiştir. Osmanlılar, sadece hanedana Al-i Osman derlerdi; devletse, Yüce Devlet'ti. Kendilerine de sadece müslüman derlerdi, Osmanlı demezlerdi. Osmanlı tâbiri, tebaa için, yine Tanzimattan sonra Batı tesiriyle benimsenmiştir.

Memlûkların olsun, Kırım Hanlığının olsun, büyük devlet olamadan tarihten silinmeleri, aşiret kökünden gerektiği kadar kurtulamamalarındandır. Akkoyunlular, aynı akibetten kurtulmak için büyük gayret sarfetmişlerse de, çepçevre üç devletle kuşatılmış olma talihsizliği sebebiyle (bir tarafta Osmanlılar, bir tarafta Memlûklar, bir tarafta Safevîler Devleti) nefes alamamışlar, geniş bir alana açılamamışlar, adeta boğulmuşlardır. Osmanlılarsa büyük bir hedefi nişanlamışlar, Bizans gibi bir Dünya Devletini devirme gibi o gün için gerçekten çok devletlerce hayal bile edilemeyecek olan dünya çapında bir harekete girişmişlerdir. Ama, tarihi iyi inceleyenler bilir ki, bu bir ham hayal değildi. Osmanlılar, böyle yüzyılları kapsayan bir dâva için alt ya-

pıyı oluşturmuşlardır. Tabii ki böyle bir yapılanmaya gidecek bir toplum mevcuttu. Ancak, Moğolların zulmü ve Haçlıların katliamı altında, perişan, yıkık ve yoksul Anadolu'da böyle bir amaçla yeniden düzenlenmeye gitmek, dış bir bakışla çılgınlık gibi gelebilir insana. Ama, Osmanlılar, dıştan değil, içten bakıyorlardı toplumlarına. Kalplerinin, ruhlarının ortasından bakıyorlardı. Yunus Emre'si, Mevlâna'sı, Hacı Bektaş'ı, Hacı Bayram'ı, Sadreddin-i Konevî'si olan bir toplumun alelâde bir toplum olmadığını anlıyorlardı. Bu kumaşla, mavi gök atlasıyla yarışacak muhteşem bir çadır kurulabileceğini biliyorlardı. Camileri, kervansarayları ile Selçuk sanatının evrensel bir sanata bir çekirdek oluşturduğunu görüyorlardı. Askerlik ve siyasette de yapılan atılım, onlara Dünya Devleti'ne doğru gitme cesaretini verdi. Onlar için bu gidiş, bu değişme, bir macera değil, bir zorunluluktu.

Daha sonra, kurulan devlet, askerî ve idarî teşkilât, ekonomik düzen, bilim hayatı, manevi hayat, sanat ve edebiyat hayatı ile, incelenince görülür ki, Anadolu'ya gelmiş Maveraünnehirli insanların, Horasan Erenleri tabirinde sembolleşen bir özverinin destanlaşmış kahramanlarının gerçekleştirdikleri muhteşem bir yapıdır. Osman Gazi'nin rüyasından, Fatih'in incelemek için Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın biyografisini yazdırmasına kadar bin teferruatlı bir faaliyet örgüsü bize, ilahî bir nimet olan bu devleti kazandırmıştır.

Düşünelim, o genişlikteki devlette, sadece iç güvenliği sağlamak için bugün nasıl bir ağ kurulması gerekir? Telefonun, telgrafın, telsizin, uçağın, otomobilin, trenin, tankın bulunmadığı bir çağda, at ya da deve sırtında, uçsuz bucaksız ülkelere dağılan az sayıda asker-

le o düzeni sağlamak elbet mümkün olmazdı. O halde neydi o düzeni devam ettiren? Ruhlarda oluşturulan, ruhlar arasında kurulan bağın kendiliğinden sağladığı bir düzen sözkonusudur. Yönetim, bu ruh temeline dayanıyordu. Adeta, Yemen'de de, Anadolu'da da, Cezayir'de de aynı ırmaktan alınmış bir avuç su benzeri ayni toplumun parçaları vardı. Yani, dış ayrılık ve görünümler ne kadar farklı olursa olsun, aynı toplumdu Devletin uçsuz bucaksız ülkelerinde oturan. Dilleri, mezhepleri, adetleri farklı da olsa, ruhları ve kalbleri aynı dili konuşan, ve aynı heyecanlarla coşan, aynı sevinç ve kederlerle kaynayan, TEK BİR MİLLET vardı. Devlet, bu milletin siyasî şuuru ve organizasyonuydu. Devletin sadece maddî gücü değil, manevi otoritesi söz konusuydu. Devletin buyruğuyla karşılaşan kişi, vicdanını Allah önünde sorumlu görüyordu, ona uyup uymamakta. Devlete hizmet, büyük bir tatmin veriyordu insana. Allah yolunda olmanın bir unsuruydu devlete hizmet.

Osmanlı Devleti, büyük bir tecrübe demeti, büyük bir gerçekleştirmedir. Bugün onun taklidi ya da aynen diriltilmesi söz konusu değildir. Hem gereksizdir, hem bu esasen mümkün değildir. Ancak, Osmanlı Devleti, gelecekte oluşacak islâm devletleri için sonsuzca faydalanılacak bir kaynaktır. Bir hazine değerindedir Osmanlı tecrübesi. Belgeleriyle, tarihteki izleriyle, kurumlarıyla tükenmez bir define.

Osmanlı bilim seviyesi, Osmanlı şiiri, Osmanlı tarihçiliği, Osmanlı adaleti, Osmanlı musikisi, Osmanlı mimarisi incelenmeli, aydın kadro, bu bilgilerle donanmalı ki, geleceğe daha hazırlıklı çıkalım, tüm islâm dünyası olarak. Elbet, çağın devlet uygulamaları da

gözlemlenmeli. Devlet teorileri, nazariyatı da genç nesillerce derinlemesine incelenmeli. Doğu, İslâm, Batı, geçmiş ve bugünün devlet görüş, nazariye ve doktrinlerinin, sadece uzmanlarca değil, geniş aydın çevrelerce, heyecan konusu olması, yeni bir oluş, yani diriliş için kapı aralayacaktır geleceğimize. Fert için olan düşüncelerden devlet görüşüne, devlet için olan teoriden kişinin yeryüzündeki konumuna geçecek düşünce zenginliği, bu aydın çevrelerin bir özelliği olacaktır.

DEVLET

VI

Fransız ihtilâlinden sonra, devletin aşırı dünyevîleşmesi, daha önceki çağlarda rahiplerin müdaheleleriyle ürküntü içine düşmüş olan insanı, bu kez de çıkar kavgasının ortasına attı. Tefritten ifrata kaydı devlet varlığı ve etkisi. Teknolojinin de ilerlemesi sonucunda çok güçlenen devlet, tek insanı her zaman için ezebilecek devleşmiş bir kurum oldu. Avrupa ülkeleri büyük imparatorluklar olmak iddiasıyla yarışa girdiler. Devletler, sanki üç çağı birden yaşıyorlardı: İlk çağı, ortaçağı, yeni çağı. Misal olarak Rusya'yı ele alalım. Halk, ilk çağlardaki gibi, adeta esirler olarak toprağa bağlı, her haktan mahrum bir durumdaydı. Hükümdar, firavunlar derecesinde güçlü idi. Fakat öte yandan, kilise ya da din adına bazı kişiler, mesela Rasputin, Çarlığı ta kalbinden yakalamış, tasarrufu altına almıştı adeta. Diğer taraftan ordular ve silâhlar, son derece modern bir görünüş içinde büyük bir kuvvet oluşturuyordu. Almanya da, belki daha modern, fakat yine de eski çağlardan kalma hülya ve rüyaların, alışkanlıkların mahkûmu gibiydi. Bunlara bakan Osmanlı devleti de kâh onlara öykünmenin yan-

lışlığını yaşıyor, kâh kendini bulma çırpınışlarıyla kıvranıyordu. İngiltere de, orta ve yeni çağı içiçe yaşıyordu. Yeni çağa, kendini, yalnız Fransa ve Amerika atabilmişti. Bir yandan kişi hakları, demokrasi kavgaları yapılırken, öte yandan milletler ve devletlerin yarışı giderek bununla çelişen ve çatışan bir düzen getiriyordu. Sonunda bu yarış, kaçınılmaz bir şekilde iki kez dünya savaşına sebep oldu. Dünya savaşları da büyük sonuçlar doğurdu. Hanedanlar, dramatik, hatta çoğu kez trajik vakalarla tasfiye oldular. Faşizm ve nazizm (totaliterliğin bir yüzü) Birinci Dünya Savaşı'nda doğup İkinci Dünya Savaşı'nda batarken, ondan bin beteri komünizm (totaliterliğin öbür yüzü) daha da güçlendi. Demokrasiler de görünüşte değilse bile içten içe kaynayan bir yapıda. İslâm Dünyasında ise genellikle Avrupa'dakilerin ya da Doğu Bloku denen sosyalist ülkelerin taklidi ufak ufak devletler kuruldu. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra. Bir çokları içi kapanık dikta rejimleri. Kişilerin putlaştırılmasına dayanan, temelde çürük, fakat halkın eli kolu bağlı olduğundan kendini bir güç gibi gören zulüm örgütleri. Genellikle islâmdan korkuları sebebiyle en tabiî insan haklarını da çiğneyerek, halkı bu açıdan korkunç baskı altında tutarlar. Dışardan seyirci olunur ve elden bir şey gelmez.

Artık İslâm Âleminin uyanma vakti geldi. Aydınlar uyanmalı. Birbirleriyle ülke sınırlarını aşarak temasta bulunmaları, hayat memat meselesi olmalı. Sol aydınlar, birbiriyle ilişki içindedirler ama onların ideali İslâm ülkelerini genellikle doğu blokuna katmaktır. Oysa, islâm ülkelerinin, doğu, batı, üçüncü dünya bloklarından önce kendini bulması ve mümkünse kendi blokunu kurması, kendi devlet modelini geliştirmesi ve üretmesi,

memleketler arasında da diktatörlere veya dikta partilerine karşı dayanışma imkânları aranmalıdır.

Şu anda, islâm ülkelerinde görülen sözde devlet çeşitleri, düşünce zenginliğinin bir verimi olmadığı gibi gerçekte, ülkelerin coğrafî, tarihî, sosyolojik şartlarının da tabiî bir sonucu değildir. Kimisinde kırallık, kimisinde tek parti hakimiyeti, kimisinde kişilerin diktatörlüğü, kimisinde de batı tipi demokrasi denemesi görülüyor. Şüphesiz her ülke robot gibi aynı modeli uygulayacak değildir. Genel bir tanım, genel bir teori olmalı, sonra her yerde kendi özelliğine göre onun üzerinde rötuşlar yapılmalıdır. Coğrafî, tabiî, tarihî, sosyolojik şartlar o zaman göz önünde tutulur. Oysa, çok islâm ülkesinin siyasî rejimi ya da devlet şekli, yabancılar tarafından, emperyalistlerce çizilmiştir. Kimileri de, sözde bağımsızlıklarını elde ederken yine dışın tesiri altında kalarak bazı ideolojilerin aşırı baskıcı sistemlerini uygulamışlardır. İslâm Âlemi yaz boz tahtasına, deneme tahtasına dönmüş bu militan tipi ihtilâlcilerin elinde. Afrika'da da, Ortadoğu'da da halk bu tip insanların elinden çok sıkıntı çekti. Çok zulüm gördü halklar. Hâlâ da görmekte. Fakat durum açık ve seçik bir şekilde ortaya konursa, hemen değilse de bir gün mutlaka çözüm bulunur.

İslâm entellektüellerinin demek ki sürekli olarak, devlet üzerine, gerek teorik, gerek pratik, düşünmesi çok lüzumludur. Gerek tek devlet, büyük devlet tipi, gerekse birbiriyle ilişkili federatif yapıda devletçikler tipi üzerinde derin derin araştırmalar yapılmalıdır. İslâmı kişi olarak yaşamamız bile ancak, kendi devletimizin kanatları altında mümkündür. Yoksa, Batı ve komünist Doğu, bize ne toplum olarak, ne de kişi olarak müslümanlık hakkı tanır.

DEVLET

VII

İslâm, devleti zaruri görür. "İyi"nin yerine getirilmesi, "kötü"nün önlenmesi ve engellenmesi, müslümanların üzerine bir borçtur. Bu da, zorlayıcı bir güçle mümkündür. Devlet, bu sebeple bir zarurettir. İslâm, toplu olarak yaşamayı, kişi olarak yaşamanın üstünde görür. Toplu yaşama da, devlet yaşantısını mecburi kılacaktır. Kur'an-ı Kerim, sadece insanın metafizik sorunlarını çözmekle yetinmez. Onun yanında, ahlâkî sorunlarını, toplumsal ve siyasî sorunlarını da çözümler. Hukuk düzeni, inanç ve tapınma düzeninin, ahlâk düzeninin yanında yer alır. Sonra da yönetim için her zaman geçerli kurallar ve ilkeler belirtilir.

İslâmın devleti, Allah'ı hiç unutmayan, en ufak bir kıpırdanışta ve kımıldanışta bile O'nun razılığını ve buyruğunu yerine getirmeyi amaç edinmiş bir kudret olacaktır. İslâm inancı, sadece kişilerin inancı değildir; İslâm toplumunun da, İslâm devletinin de inancıdır. Bu inançta, bu nisbî dünyayı bir mutlaklık âleminin çevrelediği düşüncesi, yani ahiretin varlığı fikri merkezî bir yer tutar. Devletin cezalandırma ve mükâfatlan-

dırma sistemi bu manevi temele dayanır. Devletin temel kaidesi, inanç ve erdemdir. Eflatun'un devlet idealinde başarının mükâfatlandırıldığı ve değerlendirildiği görülüyor. O gün bugün, Batı ideasının, Batı medeniyetinin ve Batı devlet anlayışının temelinde başarı ilkesi yatar. İslâmın temel ilkesi, hakikat ve erdemdir. İslâmın devlet fikri de bu ilkelere dayanır.

İslâmın devlet anlayışında, görevlerin birer "emanet" olduğu düşüncesi vardır. "Emanet"i kollama İslâm ahlâkının belirgin bir özelliğidir. "Emanet"i korumak, ona zarar vermemek, geliştirmek ve zamanı gelince sahibine vermek, müminin görevidir. Emanete ihanet etmemek, emaneti sadakatle korumak, bu görevin unsurlarındandır. Devlet görevleri ise, en önemli "emanet"lerdir. Kur'an-ı Kerim: "Emanetleri ehline veriniz" diye buyuruyor.

Devlet görevlerinin, mutlaka, bilgisiyle ve ahlâkıyle, becerisiyle ehil olan kişilere verilmesi, görüldüğü gibi, bize bir Tanrı buyruğudur. Seçerken en ehil kişileri seçmek gerekir. Sadece namaz kılıyor mu, oruç tutuyor mu diye değil, aynı zamanda, kendisine verilen görevi ehliyetle, sadakatle, lâyık olarak yerine getirip getiremiyeceği de sorulmalıdır devlet görevi verilecek kişinin. "Emanetleri ehline teslim ediniz" buyruğu, tek başına bile en büyük bir devlet yaşama ilkesidir. İslâm tarihine bu açıdan baktığımızda görürüz ki, ne zaman görevler ehline verilmişse o vakit devlet yükselmiş, ne zaman ki aksi olmuştur, o zaman devlet çökmeğe yüz tutmuştur.

Ve yine İslâmın yönetim ilkelerinden biri, meşveret "danışma" ilkesidir (şûra prensibi). Müslümanların başı, işleri kendisiyle beraber çalışan kişilere ve genel ola-

rak bilen kişilere, ilgili kişilere danışarak yürütmelidir. Bizzat Peygamber bu örneği verdi. Vahiy gelmeyen konularda sahabeye danıştı. Sahabe, bir nevi meclis olarak her işi görüşüp kararlaştırdı. Peygamber Efendimiz, verilen kararları genellikle sahabe ile birlikte aldı. Onları emredileni yerine getiren bir otomat, bir robot gibi görmedi. Sadece icrada katılmadılar işlere onlar; karar aşamasında da çoğu kez sahabe vardır. İşler tartışılmıştır. Herkes fikrini serbestçe söylemiştir. Osmanlılarda da, divan, kubbealtı, işlerin en yüksek kademede görüşüldüğü bir danışma meclisidir. Fetva alma, bir başka danışma kurumudur. Saltanat şûrası bir başka müşavere ve istişare kurumudur. Harp meclisi, savaşın kararlaştırıldığı ve yönetildiği danışma topluluğudur.

Bir diğer ilke, "adalet"in yerine getirilmesi ilkesidir. Zulüm, İslâmın reddettiği ve lânetlediği en büyük kötülüktür. Adaletse yönetimden ayrılmayan özellik. Devlet görevi yüklenmek, bu açıdan çok büyük bir sorumluluk olarak kabul edilir. Zulüm yapmak, adaleti yerine getirmemek en büyük vebaldir. Hakikatte zulüm, bir müslüman önderin vasfı olamaz. Allah'ın kullarını ezmek, onların hakkını yerine getirmemek, Allah'ın düşmanlığını kabul etmek demektir.

Müslümanları "barış", "sulh ve sükûn" içinde yaşatmak, bir başka ilkedir. Ama, İslâm düşmanlarına karşı uyanık olmak, gerektiğinde onlarla kıyasıya savaşmak, Allah'ın ismini mümkün olan sınırların ötesine götürmek de İslâmın prensiplerindendir. Cihad, "İlâ-yı kelimetullah" (Allah'ın ismini yüceltme) bu görevlerin terim adlarıdır. İslâmın ve müslümanların onuru korunacak, sınırları korunacak, yurtları, mal ve mülkleri korunacaktır.

İslâmın bir prensibi de, ekonomi alanındadır: Kazanç oranı ve şekli sınırsız olamaz ilkesi (Helâl kazanç prensibi). Helâl kazancın ne olduğu, üzerinde durulması gerekli bir konudur. İkinci ilke, imkânların hep zenginler arasında dönüp durmaması ilkesidir.

Kur'an-ı Kerim, ekonomik bir seyyaliyet, sınıflar arasında servet dolaşımını teklif ediyor müminlere. Zaten, zekât da, zengin sınıflardan fakir sınıflara servet transferini öngörüyor, mecburi kılıyor. Ama, gerekirse bununla da yetinmemek, "zenginliğin" hep belli kesimlerde dönüp dolaşmaması için önlemler almak, devletin görevleri arasındadır.

Gerek Kur'an-ı Kerim ve yorumları, gerek Peygamber Efendimizin sözleri ve uygulamaları, gerek dört halife devri uygulamaları ve gerekse o günden bugüne, İslâm devletleri uygulamaları, bugünkü inceleyicilere, İslâm'ın Devlet Nazariyesini meydana getirmek için eşsiz temel ve kaynaklar teşkil eder. İnançlı, erdemli, âdil, danışmalı, yerinde barışçı, yerinde savaşçı, yoksulu, yetimi, zayıfı gözetici, zulme aman vermez, servetin sadece bazı ellerde dolaşımına razı olmaz, görevleri ancak ehline ve lâyığına verir bir devlettir İslâm devleti. Hakikatin, hakkın, merhametin, imar ve irfanın, aydınlığın ve erdemin devleti.

Hz. Ömer'in adaleti ve sosyal devlet örneği, herkesçe bilinen hakikatlerdir. Ömer İbn-i Abdülaziz de Hz. Ömer gibi anıt örneklerin adeta manevi heykeli olmuş halifelerden biri. Bunlar, baş örnekler. Aslında sayısız örnek, İslâm devletinin tarih içindeki altın sayfalarını kalın bir kitap haline getirir. Binbir misalden bir ikisini burda zikredelim: Antakya hıristiyanların elindeyken, oradaki müslümanlara zulüm yapıyorlardı. Bir

meydanda bir kadına işkence yapılırken kadın can acısıyla: "Ey Allahın halifesi! Gel beni kurtar!" diye haykırdı. Sanki bu söz dağlardan dağlara, semalardan semalara yansıyarak Bağdat'a geldi. Halife'ye ilettiler. Halife ordusunu çekti, gitti, Antakya'yı kuşattı ve aldı. Aynı meydana geldi ve haykırdı: "Ey beni çağıran kadın, işte geldim, sen nerdesin?". Bir gün de Selçuk Sultanı Sancar, bir savaşa gitti. Savaş sırasında otağının bir direğine bir kuş gelip yuva yaptı, yumurtasını bıraktı. Savaş bitince, ordu giderken, Sultan Sancar, otağın o bölümünü yıktırmadı: "Bu kuş bize misafir geldi. Bize gerekir ki, onun yuvasını yıkmayalım" dedi. Oraya nöbetçi bıraktı. Kuşun yavruları yumurtadan çıktılar, büyüyünce uçup gittiler. O zamana kadar, Sultanın askerleri onları korudu ve besledi. Binlerce misalden ikisi. Hükümdarın sorumluluk şuurunu gösteren misaller. İslâm tarihinde bunlar sayısızdır. Bir misal daha verelim: Mengücekoğulları, kendilerinden önce gelenlerin geleneklerine uyarak, kışın yeryüzünü kalın kar tabakaları örtünce, dağa, taşa, ovalara, taneler, yem ve yiyecekler serpiştirirlermiş. Kuşlar, dağdaki hayvanlar açlıktan ölmesin diye. Çünkü onlar, yalnız insanlardan değil, hayvanların durumundan dolayı da ötede hesap vereceklerine inanıyorlardı. Şu kıt'a bunu ne güzel anlatıyor:

Bir gün bir saile dedi Sultan Sancar
Reşk eyleme benim izz ü câh olduğuma
Ben ağlayayım senin geda olduğuna
Sen ağla benim padişah olduğuma

DEVLET

VIII

Devlette organizasyon ve şekil küçümsenemez, önemli ve değerlidir. Şekil ve organizasyon, özle uyumsuz olursa, devletin ihtiyacı olan belli bir derleniş toparlanış sağlanamaz. Eğer devlet, asgari mânada da olsa, bir merkezîleşme demekse, bu, ister istemez belli bir derecede bir organizasyon ve şekil gerektirir. Diğer bir deyişle, devlet bir yoğunlaşma, bir billurlaşma ve kristalleşme demekse, toplumda, belli bir helezonlaşma, çizgi çekme, yani biçim ve örgü dokuyuş şart olacaktır. Başka bir açıdan bakıldığında da, devletin, disiplinle özgürlük, serbestlikle bağımlılık arasında bir ahenk demek olduğu görülecektir. Ahenk ise biçim ve örgü ile yakından ilgili. Müziğin matematikle ilgisi gibi, devletin de biçimlerle ve örgütlenişlerle ilgisi var. Toplum ruhu, arı peteği gibi tek şekilli olmasa da, geometrik kalıplar içinde donarak bir anlam ve fonksiyon kazanıyor.

Fakat, bütün bunların olması için, yani şekil ve organizasyon ihtiyacının duyulması için, bir "öz'e" ihtiyaç var. Bir amaç ve bir anlam, bir muhteva kumaşına. Ar-

kaplanı tarih ve geçmiş olan bir öz kavramına. Bu, olmadıkça şeklin önemi yok. Gerçi, bir kere doğduktan sonra biçimler ve organizasyon, özü de etkileyecektir. Ama, geriye doğru gittikçe, tarihin karanlıklarına gömülen öz ve biçim önceliğinde, ikisinden birine öncelik vermek gerekse, biz özün önce olduğunu, biçimi özün getirdiğini ya da çağırdığını söyleyeceğiz. Ama, bir kere doğduktan sonra, bu kez, biçim de öze etkide bulunacaktır. Karşılıklı etki yapma ve etkilenme, biraz da tarihî-sosyolojik şartlara bağlı olarak, zaman zaman ağırlık birinden öbürüne kayarak, sürüp gidecektir.

Ruh ve madde, amaçla araç, özle biçim, anlamla anlatım, hep kabule göre, bir öncelik kazanıyorlar, çağımız felsefe ve düşüncesinde. Pozitivistler, herhalde biçimi öze, ve ikincileri birincilere tercih edeceklerdir. Klasik anlayışı tersine çevirmeye çalışacaklardır. Sartre'ın ekzistansiyalizmi gibi, önce varoluş, sonra öz diye düşüneceklerdir. Fakat, kanaatimizce, klasik düşüncenin tepetaklak edilip tersine çevrilmesini gerektirecek bir hal yoktur. Belki gözden geçirme düşünülebilir. Ama yine, genel çizgileri ile ruhu maddeden, amacı araçtan, anlamı anlatım ve dışavurumdan, özü biçimden önceye almak, hem teorik, hem pratik açıdan daha doğru ve yararlı olacaktır. Varlık, detaylı özden önce olsa bile, varlığı gerektiren potansiyel bir öz olduğunu, bu özün de, netice itibariyle reel özden ayrılamayacağını hesaba katmak gerektir. Materyalizm ve onunla bağdaştığı oranda pozitivizm, bu noktayı hesaba katmamış gözüküyor. Dediğimiz gibi olmasaydı, materyalizm, birçok teorisyenlerince, adeta bir mistisizme çevrilmezdi; ilk taraftarlarınca, sanki bir metafizikmiş gibi tam bir mutlaklıkla benimsenmezdi.

Maddenin, biçimin ve anlatımın hakkını da vermek şartiyle, önce özü, muhtevayı, anlamı ve amacı düşünmek, önceliği anlama vermek, kurulacak yapının daha sağlıklı işlemesini ve daha uzun ömürlü olmasını garantilemek demek olacaktır. Şekiller, daha çok çağa bağlıdır; çabuk eskirler; terk edilirler, ya da değiştirilirler sık sık. Öz, daha dayanıklıdır ve daha süreklidir. Belki, onda da çok ağır akan bir ırmak gibi bir değişme söz konusudur. Fakat, ne kadar değişirse değişsin, özün bir özü kalacaktır, ya da onun da özü, onun da özü.

İnsan ve topluluk hareketleri veya savaşlar sonunda kurulan devletler, eğer temelinde hazır bir öz bulamamışlarsa, kısa ömürlü olmaya mahkûmdurlar. Ama, kuruluşunda, sadece, dış şartların zorlayıcılığı değil, insanoğlunun inancı ve ideali de yatıyorsa, o devletin, değişen ya da değişmeyen özünü koruduğu ve sarsıntıları, depremleri er geç atlatarak devam ettiği görülecektir. Bir hanedan etrafında toplaşmayla başlayan beyliklerden çoğu ortadan kalktığı halde, bunlardan birinin büyüyüp devam ettiğini gördüğümüzde, bunun, aynı topluma yöneldikleri halde, kurucuların farklı idealizm derecelerinde olması, kurulan devletçiklerin de amaç ve öz bakımından farklı derecelerde bulunması, amaç ve özü topluma sindirip onun yemişlerini devşirmenin de ayrı bir bilgi, ahlâk ve idealizm (sabır ve idarecilik özellikleri) istemesi sebebiyle gerçekleştiğini anlarız.

Öz, sağlam değilse, biçimler ne kadar mükemmel olsalar da, kısa zamanda yamuklaşacak, yozlaşacak, kırılacaklar, ezilecekler, bükülecekler, ortadan kalkacaklardır. Amaçsız kuruluş, uzun ömürlü olamayacak, anlamsız oluş, zamanın akışıyla dağılıp gidecektir.

İslâm Devleti, biçimler değişmiş, seçimli sistemden hanedan yönetimine geçilmiş de olsa, ruh ve muhteva aynı kaldığı için sürüp gitmiştir. Dört halife dönemi, Emevi dönemi, Abbasi dönemi, Maveraünnehir devletleri dönemi, Selçuklular ve Osmanlılar dönemi gibi birbirini izleyen dönemler içinde islâm toplumları, devletsiz kalmamışlar; dış istilâlara direnmişler, yabancı yönetimi kabul etmemişler, geçici yabancı hakimiyetlerini de ilk fırsatta yıkmışlar, koğmuşlar ya da eritmişlerdir.

Bunun sebebi, sağlam temelli, ruhu aşınmaz islâm toplumudur. Toplumdaki devlet şuuru ve anlayışıdır. Devlet gereksinimi, su gibi, ekmek gibi hissedilmiştir bu toplumlarda. Kendi devletini de hep müslüman devlet olarak düşünmüşlerdir bu toplumlar. Devlet, onların gözünde, kutsal değilse bile, kutlu bir kuruluştur. İnsanın üstündedir bu kuruluş. Yusuf Has Hacip, bu yüzdendir ki, devlet nazariyesine kutluluk bilgisi (Kutadgubilig) adını vermiştir. İslâm toplumunda, devlet hakkı, titizlikle üzerinde durulan bir haktır. Hükümdardaki sorumluluk ve tebaadaki sorumluluk adeta sonsuzdur. Harun Reşid'in avda, adamlarından, köyden alınan tuzun parasını ödemelerini ısrarla istemesi, onların da, "efendim, bunun ne önemi var? Köylüye bunu teklif etmemiz ayıp olur" demelerine karşılık, "Tuzun parasını ödeyin. Eğer ben, halife olarak köyden parasını vermeden tuz alırsam, siz o köyü yağma edersiniz" cevabını vermesi, bu şuurun ne güzel bir örneğidir. Buna karşılık, halk da, daha az bir şuur belirtmez. Gece emniyeti sağlamak için dolaşan görevlilerin ellerindeki meşalelerin ışığından yararlanarak damlarda örgü örülüp örülemeyeceğini şeyhten soran kadın, hak geçmesi

geçmemesi konusunda ne kadar titizdir. Vakıf malını, devlet malını yeme, o kadar bir korkuyla, bir çekingenlikle karşılanmış, ahirette bundan sorumlu olma azabı insanlarda o dereceye varmış ve bu belki de zaman zaman devlet görevini kabul etmeme şeklinde işleri aksatmaya kadar gitmiş ki, "devletin malı deniz" sözünün doğmasına sebep olmuştur diye düşünüyorum. Bu deyiş aslında devlet görevine teşvik deyişidir. Bugünse bu deyiş tam çıkışının tersine dönmüştür. Zaman içinde kelimeler ve deyişler, insanların anlayışları ve ahlâklarıyla muhteva değiştirmekte ve tam tersine bile dönüşmektedir. "Yavuz" ve "yaman" kelimeleri gibi. "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe" deyişi de anlamı tersine dönmüş talihsiz deyişlerden olsa gerek. Herhalde çıkışında, devlet görevi almanın kutluluğunu, almamanın da kuzguna lâyık leş olma durumu olduğunu anlatmak için söylenmiş olsa gerek. Devlet hizmetinden, sorumluluğu yüzünden insanlar kaçmasın diye söylenmiş. Şimdi ise, bu, leşine kuzgun konması bahasına da olsa devlet görevine iştihalı olma ihtirasını, aç gözlülüğünü ifade ediyor.

Asıl olan, öz, niyet, anlam, amaç ve ruhtur. Biçim, temiz ve saf, derin ve aşklı özlerden gelirse, gerçek biçim olarak görevini yapacaktır. Özü bulandırmayan biçim (şekil), yine o özle akraba olan biçimdir.

DEVLET

IX

Amerikalılar olsun, Ruslar olsun, dışta, kendi ülkelerinin dışında ziyadesiyle insancılık (ümanizm) propagandası yaparlar, anti militarist ve harp aleyhtarı görünürler, devlet kavramını dejenere etmeyi marifet bilirler; isyanı, başkaldırmayı öğüp dururlar. Ama en korkunç silâhlarla donanmış orduların sahipleri onlardır. En koyu devlet baskısı bunlardadır; ancak, Rusya'daki baskı göze görünen şekildedir. Amerika'nınki gizlidir, iyi kamufle edilmiştir. Şimdi Rusya'nın yeni politikası, açıklık (glastnost) değil, tam tersine açıkta olanı, göze batanı gizleme, gözönünden kaldırma taktiğidir. Zaten bir gücü olmayan, ateş olsa cürmü kadar yer yakacak olan küçücük devletlerde durmadan harp aleyhtarlığı, savaşın kötülüğü, antimilitarizm propagandaları yapılması, kader ironisi cinsinden tiraji-komik bir gösteridir. Eğer gerçekten bu dünyada insancılar (ümanistler), savaş aleyhtarları (antimilaristler) varsa, bunlar gidip Rusya'da ve Amerika'da yapsınlar propagandalarını. Eğer güçleri yetiyorsa. Yoksa küçücük devletçiklerde yapılacak bu propaganda, asıl mili-

tarizmin ve harpçiliğin ekmeğine yağ sürecektir. "Savaşma! dövüşme!" öğüdünü kurda değil de, tavşana vermek gibidir bu tür propagandalar. Zaten kurda böyle bir öğüt verebilir misiniz? Kurt, böyle bir öğüdü dinler mi?

Savaş bizatihi kötü bir şeydir ama insanlık tarihi boyunca da savaşın ortadan kalktığı görülmemiştir. Halen de savaş, dünyanın her tarafında, gizli açık, dolaylı dolaysız, şu veya bu şekilleri alarak, adeta dallanarak budaklanarak, genişleyerek sürmektedir ve gelecekte de sürüp gidecektir. Yeryüzünden savaşın kalkacağı fikri, henüz bir ütopya olmaktan öteye geçemez. Teorik olarak, bir ideal olarak elbet insanoğlu savaştan değil, barıştan yana olmalı. İslâm, daha isminde (barış) kavramını ve anlamını bulundurmaktadır. Ama, bu, kayıtsız şartsız karşıdakine teslim olmak anlamına gelmez. Kayıtsız şartsız teslim oluş, ancak Allah'a teslim oluştur. Allah'a kayıtsız şartsız teslim olan müslüman, bu teslim oluştan da aldığı güçle, dünya kuvvetlerinin önüne dikilip durur. O kuvvetlerle barış ister, ama hangi şartla? Onların zulüm etmemeleri, zayıfı ezmemeleri, kimsenin hakkını çiğnememeleri ve hakkın önüne set çekmemeleri şartıyla.

Dünyanın en zalim ve korkunç savaşlarını yapmış ve mazlum milletleri ezmiş ve halen ezmekte olan komünist ve kapitalist dünya, firavunun kör, sakat, dilenci kılığına girişi gibi sahte bir insancılık ve barışçılık havariliği yapmaktadır. Zaten Batı, öteden beri, Hz. İsa'nın adını istismar ederek kuzu postunda kurt görünümüyle bir ülkeye sokulur, doktor, hasta bakıcı ve öğretmen kılığındaki misyoner öncüleriyle oraya yerleşir, orayı çürütür, orada barışçılık ve savaş aleyhtarlığı ya-

par, sonra orduyla girip yerleşir. Sülük gibi emip iskelete çevirir o ülkeyi. Yalnız kanını emmez, yalnız etini didik didik etmez, kültürünü, maneviyatını, ruhunu da emer, didik didik eder o ülkenin.

Böylesine hunhar, hileci ve hain savaşçılar oldukları halde, utanmadan islâmı savaşçılıkla suçlayan komünist ve kapitalist Batılılar, islâmın tamamen hür iradelerin kabulüyle yayıldığını, islâm kılıcının ancak, zulme, hainliğe ve cehalete karşı çekilmiş bir ilâhî silâh olduğunu bilirler ama itiraf edemezler. Hıristiyanlığa gelince, teoride sulhçu ve antimilitarist olduğunu iddia eden bu dinin mensupları, dünyanın en korkunç savaşlarını ve katliamlarını yapmışlardır. Amerika'da kendi hallerinde yaşayan insanları öldürüp yok etmişler, Endülüslüleri imha etmişler, her yerdeki insanları zorla dinden çevirmişlerdir. Balkanlardaki müslümanları da öldürmüşler, zorla hıristiyanlaştırmışlardır. Şimdi bile kalanları yok etmek ya da hıristiyanlaştırmak için akıl almaz zulümler yapmaktadırlar. Orta Çağ'da da kendi halinde yaşayan müslümanları yok etmek için ta Avrupa'dan kalkıp gelmişler, en hunhar katliamlar yapmışlar, hatta çocukları kızartıp yemişlerdir. Haçlı savaşları canavarlıkların bir sergisi gibidir.

Eğer dinleri bunun aksini söylüyorsa, demek ki, kendileri dinlerinin söylediğinin daima aksini yapmışlardır. Bütün bu korkunç istilâlarda papazlar da en öndedirler, kışkırtıcıdırlar ve bütün bu insanlık dışı hareketleri onaylamışlardır. Şimdi bile aynı ruhu taşımaktadırlar. Bizans, yüzlerce defa, Anadolu'daki müslümanları, sahipsiz bulduğunda katliamla yok etmeye çalışmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda da ruslar, yanlarına

ermeni ordusunu da alarak Kuzeydoğu Anadolu'ya girmişler, o kadar insan öldürmüşler ve o kadar tahribat yapmışlardır ki, halâ oralar, bu yıkımdan bellerini doğrultabilmiş değillerdir.

Komünizm bir gün devletin ortadan kalkacağını söylerken, en koyu ve katı devletçiliği ve devlet baskısını yapmakta, diliyle savaşın kötü olduğunu genç ve aydınlar arasında (ama kendi ülkelerinde değil, dışarda) yayıp dururken, en zalim savaşlarla mazlum milletleri kırmakta devam ediyor. Kapitalist dünya da, en insancıl filmlerle, rahipleri en merhametli, en fedakâr, en olgun, erdem anıtı kişiler gibi takdim ederek, Hz. İsa'nın merhamet, barış ve insancılıkla ilgili sözlerini propaganda aracı gibi kullanarak ülkelere sızdıktan sonra, vakti gelince, birden yüzündeki maskeyi atıp ruhunun bütün korkunç görünümüyle ortaya çıkmakta, insanları acımasızca en modern silâhlarla yok etmektedir. Günümüzde de bu böylece, daha şiddetlenmiş ve daha azmış bir şekilde sürüp gitmektedir. Beyrut'un başına gelen, Gazze'nin başına gelen, Filistin'in başına gelen, Afganistan'ın başına gelen, Filipinler'in başına gelen, Vietnam ve Kore'nin başına gelen, İran ve Irak'ın başına gelen sayısız olaylar, insanların ölüp durması, kadınların ve çocukların çektikleri hesapsız çileler. İşte, Batının sözde sulhçuluğunun, antimilitarizminin, insancılığının sonuçları.

Eğer müslümanlar, bir gün kendilerine gelir, kendi medeniyetlerinin dirilişini gerçekleştirir, kendi birliklerini ve devletlerini kurarlarsa, gerçek insanlık ve barış adına, savaşa her zaman hazır olmak zorundadırlar. Ordu ve silâh, hakkı ve özgürlüğü korumak için en büyük özen gösterilecek değerlerdir. Zulme, haksızlığa,

zorbalığa, emperalizme karşı, islâmın silâhı, en etkin, en şiddetli, en keskin silah olmak zorundadır. İslâm devleti, daima ordu düzenine çok önem vererek düşmanlara karşı müminleri uyanık tutmalı, nesilleri adeta askerî disiplinle yetiştirmelidir. İslâm müdaafadadır, hatta ölüm kalım müdafaasındadır. Kimse onu savaşçılık ve saldırganlıkla suçlayamaz çağımızda. Müslümanlar buna kanmamalı. Nazizm, faşizm, komünizm ve kapitalizmin zalim savaşçılığına karşı, gerçek sulh ve hakikat için bir araç olarak savunma savaşçılığına sarılmaları, propagandalara kanmamaları, bir varoluş ya da yok oluş sorunudur müslümanlar için.

Evet, müslümanlar kıyamete kadar savaşçı olarak kalacaklardır. Katliama, zulme, istilâya, haksızlığa ve batıla karşı savaşçı olarak kalacaklardır. Hak adına, hakikat adına, gerçek barış ve insanlık adına savaşçı olarak kalacaklar, sağcısı ve solcusu ile Batının kan içici savaşçılığına karşı savaşıp duracaklardır.

DEVLET

X

Osmanlı, Devleti'nin, önce kendini yitirmesi, sonra büsbütün batmasından bu yana, "yüce devlet" sandalyesi boştur, eski deyişle "münhal'dir". Ne onu batırıp da yerini almak isteyen, kendini gelip geçmiş en büyük devlet gibi gören ve gösteren İngiliz İmparatorluğu, ne de bugün onun yerini almış görünen Amerika bu sandalyeye lâyık olabilmiş ve büyük boşluğu doldurabilmiştir. Rusya da, ezeli rakip olarak bu batışın sevincini yaşamış, topraklarına toprak, gücüne güç katmış ve Avrupa'nın yarısını da hegemonyası altına almış, fakat hiç kuşku yok, insanlığın özlediği devlet olamamıştır; tam tersine, belki de "kara" ya da "kızıl" devlet diyebileceğimiz olumsuz bir devlet izlenimi bırakmıştır insanlığın üzerinde. Diğer bir deyişle, Amerika, "sarı devlet", Rusya "kızıl devlet"; yeşil ve beyaz, sulh ve temizliğin sembolü bu renklerin devleti şimdilik yeryüzünden çekilmiş gözüküyor.

Günümüzün bu dev devletleri, kendilerine süper adını da takmalarına rağmen, geçmişin devletleriyle kıyas kabul edebilecek bir soyluluktan yoksundurlar.

Mutlak hükümdarlığın son sınırına varmış eski çağların İran İmparatorluğu, ortaya koyduğu prensipler ve bu prensiplere uygun bir örnek oluşturma başarısıyla, islâm döneminde bile anılmış, Firdevsi'nin Şehnamesinde destanlaşmış, Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde ve daha nice eserde devlet ve devlet adamı portresinin çizilmesinde renk ve çizgi malzemesi arşivi görevini yapmıştır. Menkıbeye göre, ilk bakışta haklı olarak, İran devrini övüyor, İran milliyetçiliği yapıyor denilerek, Gazne hükümdarı Mahmud'la arasını açmayı başardıkları Firdevsi, gerçekte, Homeros'tan geri kalmayan ve islâm devrinin Homeros'u ünvanını almaya hak kazanan büyük şair sezgisiyle, tabii ki şiirin temel kuralı olan mübalağa sanatlarını da fazlasıyla kullanarak, geçmişin bu hükümdarlarının adeta tarihini ve tarih felsefesini gözler önüne sermekle, zamanın islâm hükümdarlarına bir sinema ya da televizyon ekranı kadar canlı ve renkli tablolarla, ibret dersini, "devlet" ders ve mesajını vermiştir. İslâm, geçmişi tümüyle inkâr etmez, ayıklar. İyiyi kötüyü, güzeli çirkini birbirinden ayırır. Doğruyu ve yanlışı birbirine karıştırmaz. Geçmişte de, yine, eski peygamberlerden, vahiylerden gelen unsurlar ve çizgiler bulunduğunu bilir ve bunların göz göre göre harcanmasına razı olmaz. Evrensel medeniyet olarak islâm, sorumluluğunun şuurunda olmuştur hep. Adaletiyle Nuşirevan, hem de Peygamber diliyle öğülmüşse, cömertliğiyle Hatem Tai, hiç çekinilmeden ideal örnek olarak gösterilmişse, islâmdan önce olmasına ve ahlâkça onaylanmasının mümkün olmamasına, ahlâka aykırı şiirlerinin ve öğündüğü skandal sayılacak maceralarının bulunmasına rağmen, İmrülkays da, sırf yeteneği ve şiirdeki üstünlüğü sebebiyle

her zaman şiir antolojilerinde ve teoriğinde baş köşeye oturtulmuşsa, bu, islâmın, akla karayı birbirine karıştırmamış, ve yaşla kuruyu bir arada yakmamış olmasındandır. İşte bu yüzden büyük medeniyet olmuş ve İran'ı da, Turan'ı da, Bizans'ı da, Roma'yı da, Atina devletini de, nazarî filozoflar devletini de, Eflatun'un devletini de geride bırakan bir devlet örneği ortaya koyabilmiştir.

Ne zaman ki, içe baktığımız kadar dışa bakmayı, her yanı ve her oluşu kollamayı (bu büyük peygamber sünnetini) terk ettik, yalnız içe bakar olduk, ve böylece gerçekte içe bakmayı da artık hakkıyla yapamadık, işte o zaman, her şeyi kaybettik (Peygamberin önemli sünnetleri olan düşünme, araştırma, ilme koşma, gerçekten gocunmama, gerçeği sevme gibi büyük faaliyetleri unuttuk. İşte bugün diriltilecek sünnetler de asıl bunlardır).

Evet, bugünün büyük devletleri, geçmişteki ataları saydıkları Atina Sitesi, Roma Devleti kadar bile ilkelere bağlılık göstermemekte, büyük devlete yakışmayacak nice küçük işleri çekinmeden yapabilmektedirler. Osmanlıların, fethedilmiş yerlerde, gereğinde başkaldırıları şiddetle bastırmasını gayr-i müslimlere sert bir yönetim uygulamış olmakla yorumlayanları yalanlayan olaylar, tarihte sayısız belgeye sahiptir. Bazı konularda, devlet ilkesi gereği, müslüman tebaa da, gayr-i müslim tebaa da devletin şiddetine muhatap olmuştur. Önemli olan, devletin, düzenin, toplum huzurunun ve evrensel barışın devamıdır. Bu konuda, Osmanlı devleti, din ayrılığı sebebiyle bir ayırım yapmamış ve kimseye ödün vermemiştir. Ama bugün bir avrupalı, suç işlerse, bir avrupalı olmayandan, bir amerikalı bir zenci-

den, bir yabancıdan, bir rus, tüm rus olmayan uyruklardan ve dıştaki insanlardan ve komünistlerden daima uygulamada farklı tutulur, ayrılır. Geçmişteki İslâm devletlerinin verdiği binlerce örnekte, bunun aksi görülmüştür. Hatta, Hz. Mevlâna'nın, Mevnevi'de Harzem hükümdarlarının haksız olarak Moğol tüccarlarına yaptığı ayırımın cezası olarak İslâm Âleminin Cengiz istilasına uğradığını, metafizik ve islâmın hak ve adalet görüşünü tam yansıtan bir görüş olarak, belirttiğini görüyoruz. İnsanoğlunun bataklığa saplanan ruhunu yeniden kurtarıp mutluluğunu geri getirecek yeni medeniyet akımının öncülüğünü, önderliğini, Amerika ya da Rusya'dan bekleme yönünde bir umut işareti gözükmüyor. Ne de heyecanla kendi geleneklerini çağdaşlıkla barıştırarak dirilmeye çalışan Hint ve Çin'de. Eski Çin imparatorluğunun ve gerek hindu, gerek müslüman eski hind devletlerinin çizdikleri "devlet" seviyesine ulaşmayı bugün için, bu ülkeler hayal bile edemezler. Bir Konfiçyüs, bir Laoçe, bir Buda'yı tekrar doğurmaları mümkün görünmüyor. Hakikatleri karanlıklarda kalmış ve çağlar içinde anlam ve yolları değişmiş olan bu eski zaman önderlerini hatırlatıp sönen bağımsızlık liderlerinden sonra, o ülkelerde de, günlük politika hakim olmuş, büyük oluşumlar, çok uzaklara ve çok uzun vâdelere atılmış ve itilmiş gözüküyor.

Ne kadar dönüp dolaşsak yine kendi ülkelerimize, islâm dünyasına, kendi medeniyetimize dönüyoruz. Umut burada. Bugün umutsuzluğun en yoğunu da burada. Doğu da, Batı da, zaman zaman boğmaya çalıştıkları ve şimdi bir kere daha çiğneyip yerle bir etmek istedikleri bu Yüce Ülkeye, İslâm Ülkesine manen başlarını çevirmiş, boyunlarını bükmüş duruyor, medet

bekliyor, fakat, bunu itirafa yanaşmıyorlar. Hatta, farkına vardıklarının işaretini bile vermiyorlar.

Demek ki, müslümanların kendilerini kurtarma çabasına girişmeleri, insanlığın kurtuluşunun başlamasıyla aynı anlamı taşıyor. Böylesine büyük ve zengin bir sistem gerekiyor bu kurtuluşta. İslâm ülkelerindeki çalışmalarda, bu yüzden büyük zorluklarla karşılaşılıyor. Dünyayı kurtarabilecek kadar büyük, sağlam ve muhteşem bir sisteme sahip olacaksınız ki, kendinizi de kurtarabilesiniz. Kendinizi kurtarabileceksiniz ki dünyayı da kurtarabilesiniz. Biri öbürüne bağlı bu kurtuluşların. Bu yüzden de, çözüm, bir kördüğüm gibi, adeta İskender'in kılıcıyla ikiye biçilmeyi bekliyor.

Aynı tarihî dilemma, kişi-devlet ilişkisinde gözlemleniyor. İslâm'ı yeniden kişiyi kurtaracak öğreti olarak harekete geçirmeli ki, toplumlar, ülkeler ve devletler de kurtulsun. Ya da tersine, devletler, ülkeler, toplumlar islâmlaşır ya da islâmlaştırılırsa, kişilerin kurtuluş yolu açılır, boğucu çağ melankolisi yenilgiye uğrar.

TOPLUM

I

Karıncalar, arılar, kuşlar, hatta kurtlar, kendine göre toplu bir hayat yaşarlar. Hayvanlarda bu böyle olduğu gibi, bitkilerde de böyledir. Belki bir topluluk, birlik ve beraberlik şansını yitiren ağaçların da ortada başkaca bir sebep olmaksızın kuruduğunu görüyoruz. Bir ağaç, bir hayvan, ya da bir insan, tek başına kendine yeterli olamıyor, asgari sayıda da olsa kendi cinsinden ağaç, hayvan ya da insana gereksinim duyuyor. Her yaratık kendi cinsinden olana, onlar da diğer yaratıklara, cansız, canlı, taş, maden, bitki, ağaç, hayvan, insan hepsi birbirine bağlı ve muhtaç olarak, büyük bir birlik oluşturuyorlar. Böylece, kâinat, büyük bir ahenk demek oluyor.

Aynı birbirine muhtaçlık, toplu olma zaruriliği, bir birlik ve ahenk oluşturma özelliği, daha yoğun, karmaşık ve içiçe bir şekilde, insanoğlunun yazgısında gözlemleniyor. Zekâ geliştikçe, iş bölümü, uzmanlaşma artıyor. Uzlaşma ve iş bölümü arttıkça, toplumlaşma, daha göze görünür bir şekilde beliriyor, belirgin hale geliyor.

Ne kadar inzivada olursak olalım, yine bir toplumun içindeyiz. Dağ başlarındaki tekke ve zaviyelerde, ya da manastırlarda olanlara bu inziva imkânını sağla-

yan yine toplumdur. Ancak, ne kadar yalnızlıkta olursak olalım, bizde olan hatıralarıyla, kullandığımız eşyasıyla, bize kazandırdığı alışkanlıkları, inançlarıyla, bize öğrettikleriyle, toplum, içimizde ve dışımızda bizimledir ve bizimle birliktedir. Aynı yazgıyı yaşamaktadır bizde ve bizimle. Nasıl ki, çokca söylendiği gibi, Robenson Cruze de gerçekte toplumdan, insanlardan kopmuş değildir. Gemi enkazı, insanların kendisine kazandırdığı beceriler, düşünceler ve umut bize, Robenson'un da bir ölçüde toplumuyla ilişkisini sürdürdüğünü anlatır, ıssız bir adada, tüm dünyayla kopuk kaldığı halde.

İnsan, toplumsuz yaşamadığına ve ondan adeta annesinin memesinden hayat özünü emen çocuk gibi yararlandığına göre, onun sağlıklı ya da sağlıksız oluşundan şiddetle etkilenecektir. Anne sütünde olan bir hastalık ya da eksiklik çocuğu nasıl etkilerse, kişiyi de, toplum yapısındaki bir sağlıksızlık, bir noksanlık öyle etkiler. Maddî varlığımız kadar manevi varlığımız da gıdasını toplumdan sağlamaktadır. Duyguların ifadesi, bilgiler, düşünceler, inançlar, ahlâk, estetik zevk, her türlü eğitim, ruhumuza ve zihin dünyamıza toplumdan sürekli bir akışla gelen verimler, değerler ve yargılardır. Bir nehrin, görünen görünmeyen kaynaklardan, yerden fışkıran sulardan ya da gökten düşen yağmurlardan, karlardan ve dolu tanelerinden beslenmesi gibi, bir insan da, toplumdan gelen iyilikler, doğruluklar, güzelliklerle manevi hayatını devam ettirir. Toplum ruhu, ruhumuz için ne büyük ve tükenmez bir hazinedir.

Olumlu yanlarıyla insan kişiliğinin oluşmasında büyük rol oynayan toplum, olumsuz ve sağlıksız yanlarıyla da insanı aynı şekilde etkileyebilir. Böylece, aklımız ne derse desin, toplumdan gelen kötü esintiler, şu

ya da bu derecede bizi tesiri altına alabilir. Hele çocuklukta, etkileri eleştirme ve reddetme imkânının azlığı da göz önünde tutulursa.

İşte bu düşüncelerledir ki, insanlık tarihinin bilinen çağlarından bu yana toplum üzerine düşünme, toplumu ilerletme ve yükseltme çalışmaları ve araştırmaları sürüp gitmiştir. Çağımızda da bu tür düşünceler, incelemeler, araştırmalar yapılmaktadır fazlasıyla. Geçmişte filozofların, çağımızda da bilim adamı ve düşünürlerin uğraşı, temelde toplum üzerinedir demek mübalâğa sayılmaz.

Toplum için ileri sürülen düşünceler olsun, bizzat yaşanan toplum olayları olsun, bir takım toplum modelleri ortaya koyuyor. Yaşanan, şöyle veya böyle bir toplum modelidir. Düşüncede olan, ideal olan modellerle reel modeller vicdanlarda çarpışıyor, bundan toplumun değişmesi vak'ası doğuyor.

Bir takım yeni düşünce ve model teklifleri, toplumu olumsuz yönde etkileyebilir. Toplumun ruh ve madde şartlarına uygun olmamakla birlikte şu veya bu sebeple gözlere cazip görünüp hakikatmış gibi gelen ve bu sebeple uygulanmaya konan bu tip düşünce ve modeller, yaptıkları etki ölçüsünde zararlar verirler, felâketlere sebep olurlar.

Çoğu kez bir toplumun çöküşü, bu gibi düşüncelerin ve toplum modellerinin benimsenip uygulanmaya kalkışılmasından doğmuştur. Dıştan veya içten gelen bir takım esintiler, şeytanî özde oldukları halde, kendilerini rahmanî öz ve karakterde göstermesini becermişler ve toplumun aklını çelmişlerdir. Bu aldanış, toplumların yıkımına sebep olmuştur.

Toplumlararası savaşta da iyilik öğüdü kılığında gelen parlak düşünceler, gerçekte o toplumun daha da

çökmesi, göçmesi için gönderilmiş propaganda aldatmacalarıdır ki, ona kanan toplum, yanlış ilaç alan hasta gibi, hastalığını iyi edemeyeceği gibi, hastalığına ek yeni hastalıklarla karşılaşırsa, bu bir süpriz sayılmaz.

İşte insanlar, içten ve dıştan gelen bu esintiye kapılmasınlar diye ilâhî kattan, vahiy yoluyla peygamberlere ideal toplum modelleri bildirilmiştir. Onlar, bu modeli insanlara sundular ve elden geldikçe onu gerçekleştirmeye çalıştılar.

Bu model temelde ilk peygamberden ki aynı zamanda ilk insandır, son peygambere kadar aynı modeldir. Yani iskelet, kemik yapısı aynıdır. Ancak giderek daha gelişmiş, daha zenginleşmiştir. Yozlaşan yanlar her sefer dökülmüş, alttan filizler, sürgünler vererek tazelenmiş, gençleşip yenilenmiştir. Sonunda bu model, en son ve en mükemmel şeklini almıştır ki, biz buna "İslâm Toplumu" diyoruz.

Bilgelerin, düşünürlerin ve bilim adamlarının Toplum üzerine düşünceleri, öneriler getirmeleri yolu elbet bu modelin gelişiyle tıkanıp tükenmiş değildir. Ama onların alabildiğine özgür olarak ortaya atacakları fikirlerle, insanlar ve toplumla, fırtınada bir harman gibi savrulmasınlar diye adeta üst sınır, alt sınır, sağ ve sol sınırlar çizilmiş oluyor. Yine de geriye feza kadar geniş bir inceleme, araştırma alanı kalıyor. İlle de uç ve aşırı modelleri arama züppeliğini seçecekler hariç, bilge ve düşünürler çalışmalarını bu sınırlar içinde yaptıkça topluma yararlı olmuşlar, dışa taştıkça da toplumları maceralara sürüklemişler, onların bağrında onulmaz yaralar açmışlardır. Nasıl insanda tansiyonun bir alt, bir üst sınırı varsa toplumda da oluşların kümelendiği ve odaklandığı olumlu muhtevanın da bir tabanı ve bir

tavanı vardır ki o ilâhî toplum modeli, vahyin peygambere çizdiği tablo, bize, üzerine düşünme özgürlüğü ile beraber bunun ideal bir örneği olarak bağışlanmıştır. Nasıl ki, tıpta henüz çözümü yapılamamış en zorunlu bilinmeyenler varken bunu bırakıp da en fantezi denilebilecek buluşlar peşinde koşmak iyi karşılanmaz, vakit, emek ve kaynak israfı sayılırsa, Allah'ın çizdiği sınırlar içerisinde yine Allah'ın lütfettiği akılla düşünmek, araştırmalar yapmak bugün toplumların ve insanlığın en muhtaç olduğu faaliyetler iken bunları bırakıp da en uç toplum modellerini ileri sürmek ne kadar akıl kârı bir iş olabilir?

Nitekim, tarih boyunca olduğu gibi 19. ve 20. milâdî yüzyıllarda da iktisadî ve içtimaî doktrinler adıyla bir disiplin teşkil edecek denli çok olarak ileri sürülen düşünceler, modeller ve önerilerden kaçı insanlığın yararına olmuştur? Araştırılsa ürkütücü bir manzara çıkacağından kimse kuşku duymasın! Nice savaşlar kavgalar bu düşüncelerden doğdu. İlâhî modeli hesaba katmayan düşünceler peşinde koşan insanlık bunu pahalıya ödedi. Ve hâla ödüyor. Ve daha da ödeyecektir.

TOPLUM

II

İnsana, güven sağlayan, bir nevi sığınak olan, maddî ihtiyaçlarını karşılamakta yardımını esirgemeyen toplum, aynı zamanda manevi ortam ve atmosferi de adeta hazır şekilde sunar. Nice insan bu ortamı olduğu gibi kabul eder ve bütün bir ömür, onda, balığın suda yaşadığı gibi yaşar. Kimi insana, bu manevi ortam, hazır bir elbisenin vücuda uygun gelmesi gibi gelir. Dar ya da bol gelen elbisenin düzeltilmesi tekniği gibi, bu hazır manevi ortamı da, insan, ufak tefek düzeltmelerle kendine uydurur. Bir nevi kollektif (ma'şerî) vicdan, kişi vicdanının ana malzemesi ve beslendiği kaynak olur. Ancak büyük değişimlerin içten içe birikip patlamalar yaptığı kriz dönemlerinde, artık bu ortak, anonim fon, kişiliklerin oluşması için gerekli ve yeterli kaynak özelliğini yitirir. Bu toplum ruhu ya çatlar, patlar, kırılıp dökülür, ya da, büyük ve hızlı bir değişim sürecine girer. Bu dönemlerde insanoğlunun büyük bunalımlarla sarsıldığını görmek olağanlaşır. Kimi zaman da toplumun ilerlemesi, sıçraması, yeni ve yüksek düzeylere ulaşması, alttan toplum ruhunun, üstten de ki-

şiliklerin gelişmesi ve yenilenmesi olayıyla meydana çıkar. Tam çöküşe girecekmiş gibi görünen toplum, kısa bir bocalama ve sarsılma döneminden sonra, birden kendini toparlar, tekrar ilerlemeye ve yükselmeye başlar.

Karanlık dönemlerden başlayarak geçmiş dönemlerin kat kat, üstüste yığılıp meydana getirdikleri din, bilgi, ahlâk ve san'at zevkinden oluşan manevi âlem, insanoğlunun içinde nefes alacağı, yaşayacağı, toplum ocağını teşkil eder. İçinde bulunulduğu zaman bir çok insanın farkında olmadığı bu âlem, maddî bir âlem gibi adeta fizikî varlığı olan bir âlemdir ve insan toplumunu da toplum yapan, asıl, bu göze görünmeyen dünyadır. Dışına çıkıldığı zaman, insanın adeta sudan çıkmış balığa döndüğü bir dünya. Başka bir ülkeye giden biri, yani bir göçmen, kendi toplumunun manevi gücünü daha iyi değerlendirir. Avrupa'ya, ya da Amerika'ya giden bir yurttaşımız, orada, ezan sesine, camiye, bayrağa, memleketteyken duyduğundan çok daha gereksinme duymaktadır. Çünkü: memlekette bu manevi değerleri hissetmesi için bir şuura malik olması gerekir. Bu şuur verilmemişse, bu manevi atmosferi farkında olmadan solur. Ne zaman ki onun dışına çıkar, nefessiz bir insanın boğuluşu gibi bir his içinde kalır. Yahudinin havrasına, hristiyanın kilisesine gittiği bir ülkede, bir müslüman, eğer hain bir eğitimle şuuraltı bile kendini kendi milletine, dinine düşman ve yabancı haline getirmemişse, uyanır, gurbette olduğunu anlar, hasretle ezan sesini duymak ve bir minare silüetini ve bir cami kubbesini seçmek ister. Yokluğu, lüzum ve önemini adeta kabartmalaştırır manevi âlemin.

İşte, bu yüzdendir ki İslâm, sadece tek kişiye seslenmekle yetinmemiş, müslümanların toplum olarak

da bir varlık göstermeleri gereğini vurgulamış ve bunu sağlamak için gereken kuralları ve ilkeleri, manevi güçleri filizlendirecek tohumları, insanların ruhlarına ve adeta topraklara, rüzgârlara, iklimlere saçmıştır. Ve ayrıca, devleti zaruri olarak öngörmüş, islâm devletinin temel kaidelerini vaz' etmiştir. Kişi-toplum-devlet ilişkisi ve alışverişi sözkonusudur hep islâmda.

İslâm, önce, insana çok önem vermiş, onun bir kişilik sahibi olmasını istemiştir. İnsanlar, sürüde bir sayı değildir, bir kişiliktir islâmda. Kişilik olmak bakımından hükümdarla, "baş"la tek kişi arasında bir fark yoktur. Kur'an-ı Kerim, bundan dolayı Peygamber için bile "içinizden biri" diyerek, mü'minlere kişiliklerini hatırlattı. Devlet başkanı da, islâmda, sadece "mü'minlerin emiri"dir. Onların biatı şarttır emir olabilmesi için. Peygamber, mü'minler kendi başlarına seçsinler diye açık bir şekilde halifesini belirtmedi. Ancak, tercihini ima ile yetindi. Kişilik açısından her mü'min öbürleriyle eşittir. Mü'minler, birbirlerine karşı özgürce hareket ederler. Mü'min, Kur'an'ın getirdiği İslâm kurallarıyla bağlıdır. Özgürlüğünden, islâmın öngördüğü toplum yararına fedakârlıklarda bulunur, sınırlamalara razı olur. Müslümanların başı da bir mü'min kardeşine, yine toplum için, "ilâyı kelimetullah için" islâmın kendisine verdiği yetkiyle buyruklarda bulunabilir. Bazı şartlarda, gereğinde bir takım zorlama kuralları bile uygular. Mü'minlerin özgürlüğü ve eşitliği başlangıçta o derecede idi ki, bir köle, hazreti Ömer'le tartışmış, daha sonra da sabah namazında arkasında durarak onu bıçaklamış ve şehit olmasına sebep olmuştur. Bu serbestlik ve eşitlik suistimal edilerek anarşi ve terör doğurmak isteyenlerin eylemlerine imkân vermiştir. Mı-

sır'dan gelenler, Hz. Osman'ı kuşatmış, susuz bırakmış, sonunda şehit etmişlerdir. Bu tip insanlar, aynı şekilde Hz. Ali ve Hz. Muaviye ihtilâfını da büyütüp çığırından çıkarmışlar, sonunda Hz. Ali'yi de şehit etmişlerdir.

İslâmda firavunların, Çin ve İran imparatorlarının, adeta ilâhmışlar gibi düşünülen mutlak hakimiyetlerinin yeri olmamıştır. Baş, mü'minlerin "içinden biri"dir. Ancak kişi hakkı çok aşırı şekilde kullanılınca, toplum düzeninin sağlanması için, eski İran örneğinin etkisinde de kalınarak, "hilafet" müessesesi güçlendirilmiştir. Bu güçlendirilmede her zaman tam ölçünün sağlandığı da iddia edilemez. Ama, müslümanların özgürlüğü ve eşitliği genellikle korunmuştur. Onun içindir ki, Batı toplumundaki aristokrasi-halk uçurumuna, islâm toplumunda asla rastlanmamıştır. İslâm toplumu da, saksıda çiçek olmadığından, elbet, doğudan batıdan esen rüzgârların etkisinde kalmıştır. Ama, ne Çin'deki hükümdar, asilzadeler, rahipler ve halk, ne Hindistan'daki korkunç kast sistemi, islâm toplumunda yerini bulacak bir düzen ifade etmiştir. Ancak, biraz eski Pers, Bizans, belki biraz da Avrupa etkisi izleri, toplum kurumlarında hissedilmiştir. Ama, yine de Avrupa'daki keskin sınıflaşma, sınıflararası uçurum görülmemiştir. Aristokrasi, burjuvazi ve proletarya sınıfları ve egemenlikleri ve kavgaları Avrupaya has, toplum için eşitsizlik ve özgürlüksüzlüklerin sonucudur. Bunlar, Tanzimattan sonra bize de yansımış ve sıçramıştır. Ama doğrusu, biraz taklit işi sınıflaşmalar ve ihtilâller furyasıydı bu tanzimat sonrası çalkantıları. Toplumun bir derdi, bir sıkıntısı vardı. Ama ona getirilen çare, o dert ve sıkıntıyla alâkasız, Avrupa için geçerli değişiklikler idi. Hani Nasreddin Hoca'nın içerde kaybettiği yüzüğünü,

sırf içeri karanlık diye dışarda araması gibi bir şeydi tanzimatçıların Avrupa'ya yaraşır çözümleri toplumumuza uygulamaya kalkışmaları. Toplumun derdi neredeydi, onların getirdikleri nerede? Şairin dediği gibi bir durumdu bu: Men çi guyem, tamburem çi gu (ben ne söylüyorum, tamburum ne söylüyor?)

Toplumumuzda islâm hakim olduğu sürece geçmişin yorumunda, Firavun, Nemrut, Şeddad, Ebu Cehil, zulüm, gurur, kendini beğenmişliğin prototipi gibi anlatılır ve onlara karşı peygamberlerin kahramanca direnişleri daha çocuklukta insan ruhuna işlenirdi. İslâm hükümdarlarının hepsinin değilse de birçoğunun, tevazuu, dindarlığı, fedakârlığı binbir misalle kültürümüzü süslerdi. Ama Tanzimattan sonra, yavaş yavaş, bu ideal tipler unutturuldu. Ömer İbn Abdülaziz ve Selâhaddini Eyyubî vb. örnekler yerini batılı ve amerikalılara bırakmaya başladı. Oysa, ne Avrupa'da, ne Amerika'da böyle örnekler bulunabilir?

İslâm toplumu, bin bir gücü olan bir toplumdu. Belki bunları, şimdi araştırmak, tahlil etmek ve unsurlarına ayırmak, onun değerini anlamamız ve gözler önünde canlandırmamız için yararlı olacaktır. Böylece, terketme yolu tutulan örnek toplumun ne olduğu anlaşılabilecektir.

İslâmda, rahipler sınıfı diye bir sınıf olmadığından, din, toplumun bütün kişilerince sahip çıkılması gereken temel değerler birliği oluyordu. Nice sayısız denecek kadar adsız sansız kişi, dindarlık ruhuyla, toplumu gerçekten ayakta tutan kahramanlık denilmeye lâyık faziletlere ulaşabilmişlerdi. Sonradan, bir takım kuruluşlar da, yapıyı ayakta tutmak için ana yapıya katılmıştır. Tarikatler, onların eğitim yeri olan tekkeler, za-

viyeler, toplumun maneviyatının oluşması için birer yollar ve ocaklar olarak yüzyıllarca meşaleler gibi yanmış ve ışımış ve ruhları ışıtmışlardır. Son dönemde, toplumun tüm yozlaşması onlara da yansımışsa da, bu yansıma mübalâğalarla yeni nesillere aktarılmış ve onların bu kurumlarla bağları iyice kopsun, hissî bir bağ bile kalmasın istenmiştir. Oysa, insanı ve toplumu ayakta tutan manevi ortamı geçmişte bu ocaklar hep canlı olarak yaşatmışlardır. Bugün, birtakım yenilemeler ve çağdaş imkânlarla desteklemeler sağlayarak bu kurumları aynı görevde tutmak gerekirken, toplumu bunlardan mahrum etmek, ruhlarda büyük uçurumlar açmış, bu uçurumlar kapatılamamış ve gittikçe büyümüştür.

İslâmda, kişiyle toplum arasındaki en küçük kurum olan birim, aile olarak kabul edilmiş, ailenin güçlülüğüne çok önem verilmiş, sağlam ailenin, toplumu da sağlam tutacağı fikri işlenmiştir. Gerçekten, aile, ufak bir toplum gibi, olanca masumluk ve samimilik içinde yaşamını sürdürsün diye ona verilen değer, Kur'an-ı Kerim'de ve hadisi şeriflerde belirtilmiştir.

Anneye, babaya gösterilecek saygı, çocuğun eğitilmesi, komşuluk hakları, aile mahremiyetine önem verilmesi, toplumun bu en küçük biriminin sağlamlığı için temel dayanaklardır.

Cami, toplumun, Allah'ın huzurunda durduğu yer olduğu gibi, mahalle, semt, şehir, ülke ve islâm âlemi olarak günde beş vakit, haftada bir defa, bayramlarda yılda iki kez, hacda yılda bir kez, derece derece, en ufak topluluktan, bütün müslümanların biraraya geldiği en büyük topluluğa kadar mü'minlerin bir araya geldiği ilâhî kurumdur. Cami hutbesi, kişi-toplum-devlet iliş-

kisini olağanüstü bir diyalog havasında muhafaza eder. Cami, ibadet yeri, toplanma yeri, öğretim ocağıdır. Okul ve cami, aile kurumunun yanında toplumun üç saç ayağından diğer ikisini teşkil etmektedir.

Okul (medrese), bilgi, düşünce, ahlâk ocağı olarak, toplumun aklı, zekâsı, beyni (dimağı) olmuştur. Bir de buna ordu ve devlet mekanizmasını, manevi ocaklar olan tarikat birimlerini eklersek geçmişteki islâm toplumunun temel kurumları, ana çizgileriyle bir tablo gibi belirir, ortaya çıkar.

Fakat, asıl önemli olan, bunları doldurarak canlandıran, birbirine tam bir ahenk havasıyla bağlayan, her birine hakkı kadar yer veren islâm ruhudur. Kurumlar ne kadar mükemmel bir sistemin parçası olurlarsa olsunlar, o ruhtan mahrum oldular mı, damarlarında özsu dolaşmayan harika bir ağaç gibi kuruyup, sarkan ölü dalları, dökülen yaprak ve çiçekleri ile ürkütücü bir manzara görünümüne bürünürler ve ölüme doğru yol alma kaderine mahkûm olurlar.

TOPLUM

III

İslâm, önce kişiyi, onunla birlikte toplumu, maddî ve manevi bir sağlık içinde tutmaya çok önem vermiş, bir çok buyruklar ve yasaklarla, armağanlar ve cezalarla bunu sağlamak istemiştir. Kişi hem vücutça, hem ruhça sağlıklı olmalı ki, kişilerden meydana gelen toplum sağlıklı bir şekilde devam edebilsin. İçki yasak edilmiştir Kur'an-ı kerim'in açık ifadesiyle. Çünkü: insanların çoğu, içki müptelâsı olarak, maddî ve manevi, fizikî ve ruhî çöküntüye uğruyorlar. Kökü kazınamadığı için içkiyi serbest bırakmak, hastalıkla başedilemediği için onunla mücadeleyi bırakmaktan farksızdır. Kaldı ki, İslâm'ın yasağı, 1400 yıl, başarıyla uygulanmıştır. İlk içki yasağı geldiği zaman, müminler, evlerindeki içkileri sokağa dökmüş, adeta Medine sokaklarından ufak sular akmış. 1400 yıl bu yasağa riayet edilmiş ve İslâm toplumu sağ ve esen kalmış. Bizim çocukluğumuzda bir iki içki müptelâsı olur, onlara da hiç iyi gözle bakılmazdı. Belki bir de bazı kişiler, düğünde içerlerdi. Onun dışında toplum bu âfetten korunmuştu. Hani, bizim o vakitki toplumumuz da öyle, İslâm'ın parlak de-

virlerinin bir toplumu değil, yıkılmış, mahvolmuş bir toplumun son kalıntısıydı. Böyle olduğu halde, halk, çoğunlukla içkiden, kumardan, zina ve fuhuştan korunmuştu. Bugün, içki, kumar ve fuhuş, öylesine yaygın bir hale gelmiş, ve yıkılan yuvalar o kadar çok artmıştır ki, geçmişin o iyi tesirleri de artık silinmekte ve toplum çok büyük bir felâkete adım adım yaklaşmaktadır. Allah'ın bir lütfu olup da, bir düzeliş olmazsa, ilâhî ceza gibi bir akibet, mukadderdir.

Evet, İslâm toplumu, içki, kumar, fuhuş ve faizciliğin en büyük günah olarak kabul edilmesi, kadınların aile içinde çocuklarını yetiştirme aslî görevlerini yerine getirmeleri sayesinde, günümüz toplumunu perişan eden âfetlerden korunuyordu. Toplumun yasaklar cephesiydi bu. Bir de buyruklar vardı ki, bunlar, namaz kılmak, oruç tutmak gibi ibadet görevleri, cömertlik, komşu haklarına sonsuz riayet, yardıma koşma, zekât, fitre gibi sosyal dayanışma imkânları, kimseyi rahatsız etmeme, faziletli ve merhametli olma, hayvanlara eziyet etmeme ve onları koruma, kul haklarına dikkat, yetimleri koruma gibi sayısız özellikler olup, müslümanın portresini çiziyor, hepsi biraraya gelince İslâm Toplumunun muhteşem ve sağlam yapısını oluşturuyorlardı ki böylece Roma toplumundan, Çin, Hint toplumlarından da, Rönesans sonrası Batı toplumundan ve bugünkü Amerikan ve komünist Rus toplumundan da çok farklı üstün ve ideal bir toplum doğmuş oluyordu İslâmla.

Emribilmarûf ve Nehyianilmünker (buyruklar ve yasaklar), zorlamayla değil, can-ü gönülden benimsenerek yerine getirildiği için, adeta doğal bir şekilde İslâm toplumunun doğmasına sebeb oluyorlardı. Bunla-

rın yanında haset, kin, aç gözlülük, cimrilik, harama yaklaşma, her türlü hırsızlık da son derece kötü görüldüğünden, İslâm toplumu, temiz, sakin ve güleryüzlü insanlardan oluşan bir toplum olarak yeryüzü toplumları içinde seçkinleşiyordu. Göz doymazlık, hırs, asla iyi karşılanmazdı. Bu toplumda, gerçekten bütün bu özellikleri çok iyi bir aile, sokak, okul, çarşı ve idare eğitimi ile alıyordu halk. Ruhuna geçiyordu bütün bu özellikler kişinin. Bütün bu özellikler, ruhta tam bir ahenk teşkil ediyordu. Birbiriyle bağdaşan bir bütündü bunlar. İnsan bunların doğruluğuna, iyiliğine ve güzelliğine can ve gönülden inanıyordu. Zaten tecrübeyle bu özelliklerin insanı kemale erdirdiğini görüyordu mümin. Gözle görülecek, elle tutulacak kadar yaşanan bir gerçekti, bu, insan-ı kâmil gerçeği. Bu olgunlaşmanın manevi ocakları ve o ocakların da mükemmel örnekleri vardı. Mürşitler vardı ve bu zatlar, toplumun örgüsünü sağlam dokumanın ustalarıydı adeta.

İslâm toplumu, yemesi, içmesi, yaşamasıyla, iki uçtan, aşırılıktan kaçan bir toplumdu. Kan yemek, domuz eti yemek, ölü hayvan eti yemek yasak edilerek, içkiye izin verilmeyerek, doğu ve batı toplumlarından farklı bir toplum doğrulmak istenmişti. Azgın, taşkın ya da ölü denecek kadar hareketsiz insan tipleri (doğu ve batı insan tipleri)nin yanında, ölçülü insan tipini temsil eder İslâm toplumu insanı. Eski deyişle ifrattan ve tefritten korunmuş bir insan. Bir başka deyişle, efradını câmi, ağyarını mâni bir insan karakteri ve tipi.

Müslümanlar birbirlerine selâm vererek güven ve selâmet telkin ederler, bayramlarda, hastalık hallerinde, ölüm ve cenaze bulunması durumunda, birbirlerini ziyaret eder, hatır sorar, tesellide bulunur, yardım

ederler, böylece aralarındaki bağı sağlamlaştırırlar, harçla kaynaştırılıp sağlam bir duvar haline getirilmiş gibi birbiriyle kaynaşmış insanların toplumunu yapılaştırırlar.

İslam toplumu, kötülük doğsun da ona çare arayalım psikolojisini kabul etmez. Önce kötülüğün hiç doğmamasını ister. Kötülüğü doğuracak şartları taşımayacak bir toplum kurar. Kötülüğe engel olan bütün önlemleri alır. Buna rağmen doğan kötülükleri de ortadan kaldıran işleyen bir mekanizmaya, bir hukuk ve toplum düzenine sahiptir. Kişi hakkı önemli ve değerlidir ama, toplum hakkı onun üstündedir. Başına bir kötülük gelmiş insan, bunu bir ibret sayıp kaçınılmaz zararına sabretmeli, fakat mümkün olan en kısa zamanda onun yeni zararlar verecek doğurganlığına, adeta kötülük radyasyonları yaymasına bir son vermelidir. İslâmın toplum anlayışına ve düşüncesine göre, elde olmadan başa gelen felâketlere sabretmek, olanca gücüyle çalışıp çabaladıktan sonra eline geçene razı olmak, kanaat sahibi olmak, tevekkül etmek yine müslümana has özellikler ve erdemlerdir. Sabır, imanın ve dinin belli başlı unsurlarından sayılmıştır. Ancak, sabrı hareketsizlik, tembellik, zulüm ve istismara boyun eğme şeklinde anlamamak gerekir. Sabır, islâmın direniş psikolojisi demektir. Sabır, hazırlanıştır, dayanıklılıktır, gerilememek ve çökmemektir. Güçlükleri aşmanın tükenmez güç hazinesidir. Oruçta sabır, nasıl da, göze görünmeyen bir halle ilgili olduğu halde kendiliğinden gözle görünür hale gelir! Müslüman bir şehir, ramazanda, yemenin, içmenin görülmediği, adeta melekleşmenin somutlaşıp canlanıp kabartmalaştığı bir toplum manzarası gösterir. Savaşta ise, sabır, ateşe dayanmak

anlamına gelir. Ve mağlup olmamak ve galip gelmek için çok zaruridir. Savaşta sabır ve tevekkül dayanışın temel taşlarıdır.

Bazı özellikler, belki başka toplumlarda da görülen özelliklerdir. İnsan olmak bakımından kaçınılmaz bir ortaklıktır bu. Ama, bu ortak özelliklerin yanına, müslüman toplumu, daha güçlendiren ve değerlendiren özellikler katarken, öbür toplumlar, bu özellikleri yok eden, sıfıra indiren özellikler eklerler. Ün için, menfaat için yiğitlik, kahramanlık yapmakla, sırf Tanrı razılığı için gösterilen yiğitlik ve kahramanlık arasında mahiyet farkı vardır. İki dünyayı, iki toplumu karşı karşıya getiren Haçlı seferlerinde bu özellik ve bu fark çok açık bir şekilde görülmüştür. Haçlıların katliamlarına karşılık müslümanların son derece insanî davranışları, bunu ortaya kor. Selâhaddin-i Eyyubî'nin Kudüs'ü geri aldığı zaman eşsiz davranışı gibi; Belek Gazi'nin davranışı gibi.

Tarihte müslümanların, yendikleri zaman düşmanlarını affetmelerine dair sayısız misal, Batılılarınsa katliam, zulüm ve işkencesi için sayısız misal vardır. Napolyon'un Akkâ yenilgisinden sonra elindeki esirleri merhametsizce öldürmesine karşılık, Çanakkale savaşında, zalim istilâ saldırıcılarından alınan esirlere halkımızın gösterdiği insanî davranış, iki toplumu karşılaştırmakta bir mihenk taşı sayılsa yeridir.

Unutulmaz, eşsiz bir misaldır islâm toplumunun sağlamlığı için: bir savaşta yenilen müslümanlardan esir alınanlara, muzaffer kumandan, sırf eğlenerek, işkence ederek öldürmek için kur'a çektirmiş. Kendisine ölüm ya da af çıkmış müslümanların kendi aralarında müthiş bir çekişme ve birbirlerinin elindekini kapma

mücadelesi içinde olduğunu görünce, birbirlerinin elinden af kur'asını almak için çarpıştıklarını sanmış ve onlara ölüm anında olsun biraz mütevekkil olmaları gerekeceği yolunda nutuk çekmek istemişse de, çekişmenin sebebini öğrenip gelen adamları, ona, ebediyete kadar şaşırtıcı hakikati söylemişler: müslümanlar birbirinin elinden af değil idam kararını (ölüm kararını) kapmağa çalışıyorlar. Her biri, kendi ölümü bahasına öbürünün kurtulmasını sağlamak istiyor. İdam kurasını çekenler ise kurasını elinden kaptırmamak için savaşıyorlar. Orda kumandanın resmi yapılsaydı, tarihin en korkunç bir şaşkınlık resmi olurdu bu resim herhalde. Bu hikâyenin diğer bir anlatımı, müslüman halk-zalim gayr-i müslim hükümdar şeklindedir ki, özü ve sonucu değişmiyor.

TOPLUM

IV

İslâm Toplumunun temel özelliği, hiç kuşkusuz ahiret inancının şuuraltından şuurun en üst tabakasına kadar insan psikolojisini kaplamış olması gerçeğidir.

Bu yüzden, İslâm toplumunun insanı, maddeci değil, ruhçudur. Göze görünenlerin mahkûmu değildir islâm insanı. Görünmeyenin daha güçlü olduğunu bilir.

Ahireti bu dünyadayken yaşamaya başlamıştır İslâm toplumunun insanı. O yüzden islâm şehirlerinin üstüne Cennetin gölgesi düşmüş gibidir. Meleklerin, Mikail'in, Cebrail'in, İsrafil'in solukları hissedilir havasında İslâm şehirlerinin. Musikiden mimariye kadar bütün sanatlar, ulvi âlemden bir haber gibidir. Camilerdeki çiniler adeta ahiret renklerini ve nakışlarını simgeler. Çiniler, sanki cami duvarlarına yapıştırılmış ahiret taşlarıdır.

Ve insan, tenhada olsun, kalabalıkta olsun, fizikötesi bakışının açısı içindedir islâm toplumunda. Bir ışığın içindedir ki suç işlemekten korur onu bu aydınlık. Bu ışık, onu günahın karanlığından çekip çıkarır. Sürekli batağa saplanmaktan kurtarır. O toplumda, Tanrı, iç-

ten dıştan kuşatmıştır insanı. Bir esaret mi bu? Belki, fakat dünyanın bütün özgürlüklerinden daha tatlı bir esaret! İnsanı bütün özgürlüklerden daha özgür kılan bir kulluk. Tanrıya kul olmak, padişahlardan daha padişah olmak demek.

İslâm toplumu, sevap toplumu. Ahiretin, toplumun en küçük hücrelerine kadar sızdığı bir ortam, bir çerçeve. Erdem, takva ve şehitlik, derece derece İslâm insanının karakter çizgilerini yansıtır.

Erdem, İslâm insanı psikolojisinin anlamı, yazılı metnidir diyebiliriz. Hareketlerin ölçüsü, erdem. Yaşantının idesi, tutkuların sınırı ve değiştiricisi, idraklerin cevabı, korkuların sonu, İslâmın erdem mucizesidir. Güzelliğin, iyiliğin ve doğruluğun doruk noktalarını kentler gibi göğdesinde bulunduran erdem haritası, bir açıdan, mü'minin, bir açıdan da İslâm toplumunun ruh haritasıdır. Erdemlerin de özünün özü, takva, Allah razılığı. İçiçe geçmiş Allah korkusu ve sevgisi dokusu. Onun da en kesin ve somut belgesi, şehitlik derecesi.

Allah'ın varlığına ve tek olduğuna ve ebedî ve ezeli olduğuna, ona ortak koşulmaması gerektiğine inananlar toplumu olan İslâm toplumu, çepçevre, putatapıcıların, ortakkoşucuların düşmanlığıyla çevrili oldu hep. Bu yüzden Allah'ın ismini en yücelere yükseltmek, tüm olumsuz sesleri bastırmak görevi müslümanlara düştü.

Müslüman, sürekli bir savaşçı gibi davasını savunacaktır cephelerde. Allah düşmanlarına öldürücü darbeyi indirecektir. İnsan başının ancak Allah önünde eğilmesi uğruna çarpışacaktır. Allah sevgisini yaymanın yorulmaz yolcusudur müslüman. Allah aşkının cezbesine, coşkusuna kapılmış, öte âlemin vurgunu, ahiret çilesinin saflaştırdığı savaşçı insan. Allah'a inananların

yaşadığı topraklara inançsızların ve yanlış inançlıların kirli ayak izlerini düşürmemek için can veren yiğittir, kahramandır müslüman. Ve İslâm toplumu, bu yiğitlerin, bu kahramanların toplumudur. Bu kahramanlar bir iki tane değildir İslâm toplumunda. Onların çoğu adsız kahramandır. Öyle yetiştirilmiş ve öyle yetişmişlerdir. Allah uğrunda ölmenin üstünde bir derece, şehitten üstün bir şeref derecesi düşünmez onlar. Onlar toprağa düşerken gözlerine görünür mutlaklık âlemi. Bu, şehitliklerinin ilk ödülüdür. Allah'ı görmek; müslüman için en büyük ideal, en yüksek amaç, en son sınırdır. Şehit, bu mutluluğa ermiş kişidir. O yüzdendir ki, ölüm, onlar için en büyük sevinçtir. Onlar, Tanrıyı görünce ölümleri dirilişe çevrilir. Onlar, en büyük bir dirilişte dirilirler. Ve hep diri kalırlar.

Savaşı görüp dönenler gazilik, dönemeyenler şehitlik derecelerini kazanırlar islâm toplumunda. Ki bunlar gerçekten erişilmez manevi mükâfatlar ve manevi derecelerdir. Ne ün, ne maddî menfaat, ne dünya makamları bunların yerini tutabilir. Çünkü, bu ödüller, insanların değil, Tanrının verdiği ödüllerdir. İlahî kattan gelen bu değerlendirmeleri silecek hiçbir güç, hiçbir bilgi yoktur.

Çağımıza gelinceye kadar, medeniyetimizde işleyen en üstün toplum dinamiği, gazilik ve şehitlik derecesini kazanma düşüncesi oldu. 20. milâdî yüzyılda bile, 250.000 şehit verdiğimiz Çanakkale Savaşı'nda, en büyük tesir kutlu Anadolu'nun yetiştirdiği arslanların şehitliğe koşuş ve atılış yarışı idi. Onları gören yabancılar, belki de, bu yarışın anlamını çözmekten aciz kalmışlardır. Onların ilahî sarhoşluk içinde mest olduğunu ne bilsinler? Adsız sansız köy, kasaba gençleri, meh-

metçikler en yüksek dereceye, şehitlik derecesine varmak için seve seve öldüler. Onları cepheye süren bu şuurdu. Fizikötesi bir eğitim vermişti toplum onlara. Başka hiçbir toplumda görülmeyen bu direnişin sırrı, onların islâm toplumunun kişileri olmalarıydı.

Tanrıdan korkarak fani arzuların esiri olmaktan kurtulan, her sokak başına kalblerinin manevi bekçilerini diken müslümanlar, günlük hayatlarında da, sanki ebedî hayat hazırlığının anlarını yaşıyorlar. An an ebediyeti gerçekleştiriyorlar. İlahî fizikötesi bir süpürge gibi süpürüyor Allah korkusu kötülükleri islâm şehri sokaklarından. Ruhları da, şehirleri de, evleri de camileri gibi aydınlıktır müslümanların. "La süpürgesiyle yolları süpürmeden, illâ sarayına varamazsın" diyen veli, bir bakıma da bu toplum durumuna ışık tutuyordu. Müslümanlar, daha şehadet kelimelerinde yani ilkelerinin en temel ifadesinde "La" ile Allah korkusunu, "illa" ile Allah sevgisini belirtirler. Önce Allah korkusuyla mü'minin ruhu ve toplum ruhu temizlenir, arınır. Sonra bu ikisinin ortasına Allah sevgisi yerleştirilir. Böylece inanç mükemmelliği oluşur. Mü'min, üstün insan, gerçek insan olur. hakikat medeniyetini gerçekleştiren üstün toplumun insanı olur mü'min.

Tanrı korkusu, Tanrı sevgisi, Allahın razılığı, ahireti yaşama, her anın şuurunda olma uyanıklığı, erdemi hayat tarzı yapma, şehitliği en büyük ideal olarak yüreğin ortasında taşıma, kıyameti sırtına yüklenmişcesine sorumluluk duyma, mü'mini müslüman olmayan toplumların insanlarından ayıran en belirgin çizgilerdir.

Ahireti böylesine gündemde tutan bir toplum, dünyayı ihmal etmiş olmaz, tam tersine, daha dikkatlice

değerlendirir onu. Çünkü: Bir renk, zıddının fonuyla daha belirgin hale gelir. Bunlar, öyle zıtlardır ki, birbirleriyle varolurlar. Biri olmaksızın, öbürü olmaz. Yokluk uçurumuna yuvarlanmaktan, bu dünyayı öbür dünya, tutmakta ve korumaktadır. Bu dünyanın can alıcı noktasına çakılmış olan ahiret çivileridir ki, onu, yerinde tutuyor, uçup anlamsızlığın ve hiçliğin boşluklarında darmadağın kaybolmaktan koruyor.

İslâm toplumunun ve insanının ruhunda, dünyayı, ahiret çıtaları, duvardaki çerçeveli resmi tutan çiviler gibi, hiçliğin ateşine düşüp kavrulmaktan esirgiyor. O ateş ki, Cehennem demektir. Dosdoğru yoldan kayışın içine yuvarlandığı ebedî yanış alemi demektir.

TOPLUM

V

Geçmişini hiçe sayan, hatırlamayan, hatırlamak istemeyen insan, başlangıçta hızlı bir ilerleme yapsa bile, normal olarak yaşlanmanın ilk etkileri kendini gösterdiğinde, birden duraksar ve adeta bir boşluğa yuvarlanmış gibi olur. Hâtıraya ve geçmişe değer vermek, geçmişi şimdiki zaman içinde bir ölçü ve çerçevede yaşatmak, değerlendirmek, hayatı askıda kalmaktan kurtarır, anlamsızlık uçurumuna yuvarlanmaktan korur. Şimdiki zaman içine yerleştirilen, ama bir yama gibi eklenerek değil de dokunun iplikçiklerine örgü usülleriyle bağlandığı için hücrelerle uyuşan ve asıl kumaştan ayrılmaz hale gelen geçmiş zaman bize bir yarar sağlayacak, hayatımızı zenginleştirecek, direncimizi arttıracaktır. Böylece köksüz bitkiler gibi sele ve yele kapılmayarak, olduğumuz toprağın derinliklerine dalacak, çınar gibi büyüyüp ortalığı kaplayacağız. Ancak, ölçü kaçırılırsa, bu kez, insan, içinde bulunduğu zamanda değil de, geçmişte yaşamış olur. Geçmişte yaşayacaksak neden şimdiki zamana geldik? Dervişin dediği gibi, "dem, bu demdir" deyip, şimdiki zamanı, önce

ahiret, sonra dünya ve daha sonra geçmiş ve gelecek zamanlar açısından değerlendirmemiz gereklidir. Nasıl, bir insan sadece hatıralarla yaşayamazsa, sadece şimdiki zamanın olaylarıyla da yaşayamaz. Mutlaka, hatıraların tecrübe değeri, şimdiki zamanın olaylarını yorumlamamız, ağırlığını tartmamız, etkisini abartmamamız, herbirini yerli yerine koymamız açısından önemli bir güç teşkil eder. Ama, her "zaman'ın eskisine bir katkı yaptığını da unutmamalı. Sırf değerli olan geçmiştir gibi bir anlayış ve tutum, insanı, Allah'ın en büyük nimetlerinden biri olan zamanı değerlendirmeme gibi telâfisi güç bir yanlışa sürükler. Her kaybı zamanla telâfi edersin ama, zaman kaybını ne ile telâfi edeceksin?

Toplumların, hâtıralarını tarih oluşturur. Öyleyse, çağ ile tarihini altın bir dozda birleştirmek, uyuşturmak zorundadır toplum. Tarihin altında ezilen toplumlar olduğu gibi tersine tarihini bilmeyen, inkâr eden, küçümseyen, hesaba katmayan toplumlar da vardır ve bunlar, elbet uzun ömürlü ve soluklu olamazlar.

Grek toplumu, tabiatı, Roma ise tarihi putlaştırmıştı. Bu abartma, toplumların zaaf noktalarını teşkil eder. Tabiata bakış, aksi olan özgürlük isteğini doğurur. Aşırı özgürlük isteği, sistemin güvenliğini tehlikeye sokar. Hareketli ve buluşçu grekler, tabiat-mitoloji sentezini tarih gibi yorumlamanın cezasını, ağırlığı tarihe veren, bu yüzden, imparatorluk idealine ulaşıp büyük ordu kurmasını başaran Roma'ya yenilerek ödedi. Roma, ise yoğun tarih özünü inancın üzerine çıkartıp imparatorlarına tanrılık izafe edecek kadar gurur sapıtmasına düşünce, meydanları dolduran tantana ve şaşaasına rağmen, inancından başka gücü, fısıltısından

başka silâhı olmayan hristiyanlığın karşısında âciz kaldı.

Yeni çağlarda da Batı, Roma'da kalan mirasla, tarih övüncü, soyluluk gururu ile Dünyayı zaptetmek için harekete geçti. Nietzsche uyarmıştı oysa Avrupa'yı, ama üstünde güneş batmayan imparatorluğun sahibi olmakla dünyalara sığmayan İngilizler, üstün ırk ideolojisi ile ayağa kalkan Almanlar, Roma'yı diriltmek iddiasıyla ortaya çıkan İtalyanlar bir kez daha dünyayı ve Avrupa'yı ateşe verdiler. Filozofun aşırı tarih düşmanlığını ve arkaik grek coşkunluğuna çağrısını, diyonizos diriltmeciliğini çılgınlıkla damgalayıp tarihi imânın ve metafiziğin yerine koyma, daha büyük bir deliliğin, cihan harplerinin patlak vermesine sebep oldu.

Hıristiyanlık, zaman içinde, Hz. İsa'yı dinin özü, amacı haline getirerek, tabiatı sembolik ifadelerle bir tarih vakasına, onu da inançla özdeşleştirmeye götürünce, uzun sürede, tarihin akışını yok sayan bu tutuma karşı başkaldırıldı. Devlet ve toplum hayatı büyük ölçüde hıristiyanlığın etkisi dışına çekildi. Hıristiyanlık bir nevi kişi ahlâkı olarak kalsın istendi. Tarih saplantıları ya da tarihi inkâr, tabiatı yok sayış ya da tabiatı adeta putlaştırma gibi iki aşırı akım ve düşünce hep hakim oldu Batı Medeniyeti toplumlarında. Tarihle insan hiç bir zaman bağdaşmadı, uyum sağlayamadı bu medeniyette. Huzursuzluğun kaynaklarından biri de bu oldu. Bir zamanlar mitoloji mahkûmu olan batılılar, sonra da ya tabiat ya da tarih esiri haline geldiler. İnancı da makul olanın dışında merkezleştirdiler. Şimdi ise inkâr ve sözde insancılık -ki bu da, insan tabiatına aykırı alanlarda aranıyor- revaçta.

İslâm, tabiatı, tarihi ve mucizeyi (mitolojiyi değil), yerli yerinde, söylenebilirse olumlu planda, realizmle ve altın dozda, imân ruhuna muhatap kıldı. Peygamber ve sahabesi, hakları olan büyük sevgi ve saygıyla anıldılar, ama ilâhlaştırılmadılar, melekleştirilmediler. Mucize, sadece inanç için ve metafizik planda düşünüldü. Tabiat ve tarih, insan hayatında gerektiği kadar yer aldı. Ancak, şiilik, peygamber torunu Hz. Hüseyin'in, aile efradının ve yakınlarının trajik şehadeti sebebiyle, itikat sistemine, ehlibeytin imamlık hakkı ve masumluk özelliği iddiasını kattı. Bu yüzden, bu tarihî vaka, şiilikte, adeta temel ilkeyi doğuran bir etkide bulundu.

Müslümanlar, ancak, son bir iki yüz yıldır ki, tarihle olan sağlıklı ilişkilerini yitirdiler. Kimileri sanki hep geçmişte yaşıyor oldu. Belli bir kişi ya da kişilere diğerlerinden daha fazla önem atfetme aşırılıkları görüldü. Daha kötüsü, sanki başı sonu olmayan bir zaman parçasında yaşar oldu müslüman. Ne Avrupa'nın ne durumda olduğunu merak etti, ne de başa gelenleri ta kaynaklarına giderek muhakeme etmeğe niyetlendi. Tarihle olan irtibatını yitirdi. Bu yüzden, Batılı gelip kendisini esir ettiği zaman, donuk bakışlarını onun üzerine dikip baktı; sanki, "benden ne istiyorsun? Niçin geldin? Nesin sen?" demek istiyordu. O da kendisini üstün bir ırk, bir insanlık havarisi gibi sununca, bunun etkisinde kalarak taklit çığırına daldı.

Taklit, kendi zamanını yitirmek, başkasının zamanından yararlanabileceğini sanmak yanılgısıdır. Taklit, ansızın olmak ve çok kısa sürmek şartıyla kaçınılmaz olabilir. Ama, sürekli olarak bir toplumu yaşatan ilke olması mümkün değildir taklidin. Toplumu ayakta tutacak olan, kristalleşmiş tecrübe ve yoğunlaşmış, adeta

hikmet hazinesi haline gelmiş bilgi birikiminin, özgün bir repertuar olmak zorunluluğu vardır. Başkasının hayat tecrübesinden yararlanmak mümkündür, fakat taklit, hayatı yürütmeğe yeterli bir güç sağlamaz insana. Hayat, son derece sert şartlarla doğrudan doğruya karşılaşmak ve adeta onlarla boğaz boğaza gelmek suretiyle yürütülebilecek bir reel programdır. Hayatın taklidi hayat olamaz. Hayatın taklidi yeni hayatlara değil, daha çok ölüme götüren delik deşik bir yoldur. Hayatsa, yeni hayatlara götürerek, adeta ölümle her an kılıç kılıca gelerek amacına ulaşır ve görevini yerine getirebilir. İslâm toplumu, geçmişte nasıl tarih, tabiat, metafizik ve masal âlemleri arasında altın oranda bir âhenk sağlamışsa, şimdi içinde bulunduğu krizi de atlatıp yeni biçim ve yorumlardan yeni bir denge ve yeni bir sentez oluşturmak, taklide dönüşmüş hayatları yeniden özgünlüğüne kavuşturmak zorundadır. Toplumun, yirminci milâdî yüzyıla kadarki hayatında, gelecek zamanın üstün İslâm toplumunu doğuracak tohumlar ve özler, arketipler ve figürler ziyadesiyle mevcuttur. Bu yüzyılda yaşadığı acı tecrübe, onu daha fazla uzatmadan taklit yolundan dönmeğe zorlayacaktır. Aklın yolu çıkmaz sokaktan bir an önce kurtulma yoludur. Batının gittiği yolu taklit etmekte ısrar, son kurtuluş ümitlerini de berhava edecektir.

Allah'ın yoluna ve tabiata aykırı tutulan yolun bir felâket yolu olduğu sezgisi Batıda da görülme istidâdında. Ama, Batı, iyiyle kötüyü, güzelle çirkini birbirine karıştırmadan bir çözüm üretememekte. Yaradılışı ve mizacı onu bu tip garip yaklaşımların tutsağı etmiş durumda. Tabiatın ölümüne tepki gösterirken bile, sözde özgürlük adına, bir takım yozlaşmalardan yana çık-

mayı marifet saymakta. Sözü o kadar çok edilen özgürlük, zavallı özgürlük, gerçeğiyle orada zaten hiç bir zaman var olmadı.

Özgürlük, adalet, insanlık vb. bir çok kavramın Batı insanı için ifade ettiği anlamla bizim için ifade ettiği anlam aynı değil. Medeniyet kökenleri farkının, kavramların içeriği ve amacında da büyük ayrımlar yapacak şekilde gelişmiş olduğu anlaşılıyor. Tüm insanlık için tek dil oluşturmak bugün için nasıl bir hayal ise, tüm insanlık için de, tek medeniyet meydana getirmek, şimdilik bir ütopya olmaktan öte gidemez. Dünyanın giderek artan keşfi ve teknolojinin gelişmesi insanlığı bu yöne doğru iter görünüyorsa da gerçekte çok yanlı bir etki söz konusudur. Bir yandan dünya küçülüyor, bir yandan da, ayrıntılar daha fazla ortaya çıktığından, büyüyor. Bir yandan yabancılık ortadan kalkarken, öte yandan farklar daha çok beliriyor. Bu ikili ve çelişkili gelişme, romantik ve ütopik hayallerin gerçekleşmesini çok uzun sürelere bağlamakta ve ötelere ve uzaklara ertelemektedir.

Biz müslümanlar da, insanlığın tek bir toplum ve dünyanın tek bir devlet olmasını isteriz. Ancak, bu toplumu ve devleti oluşturacak ilkelerin ve ahlâkın, kapitalizmi ve sosyalizmiyle materyalizmde bulunmadığını biliriz. Bunu en acı tarihî tecrübelerle gördük. İslâm Medeniyeti son aşamasında bir İnsanlık Medeniyeti olmak liyakatındadır. Baştanberi var olan amacıdır bu. Müslümanların, kendilerini, bütün insanlığı bu medeniyete kavuşturma idealinin erleri, insanlığı gerçek dirilişe kavuşturma erleri olarak düşünmeleri gereklidir.

Öyleyse, bu çıkmaz gibi görünen sokağın başında tereddüde yer yok. Hz. Yakub'un oğullarına verdiği

öğütte olduğu gibi, tek kapıdan değil, "bütün kapılar"dan girmek gerekir. Hem kişi, hem devlet, hem toplum, hem ülke, hem imân, hem medeniyet, hem barış, hem savaş, hem ledün, hem politika kapısından. Çok boyutlu, çok cepheli, çok karmaşık, uzun vadeli, dallı budaklı, dolaylı, dolambaçlı bir çalışma sistemiyle bir noktaya varılabilir ancak. Ancak, kapının kapı olduğunu, şehir olmadığını unutmamak şartıyla. Yani aracı amaç yapmamak şartıyla.

TOPLUM

VI

Gelecek zamanın toplumunu şimdiden detayıyla tasvir etmek, şartların sayısız denecek kadar fazlalığı yüzünden, mümkün olmamakla beraber, bir nevi, dilek biçiminde, ideal çizgileri ile ve genel olarak, flu bir şekilde, adeta sisler içinde bir silüet görüntülemek kabilinden bir model ortaya konabilir. Bu tür imkân yoklamaları, bir kere gerçekleşince geriye dönülemeyecek olan olguları en az yanlışlı bir düzeyde tutma açısından da oldukça yararlı denemeler olarak görülebilir.

Kapitalist Batı toplumları olsun, sosyalist ya da marksist doğulu ya da batılı toplumlar olsun, gelecek zamanda, insana ve insanlığa, soluk aldıracak bir hava bırakacaklarına dair bir umut bile vadetmiyorlar. Ufak tefek düzeltmelerle bu toplumları geleceğin toplumu haline getirmek, insanlığın bugünkü mutsuzluğunu katlayarak, katmerleştirerek masum gelecek zamana da iletmekten başka bir anlama gelmeyecektir. Bugünün merhametsiz, maddeci, sınıflararası uçurumlu, insanları toplumda giderek yalnızlaşan kapitalist düzenle, kişi değerinin olmadığı, özgürlüksüz, to-

taliter sosyalist düzen, basit ıslâhatla, gelecek zamanın insanlığa yaraşır toplumunu doğuracak gibi gözükmüyor. Perestroika, glastnost gibi aldatıcı propaganda sloganlarıyla komünist toplumlar, kapitalist ülkelere olsa olsa şirin görünmek, gözlerini boyamak için, bir dereceye kadar benzemeye çalışırlar; onlara yaklaşırlar. Kapitalist ülkeler de, çıkmazlarının çaresini, çok küçük adımlarla sosyalizme yaklaşma ve kayma şeklinden öte bir çözümde bulamayacaklardır. Yeni bir toplum düzeni üretecek beyinler, bu toplumların dışında özgür ve sağlıklı kalabilirler ancak. Ya da, en azından, bu düzenlerin her ikisine de başkaldıracak aydınlar, dışarıdaki çözümlerden de haberdar olabilirlerse, gerekli radikal değişimin oralardaki öncüleri olabilirler.

Ey İslâm aydınları! Gelecek zamanın mutlu ve ideal toplumunu oluşturmak görevi en başta size düşmektedir. Araştırma yapıp açık ve seçik şekilde onu ortaya koymak ve gerçekleşmesi için adeta can pahasına savaşmak, sizin ödevinizdir. Çünkü: eğer sizler bu görevinizi yerine getirmezseniz, zulüm, zorbalık, hile, aldatmaca ve sömürü esaslarına dayanan günümüz dünya düzeni, daha da vahim bir şiddet kazanarak devam edip gidebildiği yere kadar gidecek, arada bir de kaçınılmaz patlamalarla alabora olacaktır. Böyle bir gidişte, insanlığın, telâfisi güç zararlara ve sarsıntılara uğraması mukadderdir.

İslâmın, tabiatı, tarihi, insan ilişkilerini, siyasî ve ruhî konumları yerli yerinde idrak eden toplumu, geleceğin toplumu olarak gerçekleşmediği takdirde, insanlık, ifrat ve tefritlerin kurbanı olarak, bugünün teknolojisiyle daha şiddetli bir biçimde, özgürlük adı altında

esir, eşitlik adı altında bir nevi uşak hayatı yaşamaya mahkûm kalacaktır.

Özgürlük, eşitlik, sosyal dayanışma, tabakalaşma, meslek-insan ilişkisi, tabiata bakış, tarihin toplum idealindeki yeri, idare biçimleri, bütün bu kavramların hepsi, hepsi yeniden tanımlanmaya, yeni içerik ve kimlik kazanmaya muhtaçtır. Diğer insanlara ve hatta eşyaya, daha da ileri giderek kendi nefsine karşı özgür olmayı Tanrı'dan güç almak suretiyle başarma yolunu seçmeyen insan için, gelecekte başka bir umut ışığı yoktur. Allah'tan başkasını üstün görüp onlara kul olanların insanlık onurları, daha baştan, yağmalanmış ve yok edilmiş demektir.

Maddî imkân ve kaba güç sahiplerine, dünyanın her yönünde anlatılmalıdır ki, Allah'a tapmayı küçüklük, gerilik ve ilkellik görüp çağdaş firavunların ve nemrutların önünde tir tir titremek, insanlığı kurtuluşa değil, felâkete götürecek, geri dönülmez bir uçuruma yuvarlayacaktır. Bu irili ufaklı diktatörler, kendilerini küçük tepeleri yaratmış görenler, belki, insanca bir dilden ve deyişten anlamayacaklardır. Ama, zaman, onlara, anlayacakları dille de gerçeği anlatmakta gecikmeyecektir.

İnsanın bugünkü trajedisi, hep böyle sürüp gitmeyecektir. Nasıl, tarihte peygamberlerin, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve en büyük peygamber Peygamberimizin, dünyayı ve insanlığı değiştiren ve ruhları dirilten büyük devrimleri olmuşsa, beklenmeyen bu mucizeler gerçekleşmişse ve en umulmadık vakitler bu kılağuzlar çıkıp gelmişse, ilerde de, peygamberler olmasa da onların yolunda olan, büyük değişiklik ve diriliş için öne atılan erler, erenler, yiğitler, kahramanlar ufukta gözükeceklerdir. İnsanlık, kıyamete kadar istidâttan, umut-

tan ve muştudan yoksun kalacak değildir. Her şey battı ve bitti sanılan anda, yeni insanlar gelecek, bütün beyinlerin yıkanamadığı, zalim ve merhametsiz insan ve eşya tapıcılığının, Allah yolu önünde, her türlü gücüne karşın, âciz kaldığı bir kez daha anlaşılacak ve görülecektir.

Dünya, tabiatı, tarihi ve insanlığı kirletenlere, materyalistlere, insanlığı ve değerleri somurup sömürenlere mi kalacaktır? Hayır, onlara, bu dünya sınavı gereği zaman zaman fırsat verilse de, nöbet sırası, saf ve temiz yüreklere, Allah için çarpan kalblere, merhametle, fedakârlık ve feragatla kendini aradan çıkaran insanlara, ferasete, idrake, gelecektir.

Yıkım bitecek, yapım dönemi başlayacaktır.

Bu açıdan geçmişi imtiyazlı saymak, geleceği kısır ve kurumuş görmek, gerçeğe de, ilâhî lütuf kanunlarına da aykırıdır. Görünüş ne kadar karanlık, şartlar ne kadar ağır, durum ne kadar umutsuz olursa olsun, gelecek zaman katları arasında, olağanüstü güç ve imkânların gizli olmadığını kim söyleyebilir?

Tanrı, bir gecede bütün dünya düzenini değiştirebilir. Ancak, iyiye, güzele, doğruya yönelik değişikliklerin, yücelişlerin şerefi bize ait olsun diye emeğimizi, çabamızı istemektedir. Bu yolda zahmet çekenler, hayatlarını ve adlarını ortaya koyanlar, kaybetmeyecekler, kazanacaklardır.

Doğuda da, geçen yüzyıllara göre, bir değişim gözlenmektedir. Çin ve Hint, kendi görüş ve anlayışları çerçevesinde bağımsızlaşmışlar ve hatta gelecek için Batıya kaygı konusu olmuşlardır. Afrika da bu duruma gelebilmek için müthiş bir direniş ve uğraş arzusundadır. Henüz, bin parçalı durumdan kurtulamamıştır. Ba-

tının oyunları, içte birbiriyle kıyasıya çarpışan bu zavallı insanları, bugün bile, açlığın, zorbalığın ve cehaletin egemenliği altında inletmektedir. Ama bu durumun sona kadar sürüp gitmesi beklenemez. Afrika'da da birlik için bir umut ışığı bir gün belirecektir. İslâm idealistleri Afrika'yı uyandıracak, birleştirip tek güç yapacak meşaleyi yakmalıdırlar. Hayatlarını bu uğurda feda eden Afrikalı müslüman önderleri örnek almalıdırlar. Bu liderleri unutmamalı, onların izinden gitmelidirler.

Afrika'nın gerçek özgürlük ve bağımsızlığına, birliğine kavuşması, müslümanların eski bilinç ve kimlikleriyle dirilmeleri dönemine denk düşmelidir. Afrikalıların rüyalarını mü'min rüyası haline getirmek, müslüman aydınların işi olmalıdır. Böyle bir başarı, aynı zamanda, islâm ülkelerinin tümünde de uyanma ve aydınlanmanın hızlanmasına katkıda bulunacaktır.

Bağdat'ın, Şam'ın, İstanbul'un, İslâmabad'ın, Kuala Lumpur'un, Darüsselâm'ın aydınlarının, Afrika'nın ve islâmın diriliş kadrosunu oluşturdukları gün, Doğu ve Batı arasında ta geçmiş zamanlardan beri sürüp giden ve bir kez daha ilerde yeri göğü yıkacak şekilde patlayacağı apaçık belli olan kavganın, belini doğrultamayacağı bir felâkete sürüklemesinden insanlığı koruyacak büyük insanlık kadrosunu oluşturdukları gün, büyük ve muhteşem bir gün olacaktır. İslâmın yeniden doğuş ve diriliş günü, adeta, dünyanın ve insanlığın yeni baştan yaratılıp hayatına başlayacağı bir gün gibi, tazelik ve yenilik buhurlarıyla kokacak, gülleriyle açacaktır.

KAYBEDİLEN

İster milâdî, ister hicrî olsun yıllar gelip geçiyor. Geri gelmeyecek bir vakti kaybediyoruz. Şairin:

Gel gel beru ki savm ü selâtın kazası var
Sensiz geçen zaman-ı hayatın kazası yok

beytinin doğrultusunda düşünürsek, hem hayat zamanının, hem de bizzat zamanın kazası yok. Kişi hayatında olduğu gibi millet hayatında da, kaybedilen zaman, kazası, iadesi mümkün olmayan bir imkân, bir vakit, bir zamandır.

Lâle Devrinden bu yana, sürekli yitiriyoruz. Köklü değerlerimizi, geleneklerimizi, zenginliğimizi, aşkımızı, zevkimizi geri dönmemecesine yitiriyoruz. Toprağa gömüyoruz bile diyemiyoruz. Çünkü: toprağa gömülen, tohumdur ve günü gelince bir filiz verip yeryüzüne çıkacaktır.

Ama bizim yitirdiğimiz sanki kül olup havaya savruluyor, öz değiştirip bilmediğimiz, bilemeyeceğimiz bir nesneye dönüşüyor.

Kaybettiğimiz, düşümüz, umudumuzdur. Bir düş ki, gerçekten daha gerçek olmak zorunda. Faşist İtalya'nın iki bin yıl önceki Roma'yı gerçekleştirme düşüncesi cinsinden bir düş değil bizimki; yüzyıl bile olmamış bir zaman parçasının iki ucunu birleştirmek arzusu, hatta

görevi. Bir milletin tarihindeki bir rahnenin kapatılması isteği, hatta ödevi.

Olduğu gibi bundan 70-80 yıl öncesine mi dönmek istiyoruz? Hayır, bu, zaten mümkün de değildir. Ama yine de aradan geçen bu zaman parçasının ondan önceki bin yıllık ve daha büyük zamanla olan çelişkisini gidermeyi hülyalıyoruz. Hülya, rüya, ama gerçekleşmesi bizim için hayat memat meselesi olan bir hülya ve rüya. Bir ütopya değil, kaybedilen realitenin yeniden şartlarıyla oluşturulması dâvası.

Toynbee de itiraf ediyor Osmanlı Medeniyetinin bitmiş, tükenmiş bir medeniyet olmayıp "durdurulmuş" bir medeniyet olduğunu. Devleti yıkılarak durdurulmuş bir medeniyet.

Bu bile bir görünüştür. Devlet yıkıldı, ama o devlete ihtiyaç, bugün Ortadoğu'da her zamandan daha çok hissediliyor. Aynı coğrafyadaki sahipsiz islâm ülkeleri, birlikten mahrum, o fonksiyonun yerine getirilmemesinin kriziyle kıvranıp duruyor.

Geri dönecek olan, ya da geri dönmesine şiddetle hasret çekilen ne Osmanlı adı, ne hanedandır (bunlar adeta unutulmuş gibi; zaten tarihte tıpatıp bir tekerrür olmayacağı gibi, o düzeni ayakta tutan şartlar da bugün artık yok), Osmanlı devletinin o gün gördüğü görevin bu günkü karşılığı, olsa olsa, federasyon cinsinden bir birleşme, kültür beraberliği ve kardeşlik olacaktır. O devlet, islâm milletinin siyasî organizasyonu idi. Bugün bu millet yine vardır, herşeye karşın. Millet fertleri arasındaki bağ gevşetiliyor, giderek birbirinden tam koparılıp bir tesbihin dağılan taneleri gibi her biri bir yana dağılıp gitsin diye çabalar sarfediliyor. Değerler yok ediliyor; bir daha geri dönmeyecek şekilde geçmiş-

ten kalan eserler haraplığa terk ediliyor.

En önemlisi, ruhumuzu kaybediyoruz. Birinci Dünya Savaşı'nda ideal uğruna su gibi kanını akıtmış insanların şuurunu ve ruh aydınlığını yitiriyoruz.

İster milâdî, ister hicrî olsun, yıllar gelip geçiyor. Kaybedilenin geri gelmesi için emek sarfediyor bugün milletin bir kesimi. Fakat yenilik adına gelen yabancılaşma, bu çabaları engelliyor, boğuyor. Alınan yol çok az, pürüzlü ve dolambaçlı.

Bir fetret dönemindeyiz. Bu fetret, Selçuk sonrası ve Timur sonrası fetretlerinden çok büyük bir hacimde ve çapta. Adeta Medeniyetimize ara verdirilmiş. Bir daha da dönülmemek üzere.

Ancak yine de, umutsuzluğun bu kadar koyulaştığı, yoğunlaştığı bir durumda belki de en büyük umut gizlidir. Bir şey haddini aşarsa zıddına inkılâb eder. Had, çoktan aşılmış durumda. İslâmın tekrar tazelenmiş bir şekilde geri dönmesi için belki böyle bir uzaklaşış, bir kopuş, bir kaybediş gerekliydi. Şimdi, belli çevrelerce de olsa kaybettiğimizin değerini, neden mahrum olduğumuzu daha iyi anlıyoruz.

Madem ki kaybettiğimizden daha iyisini bulmuş değiliz; madem ki geçmişteki son kötü halimizden çok daha kötüsüne yakalandık, madem, Batı ve Doğu da mutluluk içinde değil, bunalımdan bunalıma sürüklenen bir dünyada yaşıyoruz; zulüm, istilâ ve kötülükler sürüp gidiyor; insanlığın ve islâmlığın ve ülkemizin kurtuluşu, daha iyi günlere doğru yol alması için savaşmamız gerekli ve sonunda zafer Allah'ın izniyle mukadderdir.

Mademki kötülük iyiyi toptan ve kökten yok edemedi, edemeyecektir de; iyinin geri gelmesi için umutlu olmak, üstümüze düşen bir borçtur.

DÜŞÜŞ

Büyük bir yıkılış içindeyiz. Tam yapılacakken yıkılmanın başgöstermesi, akıl durduracak bir olay.

Birinci Dünya Savaşında ve ondan önce milletimizin başına öylesine büyük felâketler geldi ki, bunlardan bir tanesi bile aklı başa getirmeye yeterli idi. Ama biz o günden bugüne, önce Fransız ve İngilizlere, sonra Almanlara, sonra Amerikalılara ve aydınların bir kesimince hep Ruslara yanaşmak, benzemek ve daha kötüsü tâbi olmakla bir kurtuluşa varacağımızı sandık. Belki şimdilerde bir de Japon modeli revaçtadır. Biz özenti, taklit v.b. ile uğraşırken, ruhumuzu besleyen manevi kaynaklarımız, Batı kültürü güvelerince kemirile kemirile kurutuldu. Çocuk için, genç için, orta yaşlı için, olgun yaşta olanlar için, içine girip ordan tükenmez güç ve yaşama sevinci alınacak manevi ortam yok oldu. Nasıl dış dünyamızı, cennete benzeyen ülkemizin tabiatını kendi elimizle yok etmeye başladıksa ve hatta yok ettikse, şimdi aynı şekilde, düşmanlarımızın açtığı çığırdan yürüyerek ve onların lânetli öğütlerine kulak asarak kendi manevi dünyamızı kendi ellerimizle ortadan kaldırmaya çalışıyoruz. Ele geçen yeni ve müthiş

teknolojik imkânla, 150-200 yıldır giderek ihmal ettiğimiz ve unutulmaya ittiğimiz kendi manevi âlemimizi bin bir rengi ve çizgisiyle yeniden diriltmek, kaybettiğimiz zamanı telâfi etmek için hıza hız katmamız gerekirken, tam tersine, o imkânı, düşüşü ve yıkılışı daha da hızlandırmakta kullanıyoruz.

Şairlerin haykırışları, düşünürlerin dikkat çekişleri, gittiğimiz yanlış yoldan, toplumu bu yola götürenleri döndürmeye yetmemiş, o şiirler de giderek yaşanan hayattan koğulmuş, ders kitaplarına hapis ve nihayet kütüphanelerde sararmaya ve unutulmaya terk edilmiştir. Ve çekilen dikkatler, önerilen çözümler sanki bizim için değil de, çok eski zamanların toplumlarına yöneltilmiş gibi ilgisizliğin kurbanı oldu.

Yeni düşünce üretmek ve yerli düşünceyi geliştirmek yerine, her konuda Batıdan basitçe bir uyarlama yeterli görüldü, hatta tercih edildi. İmrenilen her ülkenin sonradan eksikliği, özenmeye değmeyeceği gerçeği, şu veya bu vesile ile ortaya çıkınca, bir hayal sükûtu sardı ufkumuzu. Bu hayal kırıklıkları çoğaldıkça şuuraltımızda depo ettik. Şuuraltımızdaki birikim, zaman zaman patlamalar yapacak şişkinliğe erdi. Anarşi ve terör devirlerini yaşadık. Bu devirlerin basitçe sosyo-ekonomik faktörlerle açıklanmasından öte bir tahlil gözükmedi düşünce dünyamızda. Oysa psiko-sosyolojik unsurlar, ekonomik unsurlardan daha ağır basıyordu o dönemin ortaya çıkışında.

Metafiziğimiz, hiç de haklı bir sebeb olmaksızın sürekli baskı altında. Küçümsenmekte ve hor görülmekte. Bir peygamberi ilâhlaştıran, azizlerini peygamberleştiren ve din adamlarını da azizleştiren, yani böylesine putlaştırma mübalâğasına müptela Batı dininin sü-

rekli propagandası sonucu etkisinde kalıp kendi kutlu dinimize bağlılığımızı gevşettik. Ezelî ve Ebedî Allah inancı, insanoğlu için en yüce, en büyük ve en doğru, temel bir inançken, aydınlarımızın kimi tüm inançsız, hatta bir kısmı inanç düşmanı hale gelip bu ebedî hakikati inkâr etmiş, öbürleri de ilgisiz kalmayı bir ilerilik ve modernlik kabul etmiş durumda.

Güzelim camilerimizi görmezlikten gelip geçen büyük bir aydınlar kitlesi, bir iki ülkeyi istisna edersek, başka ülkelerde görülmeyen dehşet verici bir manzara teşkil etmektedir. Bütün düşünceler dünya hayatıyla sınırlı. Bütün bir geçmişimizi ve tarihimizi, babalarımızın ve dedelerimizin inanç, görüş ve yaşantılarını aptallık gibi gören, kendini pek zeki sanan bir aydın tipi türemiştir. Bu aydın tipinin alâkası kendi çıkarından sonra, yalnızca spordur. Kimileri de içki, kumar gibi kötü alışkanlıkların tutsağı olmuş, bir batağa saplanıp kalmışlardır.

Artık Yunus Emre, Mevlâna ve benzeri büyükler, ancak ve ancak şair olarak düşünülüyor. Telkin ettikleri gerçekler, bizi çekip götürmek istedikleri manevi dünya bir kenara bırakılıyor. Osmanlı Devri büyüklerinin eserlerinden hangisi kaç aydın tarafından okunuyor? Aziz Mahmud Hüdai, İsmail Hakkı Bursevî ve nice mutasavvıf, düşünür ve şair, eserleriyle büyük aydın kitlesinin meçhulü. Divan şairlerimiz de ders kitapları dışında okunmamaya mahkûm. Şekspir'i okumamış ingiliz, kendi klasiklerinden habersiz fransız düşünülebilir mi?

Önce manevi âlemle ilgi koparıldı. Daha sonra musikisine, şiir ve edebiyatına yabancılaştı aydın. Giderek kendi dünyasından mânen başka bir dünyaya göç etmiş oldu.

Bu yeni âlemde mutlu mudur aydınımız? Asla. Kendi benliğini yitirmiş, kişiliğini yitirmiş insan nasıl mutlu olabilir? Mutluluk, gerçeğiyle, Allah'ın insana lütfettiği manevi bir nimettir. Gökten inen bir armağandır. Ama kendi göğünü kendisi karartanlara, o armağan nasıl gönderilebilir?

MİRAS

Kişilerin kendilerine miras kalan mülk ve mala nice değer verdiklerini biliriz. Miras paylaşımında insanoğlu çok duyarlıklıdır. Kimi zaman miras için kavgadan bile kaçınmaz. Alınganlık ve çatışma nerdeyse hazırdır miras olayında. Çünkü: miras, sadece maddî bir değer ifade etmez. Miras bırakanın, kendisine miras bırakılanlara bakışını, onları değerlendirişini de içerir. Bu bakış ve değerlendiriş ise, bir anda ya da bir günde oluşmaz, belki bir ömür ya da yıllar yılı süren bir ilişkinin sonucudur. Küçüğün büyükte bıraktığı izlenim yansıyacaktır miras tasarrufuna. Bütün bu karmaşık psikolojilere gebedir miras, özü gereği.

Miras, sadece kişiler için sözkonusu değildir. Toplum da maddî ve manevî patrimuanını nesillerden nesillere miras olarak bırakır. Üzerinde yaşanan ve insanı anne gibi besleyen toprak, atalardan kalan en değerli mirastır. Onu korumak, var olmak ya da olmamak anlamına gelir toplum için. Tabiat, su, dağ, deniz, bütün özellikleriyle bize dedelerimizin bıraktığı bir mirastır. Bizden öncekilerin kısa vadeli düşünmeyişlerinin

göstergesidir bize bırakılanlar. Merhametin, diğergâmlığın (başkasını düşünmenin), feragat ve fedakârlığın, emek ve zahmetin mirasta dile geldiğini görürüz. Bize bırakılan toprak, onun verdiği ürünün ekonomik değerinden ibaret değildir; o toprağın bedeli, onu düşmana vermemek için şehit olmuş insanların kanıdır. Vatan için, ancak aldığımız fiyata veririz denilmesi, gerçeğin en som biçimde söylenmesi olarak görülmelidir.

Miras, ne kadar kutlu olursa olsun, sadece topraktan ibaret değildir. O toprağa da değer kazandıran ve anlam veren inanç, o inançla yoğrulmuş kültür ve tarih, hep birlikte, toprağı da yurt yapan asıl mirası, manevî mirası oluştururlar. İnancın ve kültürün, zenginlik birikiminin, sulh vakitlerinin bir verimi olan anıt mimarî eserleri, bu mirasın paha biçilmez süsleri olarak yurdu donatırlar. Kültür, bir yandan inanca açılırken, akıl ve zevkin, ayrı ayrı veya bir arada kalıcılığı arayışının genel akışı olur. İnanç gelir, estetikle birleşerek gelecek zamanın fatihi olur.

Evet, dev çınarlar, asırlık çınarlar, bize anıt miraslardır; şehirlerimizin ufkunda iman dolu bir göğüs gibi yükselen camilerimiz anıt miraslardır. Saraylar, kervansaraylar, hamamlar, medreseler, çeşmeler, sebiller anıt miraslardır. Ama yalnız bunlar değil. Atalarımızın dünyanın en özgün müziklerinden biri haline getirdikleri musikimizin çağlar aşan eserleri, Itrî'nin, Dede Efendi'nin, Sadullah Ağa'nın ve diğerlerinin, nice büyük bestekârın eseri de, o çınarlar, o camiler ve bu vatan toprağı gibi anıt bir mirastır bize. Yalnız bu da değil. Bir milletin estetik varlığı, mimarî ve musikiden de ibaret değildir. Bu sanat dallarında da, estetik amaç, sanat özü lirizme çıkar. O lirizm ki, en saf halde, şiirde

kendisini gösterir. Şairler, bir milleti en çok temsil eden sanatçılardır. Müzik, ses, resim, çizgi ve renk malzemesiyle çalıştığı halde, şair, doğrudan milletinin konuştuğu dil hazinesinden eserinin hamur ve mayasını hazırlayacaktır. Milletiyle en çok özdeşleşen sanatçıdır şair. Şairlerini unutmuş bir millet, kendi benliğini unutmuş ve yitirmiştir dense mübalağa sayılmaz.

Mirasın nimetleri olduğu kadar külfeti de vardır. Hatta külfeti nimetiyle orantılıdır. Nimetinden faydalanıp külfetinden kaçmak mümkün değildir mirasın. Ona sahip olmanın şerefine lâyık oluş, onu can pahasına, kan pahasına korumakla sağlanabilir.

Atalarımızın hakikate, iyiliğe ve güzelliğe bağlı tüm eserleri, düşünce ve davranış hatıraları, birer kutlu mirastır bize. Edebî, mimarî, musiki eserleri olduğu kadar, yazısı da, kesinkes eskiyip değerini yitirmemiş gelenekleri de bize mirastır. Atalarımızın tecrübeleri ve düşünceleri, bizim için son derece değerli bir kaynaktır. Sırf eskiliği sebebiyle arkaik hale gelen ve bu yüzden adeta kullanılış pratiğini yitirmiş gibi görünen değerler ve eserlerin bir çırpıda artık önemi kalmamış gibi bir kenara bırakılması, telâfisi imkânsız gedikler açar milletin sürekli tarih ve yaşantısında. Tanzimattan bu yana giderek hızlanan bir şekilde bu tarihî yanlışı ve yanılgıyı yaşıyoruz. Bize miras kalan bu değerleri ve eserleri, yıpranmış yanlarını onararak, onları çağdaş çerçevelere geçirerek, yapılarını bozmadan görünümlerine tazelik aşılayarak yitirilmiş fonksiyonlarına kavuşturabiliriz. Müzelere kapatılmış olma zulüm ve haksızlığından onları kurtarabiliriz. Tarihte yaşayan ve halen varlıklarını koruyan bu değerlerimize güncellik içinde de bir yaşantı sağlayarak, moralimizin, kül-

türümüzün ve onurumuzun daha da güçlenmesine hizmet etmiş oluruz. Adeta gündemsiz kalmış bu manevî varlıklarımızın yaşantılarını özsuyuyla diriltebiliriz. Kimliklerini yenileyebilir, günlerinin geçmemiş ve kendilerinin de ölmemiş olduklarını isbat edebiliriz dosta ve düşmana.

Evet, Ezelî ve Ebedî Tek Tanrıya ve Öteki Dünyaya inanış gibi metafizik kaynaklı inançlarımız, bu inançlara bağlı olarak namaz, oruç gibi tapınma görevlerimiz, ahlâkımız, mimarî; musiki ve edebî varlıklarıyla tüm kültürümüz, yazımız ve nice nice sanatlarımız, şehit kanını içerek yaşamış toprağımız, bize babalarımızın ve annelerimizin bıraktığı kutlu mirastır. Bu mirasın değerini bilmediğimiz, kendimizi beğenip de her şeyi yeniden ve sıfırdan yapabileceğimizi sandığımız ve bu uğursuz zan doğrultusunda ısrar ve inadımızı devam ettirdiğimiz takdirde, büyük bir hayal kırıklığı ve tarihin karanlığına gömülüş bizi bekliyor demektir.

Yeniliğe açık dirilişçilik. Kurtuluş yolu burda gizli.

GÜNDEM

Siz, sakın, ülkemizde, hep gündemde tutulan konuların ve sorunların gerçek gündem olduğunu sanmayın. Asıl gündem, asla gündeme getirilmeyen, getirilmek istenmeyen, kazara gelirse de ne yapıp yapıp gündemden çıkarılan konular, sorular ve sorunlardır. Kişiler için de böyledir. Meşhur edilen, ön plana çıkarılan kişiler, genellikle geçerakça kılınmış sahte gündemin adamları, kahramanlarıdır.

Büyük bir sanat eserinin oynayacağı sahneyi hokkabazların işgal ederek seyirciyi görülmemiş (!) numaralarıyla oyalayıp durmalarında olduğu gibi. Halk, bunu ilkin oyun öncesi tatlı bir gösteri sanır. Hani sahne henüz hazırlanmamıştır da, oyun başlayıncaya kadar, seyirci sıkılmasın diye bir takım skeçler oynanarak vakit kazanılır ya, onun gibi işte. Fakat, skeçler birbirine eklene eklene uzar gider de, ya kimse fark etmeden perde yavaşça açılır ve perde önünde oynanan bu geçici oyun asıl sahneye kayarsa ve bu kez sahnede, skeçler serisinden oluşan oyun orta oyununa dönüşürse, artık birşeylerden şüphelenmemiz gerekir. Ama, siz, oyun

başındaki uyanıklığınızı koruyorsanız, bu kritik gücüne sahip olabilirsiniz. Yoksa artık siz iyice yorulmuş, vakit de oldukça geç olmuşsa, ne söyleyecek sözünüz, ne de ortaya koyacak ciddî bir davranışınız söz konusu olabilir. Tek yapacağınız iş, perde kapanınca çekip gitmeniz ve kendinizi yatağa atmanızdır.

Bu oyun, toplum söz konusu olunca, nesilden nesile cereyan eder. Bir neslin seçkin ruh ve zekâları belki sonunda oyunu anlarlar ama iş işten geçtikten sonra. Yeni nesil, sıfırdan başlayacaktır işe. Sizif efsanesinde olduğu gibi. Bin bir zahmetle tepeye çıkardığınız kaya, tekrar uçurumun dibine yuvarlanacak ve her şey yeniden başlayacaktır. Ama nesillerin ömrü sınırlıdır. Sizifinki gibi uzun değil ömürleri.

Ülkemizde Tanzimattan önce başlayan bu yozlaşma, başlangıçta geçici bir hal olarak görülmüştü. İstisnaî ve geçici olduğu hissini vererek başlayan bu traji-komik görünüş, giderek derinleşen bir yara ve hatta tüm toplumun bünyesini kaplayan bir hastalık haline gelmiştir.

Artık ipin ucu kaçmış, asıl gündem, yüzlerce yıldır fiil alanına gelememiş, hep geçici havaların ve rüzgârların getirdiği gündemlerle zaman ve olaylar doldurulmuş, nice kritik dönemler, büyük kayıp faturalarını yüklenerek geçiştirilmiştir.

Tanzimat'ı da, Meşrutiyet'i de, Cumhuriyet'i de, dikkatleri asıl konudan kaydıran, bir takım sorunları çözümleyeyim derken yepyeni problemlerle, yan etkilerle toplumu sarsan, hatta kimi kez, yerden yere vuran hareketler durumuna düşürmüştür gündemin gündeme gelmemesi, sahte gündemlerin gündemleşmesi.

Asıl gündem, dışa yenilen ülkemizin, yeniden dirilişini sağlamak için, düşmanı güçlendiren faktörlerin ve

bizi zayıflatan nedenlerin ne olduğunu araştırıp köklü bir diriliş grosplanıyla, metafizik yani manevî ve ruhî, ahlâkî, sosyal, ekonomik planlardan tek kişinin yaşantısına kadar bütün toplumun yenilenmesi idi. Öyle ki, hızla güçlenen İngiltere, Rusya, Almanya gibi zamanın devletleriyle mesafesinin açılmaması için en derin ve teorik bilim gücünden edebiyata, rejimden ağır sanayi, silâh sanayiine kadar bütün alanlarda son derece şuurlu ve disiplinli bir hamle yapılması idi gündem geçmişte. Ama, Tanzimat politika ile, Meşrutiyet terörle, Cumhuriyet de temelsiz övünme ile vakit geçirerek gündemi ertelemiş ve halkı korkutucu suni olaylara meydan vererek zaman kaybetmişlerdir.

Çok partili dönemde ise, yarı-gündemle sahte gündem içiçe ya da karşı karşıya boğuşmuş ve gündem yine örtük, gizli, gaip kalmıştır.

Bugünün gündemi, artık ne yazık ki, Amerika'ya ve Rusya'ya yetişmek olması lâzımken bunu hayal bile etmek güçtür. Ama, hiç olmazsa, bir lokmada yenilip yutulmamak için, gizli gizli de olsa bizim durumumuzdaki ülkelerle bir savunma hattı, bloku, seddi inşa etmektir gerekli olan.

BATI VE BİZ

Yıkılış o kadar büyük olmuş ki, bir türlü yapılamıyoruz.

Masaldaki gibi, dere tepe düz gidiyoruz, gece ve gündüz gidiyoruz, altı ay bir güz gidiyoruz; bir de arkamıza dönüp bakıyoruz ki, bir çuvaldız yol gitmişiz...

Bunu, sanılacak ki, maddî kalkınma için söylüyorum. Gerçi, maddî kalkınma için de doğrudur bu gözlem. Yine de asıl, manevî yapı açısından önem kazanıyor yapılan çalışmaların değerlenip değerlenmediği.

Bizi aşırı ürküten Batı'nın gözünü boyayalım, o bizi rahat bıraksın da, biz de kendimizi bulalım düşüncesiyle girişilen faaliyetler, sonunda Avrupalıları değil bizi aldatıyor. Devekuşu gibi başımızı kuma sokmakla kendimizi aldatmış oluyoruz.

Ne yaparsak yapalım, Batı hiç bir zaman bizi batılı saymayacaktır. Bizi bu zaaf içinde gördükçe, sürekli olarak taviz isteyecek, bu isteyişin ardı arkası kesilmeyecektir. Onlar, din ve mukaddesatımıza bile dil uzatmaktan çekinmemektedirler. Onların istediği, kendileri gibi olup tam eşitlikle aralarına katılmamız değil, sadece ve sadece çıkarlarına hizmet etmemiz, hatta

mümkünse, hep uşaklık yapmamız ve bu uşaklığı da kabullenip benimsememizdir.

Nereden kaynaklanıyor bu? Nasıl bir insanın tavır ve davranışlarının kökünde çocukluk ve çocukluktaki oluşumlar yatıyorsa, bir toplumun tutumu da geçmiş, karanlık dönemlerde başa gelen ve bir türlü unutulmayan büyük felâket ya da değişimlerin izlerini taşır. Bunun tipik bir örneği yahudilerdir. Ülkelerinin istilâ edilip kendilerinin dünyaya dağılması, yüzyıllarca bin bir sıkıntı ve aşağılanma içinde olmaları, onlarda, adeta insanlığa karşı sönmez bir kin ve düşmanlık duygusu doğurmuştur.

Batılılar da, dinlerini Ortadoğu'ya, medeniyetlerini de eski yunan'a borçlu olmanın ezikliğini kapatmak için, kendilerini üstün ırk görme saplantısına düşmüşlerdir. Beyaz ırk, öbür ırklardan üstünmüş! Kendileri medenîdir! Avrupa'nın dışındakiler, onlara göre barbardırlar, ilkeldirler! İnanmayanları bile kendi dinlerini öteki dinlerden üstün görür avrupalıların. Sinemada, televizyonda filmler ve dizilerde dinlerini süsleyip püsleyip ideal bir dinmiş gibi göstermeğe çalışırlar. Din adamlarını da erdem anıtı gibi tasvir ederler. Oysa, papalık, kelimenin tam anlamıyla bir ortaçağ kurumudur ve öyle kalmıştır. Din adamları da erdemin kendisine değil, görünümüne sahiptirler; öyle eğitilirler. Formasyonları böyledir. Batı, İslâm ülkelerinde, Asya'da, Afrika'da, Amerika'da sayısız katliam yapmıştır; arkasından da, din adamını göndererek, zulme, yıkıma uğrayan o zavallı insanları pasif hale getirmek için telkinlerde bulunmalarını istemiştir onlardan.

Batı, çift standartlıdır hep. Hatta, hıristiyanlık için bile çift standart düşünür. Kendilerinin hıristiyanlığı

başka, Afrikalı'nın hıristiyanlığı başkadır onların gözünde. Ama bunu söylemezler. Bakışlarından ve davranışlarından çıkarabilirsiniz.

Kendimizi kandırmayalım. Batılı olmamız mümkün değildir. Ve zaten gerek de yoktur. Batılıların da bizden böyle bir istekleri yoktur.

Gerekli olan, kendi kendimiz olmamız, kuruyan medeniyet köklerimizi özsu kaynaklarına uzatarak diriltmemiz, maneviyat alanında üstün ruh, yüce ahlâkımızı yeniden kazanmamız, büyük bilim adamları, matematikçiler, fizikçiler, tarihçiler, sosyologlar yetiştirmemiz, geçmişimiz ve geleneğimizle bağ kurarak dünyayı eserlerine hayran bırakacak büyük şairler, mimarlar, musikişinaslar, romancılar, film yönetmenlerini aramızdan çıkarmamız, uzak görüşlü, uzun vadeli düşünüşlü devlet adamları zuhur edecek politika ve toplum ortamını hazırlamamızdır.

Geçen yüzyıl yerinden oynamış gidişimizi, tekrar asıl yatağına oturtabilirsek, arkası gelecektir.

Korkmayalım.

AŞIRILIK VE HAYAT HAKKI

Kelimeler de yaşadıkları çağa bağlamışlardır adeta anlamlarını. Çağ anlamlarda bir eksiltme ya da bir arttırma yapar. Kimi zaman da onu tam tersine çevirir. İşte asıl şaşırtıcı olan da bu tür bir çarpıtmadır. "Yaman" kelimesi, eskiden "kötü, yaramaz" anlamına geliyordu. Bugün "yiğit" anlamına kullanılan olumlu bir kelime olmuştur. "Yavuz" kelimesi de vaktiyle "yaramaz" anlamına bir kelime iken sonradan "yiğit" anlamına kullanılmaya başlanmıştır. Kimbilir, belki de, Yavuz Sultan Selim sebep olmuştur bu değişikliğe. Herhalde ilkin onu fazla sert ve keskin bulduklarından, olumsuz bir sıfat olmak üzere "yavuz" lâkabıyla isimlendirmişler. Fakat, zaman içinde dehası ve büyüklüğü anlaşıldığından kendisiyle birlikte lâkabı da olumlu bir anlama kavuşmuştur.

İslâm, putperestlik çağına "cahiliye" devri demiştir. Müslüman olup da sonra dinden dönenlere, cahiliye devrine dönen, reddedilen anlamına "mürted" denmiş-

tir. İrtica da yine o karanlık devir için kullanılan, kullanılabilecek olan bir kelimedir. Ama, ilk kez Meşrutiyet döneminde, dine dönüş isteklerine karşı kullanıldı bu kelime. Geriye dönüş anlamına. "Mürteci" de geriye dönüşü isteyen insan olarak, kazma dişli, kırçıl sakallı, acayip kılıklı bir umacı gibi canlandırıldı. Bilhassa karikatür sanatı bu amaçla alabildiğine kullanıldı. Daha sonra, mürteci kelimesi de "gerici" olarak çevrildi. Dini hayatın temeli sayan ve onun uğruna savaşan kişiler bu şekilde anılır oldu hiç utanılmadan. Asıl gericiler, putatapıcılığa, dinsizliğe, ilkçağ karanlığına dönmüş olanlar olduğu halde, utanmadan ve sıkılmadan, kendi maya ve hamurlarına uyan bu sıfatı apak inancın sahiplerine yönelttiler. Basın, radyo, televizyon gibi kamuoyunu oluşturan kurumlar da ellerinde olduğundan, bu imkânı bir tekel gibi işletip çalıştırdılar.

Bugün, "gerici" yaftasının yanında bir de "aşırı" damgası vuruluyor bir takım kişilerin alnına. Bir kısım insanlar için bu nitelendirme doğru olabilir. Bir müslümanı, bir komünistle aynı kefeye koyarak "aşırı" diye suçlamak, çağımızın sapıtmalarındandır.

İslâm iddialı nice kişi vardır ki, bu iddiaları islâma faydadan çok zarar getiriyor. Ama böyleleri var diye tüm islâma inanmışları "aşırı"lıkla saf dışı edeceğini sananlar aldanıyorlar.

İslâm, bu milletin mensup olduğu medeniyetin adıdır. Bu medeniyeti hiç bir güç tasfiye edemeyecektir. Müslüman ülkelerin aydınları bir gün uyanacaklar, kendi kültür ve medeniyetlerini canlandırarak ülkelerine hakim kılacaklardır. Bu, ne mollacılık, ne gericilik, ne aşırılıktır; bu, hakikî medeniyetçilik, taklitten kurtuluş, kendi benliğini buluştur.

Komünizm, aşırı bir akımdır. Anarşiden beslenir, terörü doğurur. Yani öyle bir zakkum ağacı ki, kökü anarşi, yemişi terördür. İnsan yaradılışına aykırı, insan ruhunun özgürlüğünü yok eden bir kölelik ve zulüm rejimidir komünizm.

Kapitalizm de "aşırı" bir akımdır. Tekelcilik, insanı sömürme, ülkeleri köleleştirme, dine karşı bağlılığı kemirme, paraya ve insana taptırma gibi insanı küçülten, alçaltan yozlaşmaların kaynağı da bu akımdır.

Hakiki medeniyet ve insanlık ruhu olan islâm, dosdoğru yolun, ana caddenin sahibidir. Şimdi onu bir keçiyolu imiş gibi, aşırılıkla nitelemek isteyenler, bu kutlu milleti, aşırıların aşırısı yollar olan komünizm veya kapitalizm uğruna kurban etmek istiyorlar.

Kavramlar tepetaklak olmuş. Aşırılar, hakikî olanı aşırılıkla suçluyorlar. şairin dediği gibi:

Kahr-ı dehr ile olur bülbül guraba hemnişin,
Yine şekvayı gurab eyler; garabet bundadır.

Hava birden bulutlanır; bir fırtına çıkar; bülbül bir de bakar ki, karga ile aynı yere düşmüş. Zavallı bülbül sesini çıkarmaz da, karga şikâyet eder durur: "şu talihsizliğe bakın, bülbülün yanına düştüm! bülbülün yanına düştüm!" diye.

Biz şikâyet edeceğimize, şimdi, kapitalistler, komünistler bizden şikâyet ediyorlar. Ellerinden gelse, kendi ülkemizde, biz müslümanlara hayat hakkı bile tanımayacaklarından kuşkunuz bile olmasın.

DEVREDEN ÇIKAN

Ne yapmalı ki devreden çıkmış olan, tekrar devreye girsin?

Nedir devreden çıkmış olan ve gün be gün daha fazla çıkmakta olan?

Devreden çıkmakta olan, milletimizin asıl ideolojisidir. Bizim için hayat olan, hayat tarzı olan, dünya görüşü olan, hayattan çıkarıldı. Şimdi düşünce dünyasında, ideal dünyada yaşıyor. Toplumda kalan son izleri de silinmek isteniyor. Mimarî anıtlar şeklinde şehirlerimize serpili olanlar ise, kendi hallerine, daha doğrusu zamanın kemire kemire çürütüp yıkmasına terkedilmiş durumda. Sanki, fizik dayanma güçleri sınanacak böylece. Gizli bir el fırsat buldukça tabiî tahribe yardımcı olmakta.

Kendi hayat tarzımız ve dünya görüşümüz bizi ya da biz onu terkettikçe, kalan boşluğu, batı hayat tarzı, batı dünya görüşü dolduruyor. Diğer adıyla kapitalizm, kendi idealimizin yerini almaya çalışıyor. Ve son aşama olarak, muhalifini ya da alternatifini de memleketimize sokmakta. Komünizm de resmî muhalefet iskemlesine oturmak üzere. Aslında ülkemize çoktan girmiş olan

komünizm, son merhaleye ermeyi, açık olarak meşrulaşmayı bekliyor. İkisi, elbirliği yapıp, kendi medeniyetimiz ve kültürümüze dayalı yeni bir hayat tarzı fışkırışına bir daha meydan vermemek, ona dayalı bir toplum düzeni kurulmasını hayal etmeyi bile imkân dahilinden çıkarmak için gece gündüz çalışıyor.

Medeniyet ve kültürümüze ölüm fermanını biçmiş olanlar, tam bir güvenle, ülkemize ve toplumumuzun en ücra hücrelerine bile kendi inanç, yaşantı ve idealleri ni yerleştirmeğe ve o yerlerde kalmış bir islâm izi varsa onu yok etmeğe son derecede bir şuurla dikkat gösteriyorlar.

İslâm, itikada, itikat da cemaat için bir inanış muhtevasına indirgendi. Ufak ufak bir çok cemaat var bugün. Bu cemaatleri yönetenler de sınırlı bir kültür düzeyinde olduklarından gidişin fecaatini değerlendiremiyorlar, ellerindeki maddî imkânın opurtünizmini yaşıyorlar.

Bir bakıma geç, bir bakıma da erken yapılmış bir parti denemesi, kapitalist ve komünistlerin ekmeğine yağ sürmüş, kendi dünya görüşümüzün partisi olamazmış, siyaset, sadece batıcıların tekelinde olurmuş gibi bir intiba doğurmuştur. Bu intiba, inanmışları da tesirine almıştır. Oysa, kimse, kurulmuş partinin nereden çıktığını, ne olduğunu ve nereye vardığını tahlil etmemiş, genel bir değer hükmüyle önceleri kayıtsız şartsız desteklemiş, şimdilerde de defterlerden silmiştir. Oysa o parti, iddiası dışında batıcı partilerden farklı bir parti değildi. Onlar gibi kitleyi avlama taktiğini uygulayan bir politika izliyordu. Uzun vâdeli bir politikaya malik değildi. Hiç bir düşünürü yoktu. Ve gelip geçmiş ya da yaşamakta olan hiç bir düşünürü ve tezi kabul etmeğe,

hesaba katmaya yanaşmayan bir görünüm veriyordu. Kültür ve medeniyetle, kendi kültür ve medeniyetimizle yeniden irtibat kurmak, ve entellektüel nesil yetiştirmek için şahane bir vesile ve fırsat olan parti imkânları, ancak halk kitleleriyle dar bir politik kadronun ilişki kurması için kullanıldı.

Maksadımız geçmişin eleştirisi değil, değerlendirilmesidir. Umutsuzluğun, hayal kırıklığının sebeplerini bulmak, kaynaklarına inmek ve her şeye yeniden, gerekirse sıfırdan başlamaktır.

Nasıl tasavvufda nefs muhasebesi ve murakabesi, ilerlemenin ve gerilemenin temel şartı ise, toplum hayatında da ideali olan kişilerin, sürekli olarak otokritik (özeleştiri) yapmaları, sık sık durum değerlendirmelerinde bulunmaları, acımasız ve amansız ideoloji savaş ve yarışmasında dışlanmamaları için hayat ve memat önemini taşımaktadır.

Siyasî bir çıkıştan önce, çok yaygın bir kültür dokusu oluşturmak lâzımdır. Fikir, ideoloji ve edebiyat tabanı en alt tabaka olarak işlendikten sonra onun üzerine basın tabakası, yani siyasî, tarihî, ekonomik, sosyolojik bilgilerle toplumu donatma çalışması yerleştirilmelidir. İşte bu çalışmalardan sonradır ki, siyasî faaliyet söz konusu olur. O zaman başarı da görülebilir.

Şimdi devre dışı edilen de zaten entellektüel plandaki islâm düşünce, duyuş ve oluşumudur, yoksa halk kitlelerinin içinde islâmın daha uzun bir süre yaşaması tabiidir. Ama bu gidişle, ne kadar uzarsa uzasın, sonunda, sönmüş bir yıldızın halâ gelmekte olan ışığı gibi bitecek, tükenecek ve eriyecektir bu yaşantı.

İşte bu oyunu bozmak, entellektüel planda islâmı yeniden diriltmekle mümkün olacaktır. Bunda, inancı,

düşüncesi, bilgisi, ahlâkıyla yüce İslâma inanmış aydınlar kitlesini yetiştirmek dâvanın can damarıdır. Kapitalizmin ve komünizmin karşısına, bütün çağdaş sorulara ve sorunlara cevap veren, kendi kültür ve medeniyetimizden kaynaklanan siyasî, fikrî bir sistemle çıkmalıyız. Buna inanmış gerçek aydınlar komünist hücrelerini işlemez ve gelişmez hale bu şekilde getirecektir. Kapitalizmin ruhumuzu tahribine ancak böylelikle set çekebileceğiz.

İslâmı yeniden büyük bir heyecan kaynağı, aşk kaynağı kabul etmek: çare burada yatıyor.

Kişilere değil, değerlere ve o değerlerin kaynağı olan islâma bağlılığın telkini, beklenen yeni tomurcuklanmayı sağlayacaktır.

Gençliğe, kendi anladıkları dil ve kavramlarla seslenmek bir zarurettir. Yeter ki o dil ve kavramlar kendi medeniyet ve kültürümüzün çizdiği idealden gelen bir özle dolmuş olsun.

Ne yapıp yapıp, devreden çıkarılmış olan dünya görüşümüzü devreye sokmamız lâzımdır. Basında, televizyonda, bilim kürsülerinde ve sanat alanlarında islâm yine birinci ideal pozisyonuna yükselmeli. Kapitalizm ve komünizmin "üçüncü yol" olarak bile görmedikleri idealizmi "birinci yol" yapalım da, onlar ikinciliği, üçüncülüğü aralarında paylaşmak için kavga edip dursunlar. Onlar ki, ikinciliğe ve üçüncülüğe bile lâyık değildirler ama, şimdi gururla islâmı yokluğa mahkûm etmiş olma mutluluğu içinde görünüyorlar.

Oysa, adeta metafizik plandan gelen, öyle bir rüzgâr, fırtına, hatta kasırga esecektir ki, onlar islâmı bile yardımlarına çağıracaklar ama çığlıkları uçurumlarda yankılanıp kaybolacaktır.

İslâm, yanlış, yoz yolların yardımcısı olamaz. Sağlıklı, diri, inançlı ruhların ve toplumun hayat sistemidir O. Kendisine lâyık toplumlarda yalnız onun hükmü geçerlidir. Yoksa, sahibinin katında, yeniden dirilteceği zamanı ve toplumu gözleyici olarak durur.

"Din, süreyyaya çekilse, Asyalı bir genç onu yere indirir" diye bir hadis rivayet edilmiştir. O genç, İmam-ı Azam'dır. İmam-ı Gazzali'dir, Mevlâna'dır ve nice büyüklerimizdir. Ve o genç, sensin ey genç!

VAKTE KARŞI

Hatırlamak... mutluluğun, mutsuzluğun tükenmez kaynağı. İnsan için olduğu kadar toplum için de, bir sulh hazinesi, bir harp hazinesi değerindedir toplum hâfızası.

Biyolojide ve psikolojide bir savunma, hatta daha genel bir anlamda bir yaşama güvencesi ve aksesuarı gibi, yedekte gibi duran hafıza ve hatırlama gücü, toplum için, insanları bir arada tutmanın ve millet halinde yaşatmanın gerekçesi, bir varoluş arşivi gibi değer ve önem taşır.

İslâm dünyasını çökertmek isteyen Batı, bu güç kaynağını da kurutmak için bütün araçlarını kullanmış, her cepheden harekete geçmiş, geçmişi bilmemizi, hatırlamamızı, düşünmemizi sağlayacak eğitim sistemimizi yozlaştırmış, geriye dönüp bakacak bir zaman kalmayacak şekilde bizi boş uğraşlara alıştırmış, geçmişimize dönüp baksak da anlayamayacağımız bir hâle getirmiştir.

Geçmişimizin gözümüzde anlamını yitirmesi için akla hayale gelmedik bahaneler icat edilmiş. Batının her alandaki kahramanları, tüm insanlığın kahramanları gibi, gece gündüz, her vasıtayla topluma empoze edilmeye çalışılmıştır.

Yerin dibindeki eski uygarlık dünyası, üstündeki kendi uygarlık dünyamızın ihmal edilmesi, yıkılması

ve yok edilmesi bahasına, kabartmalaştırılarak su yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Sanki, şu üstünde yaşadığımız topraklarda, sadece antik uygarlık, bir de Batı uygarlığını taklit eden tarihsiz, uygarlıksız, geçmişsiz, hafızasız ve hatırasız şimdiki toplum yaşamıştır. Arada geçen binlerce yıl hiçkimse yaşamamıştır. Mümkün olsa, Selçukluların ve Osmanlıların, zamana dayanan ve her türlü ihmal ve hainliğe uğradığı halde yaşamaya devam eden anıt gibi eserleri de ortadan kaldırılmaktan çekinilmeyecektir.

Hatırlamak lâzımdır. Çanakkale Savaşı'nı, Birinci Cihan Harbi günlerini, millî mücadele yıllarını unutmamak lâzımdır. Boğazları ve bazı illerimizi istediklerini, şu son elimizde kalan yurdu da paramparça etmek niyetini taşıdıklarını hatırlamak ve bir daha unutmamak gereklidir.

İslâm'ın doğuşundan bugüne kadar müslümanlara uygulanan sayısız katliamı unutmamalıyız. Öç almak için değil, bir daha benzer katliamlara uğramamak ve son hayat hakkımızı korumak için, bu kanlı geçmişi hatırdan çıkarmamak borcundayız. Atalarımıza olan saygımızdan dolayı, kendimize ve sonra geleceklere olan ödevimizden ötürü.

Kim, geçmişini unutmuşsa, geleceğini de unutsun. Kim, geçmişi değerlendirip anlamlandıramıyorsa, geleceğin amansız sislerinin gerisindeki silüeti de farkedemeyecek ve ona nasıl hazırlanılması gerektiğini bilemeyecektir.

Sadece gününü yaşayan, geçmişini unutmuş ve geleceğine ilgisiz toplumların yaşama şansları yoktur.

Geçmişte duyulan dayanılmaz acılar, bir toplumu, selâmeti unutmakta bulmaya yöneltmiş olabilir. Geçici

bir süre için, bu, kendi kendini tedavide bir çare sayılabilir. Ama uzun vadede, gerçek şifa ve kurtuluş, geçmişi, yeniden, yavaş yavaş, fakat tedbirli bir şekilde hatırlamakta yatıyor.

Kimse, geçmişini unuttuğunu sanarak, yani kendini aldatarak ondan kurtulamaz. Ne kadar vahim olaylarla, yani trajedilerle dolu olursa olsun, geçmişini bilmek, onu hatırlamak ve ona sahip çıkmak, insan olmanın ve millet olmanın onur şartıdır.

Cumhuriyet dönemi, bizde, bu tür yanlış ve aşırı geçmiş düşmanlığıyla açıldı. Büyük yıkım oldu hâtıralarımızda. Toplum hâfızamızda ve onurumuzda kapanması güç yaralar açıldı. 1950'den bu yana toplum, bu yaralarını bir türlü saramadı. İktidara geçenler, en iyi niyetlileri dahil, zamanında ve yeterince bilgi, tecrübe ve cesaretle donanmış olmadıkları için, gerektiği kadar etkin olamadılar. Müteredditadımlarla sağlanan eksik onarımlar, geçmişimizin gözü kara düşmanlarınca yeniden hiçleştirilmiştir.

Öte yandan, toplum, daha önce de yazdığım gibi, sadece teknik ve ekonomi alanında değil, her alanda elli yıl, yüz yıl geriden gidiyor başka ülkelere göre. Bir yandan yenilik ve çağdaşlık adına geçmişini inkâra kalkışırken, öte taraftan şimdiki zamanını, şimdiki zaman olarak da kullanamıyor toplumumuz. Garip bir çelişkiyi yaşıyoruz hep. Yitirilmiş geçmiş zamanın şuur altında doğurduğu gediği kapamak ister gibi, yalancı ve sahte bir geçmiş zamanda yaşayıp duruyor toplum. Geleceğe yönelik düşüncelerden ve geçmiş sevgi ve saygısından mahrum verimsiz bir geç kalmışlık zamanı içinde kavrulup duruyor.

SINIRLARIN SIRRI

Her kültür ve medeniyetin dışıyla temasında bir takım sınırlar vardır. Bu sınırlar çerçevesinde, kültürel alışveriş normaldir, hatta zaruridir. Kapalılık ve kendi kendine yeterlik, ekonomide olduğu gibi, kültürde de her zaman büyük bir riski, aşırı duyarlık riskini, bağışıklıktan yoksunluk riskini taşımaktadır. Bunun tam zıddı da bir felâkettir bir toplum için. Hiç bir sınır tanımadan dışarıdan içeri çağlayanlar gibi yabanıl olanın boşanmasına imkân tanıyan toplum ve kültürler de mahvolmaya mahkûmdurlar. Hayat, her yerde ve her alanda çok hesaplı sınırlar ve dengeler üzerinde durmaktadır.

Dışarıya gerektiği kadar ilgi göstermeyen kültür bir gün onun saldırısına uğrarsa savunmasını yapmasını bilemeyecektir. Tıpta bunun örneği görülmüştür. Hayatında bir tek acı biber yememiş, hiç ilâç kullanmamış bir kişiyi bir defa bir arı soktuğunda, hiç bir hazırlığı ve önbilgisi olmayan vücut davul gibi şişmiş ve insan da az kalsın öleyazmıştır. Demek ki, vücudun bir takım, asgari anlamda zıt mekanizmalara ihtiyacı vardır. Mantık bile asgari anlamda çelişkiden haberdar olmalıdır. Kısmî anlamda, belli bir oranda, muhalefet ve iti-

raz, hakkın daha iyi belirmesi için bir fon teşkil edecektir.

Demek ki, kültür, kendi içine büzülüp kalmamalı, çekirdeği etrafında yoğunlaşmakla yetinmemeli, kendi sınırına, hatta onun hâlesine kadar uzamalı ve orada dış âlemle gerekli takaslarını yapmalıdır. Ama sınırlarını tüm kaldırarak, kapı ve pencerelerini berhava ederek değil. Cumbalar ve perdeler arkasından da, yarı açık kapılardan da, açık pencerelerden de dışarıyla görüşüp tanışmalı, fakat sınırlarını sımsıkı tutmasını da bilmeli bir kültür ve medeniyet.

"Sınırı aşan için sınır yoktur" demiş filozof Epiktetos. Mecellenin 100 kuralına kaynaklık eden hikmet hazinemiz de, "bir şey haddini aştı mı zıddına dönüşür" özlü sözüyle daha ilerisine uzamıştır bu gerçeğin. Önce, aşırı içe kapanmaktan muzdarip olan toplumumuz, bu kez Tanzimattan sonra ölçüyü kaçırmış, hatta tam bir ölçü karmaşası yaşamış, içeri alınması gerekeni tam alamamış, hiç sokulmaması gerekeni davet edip baş köşeye oturtmuş. Büyük Yurt, sorgusuz sualsiz istilâcıların manevi egemenliğine sunulmuş.

Demek ki, son yüzyıllar, iki aşırılığın (ifrat ve tefritin), için ve dışın anlamını bilememenin ve birbirine karıştırmanın bunalımını ve sıkıntılarını, azap ve ıstırabını yaşadık. Bir fikirler kargaşası, terimler kaosu dönemini. Bunun da bedelini çok ağır bir şekilde ödedik, ödüyoruz ve maalesef daha da ödeyeceğiz.

El yazması paha biçilmez eserleri bile yakacak ve tarihî binaları yıkacak kadar şaşırmışlığın hezeyanlarını yaşadığımız günler oldu. Bu büyük yanlışlıkların bir kısmından bugün dönülmüş bulunuluyor. Bir kısmı ise hâla devam ediyor.

Kendi maneviyat kaynaklarımızı kurutmanın en büyük cezası olarak, şekilciliğe mahkûm olduk. Bugün solcusu, batıcısı, sağcısıyla aydınların çoğunluğu bir sığlığın, sathîliğin kurbanı.

Ey, cetlerimizin diktiği ulvî ağaç! Köklerini yeniden toprağın derinliklerine daldır; en ince, kılcal damarlarına bile gelecek özsudan büyük gövdeyi faydalandırmanın yolunu ara ve bul!

Rüyalarını bile kurcala ve kaybolmuş sırlarına er ey ulu ağaç!

Minarelerle yarışan servi boyun, mânen de onunla olan şimşek alışverişini durdurmamalıdır.

Batılıların bile artık sıyrılmak üzere olduğu peygamber ve aziz putu öpme sapkınlığına seni düşürmek isteyenlere lânet et ve geç. İki bin yıldır kendi ırk putunu büyütmek ve dünyayı ekonomik açıdan kıskıvrak bağlamak başarısının gururu ve zulmünü yaşayanların önünde eğilme. Ne tam içine kapanıp dışını unut, ne tam dışa açılıp içinin sönmesine sebeb ol. Dinsizlik, en yakıcı kireç gibi köklerini yakar, özsuyunu kurutur, damarlarının gözlerini kör eder. Sağduyuna dön, içini sağlamlaştır, dışınla da sağlıklı ilişki kur.

Kurtuluş yolunun özeti budur.

BEKLENEN, HEP BEKLENEN

Tanzimattan bu güne, Milletimiz, hep yeni bir toplum akımına muhtaç ve hasret oldu. Bu bir parti kılığında da görünebilir. Ama, öyle de olsa, asıl olan, parti değil, onu yönlendiren, amaçlandıran, şekillendiren niyet, arzu, fikir ve görüştür. Önce bu görüşün akımı doğup gelişmeli, aydınların ruhuna dalbudak salmalıdır ki, belli bir zaman geçtikten sonra, toplumda kurumları boy verdiği zaman, gelişme, tabii olmuş olsun, kolaylıkla önlenip durdurulamasın.

Yeni parti, fikriyle, özüyle, cevheriyle yeni olandır. Yoksa, şu veya bu politikacıdan kopup başka bir politikacının çevresinde toplanmak suretiyle oluşturulan ve belki yeni bir ad da takılan, benzerini çok gördüğümüz, eski partilerin yeni bir benzeri değil...

Mevcut parti iktidarından sukut-u hayale uğrayan halk, genellikle ince eleyip sık dokumadan, kurulmuş yeni bir partiye aşırı umutlarla bağlanıyor. Yıllarca bu ham hayalin peşinde koşup duruyor. İyice yorulduğu bir gün de, birden, o sıkı sıkıya yapışıp bırakmak istemediği partiden soğuyup uzaklaşıyor. İşte o anda yeni bir parti kurulmuştur. Bu kez körükörüne ona bağla-

nır, sarılır insanlar. Yine bir gün gelip o da sukut-u hayal doğuruncaya değin.

Oysa, zamanlar geçiyor. Başka toplumlar, mesafe alıyor. Maddî ve manevi alanda ilerleyip atılımlar yapıyorlar. Bizim toplumumuz ise, şahıslar ve hizipler arasında cereyan eden bitmez tükenmez kavgaların zaman yitiren yangınında kavrulup duruyor.

Birinci Cihan Savaşı sonrası kadro, bizi 1970'lere kadar uğraştırdı. Şimdi de onun süreği olan partilerin soluğu, Demoklesin kılıcı gibi toplumun başında. Oysa, Avrupada İkinci Dünya Savaşı ve sonrası kadroları da, o kadroların düşünce ve partileri de tasfiye oldu. Bizse, hâlâ İttihat Terakkinin ölüp ölüp dirilişine ve baş ucumuza dikilişine şahit olup duruyoruz.

Bu millet, yepyeni düşüncelerin ışığında, yepyeni usullere sahip bir partiye, suya, ekmeğe olan ihtiyaç kadar bir hasretlik içinde. Fakat, ne yazık ki, böyle bir parti ufukta bile gözükmüyor.

Aydınların, başlarını avuçlarının arasına alıp derin derin düşünmeleri ve bu partinin yolunu açmaları, hayat memat meselemiz olarak, önümüzdeki yılların gerçek gündem maddesini oluşturuyor. Şahısların değil fikrin, çıkarların değil, idealizmin ve fedakârlığın ön planda tutulduğu bir parti düşüncesini uyandırma görevinden artık kaçamayacaktır aydınlar. Politika için politika yapmak değil de, ahlâk hareketliliğiyle canlı bir siyasî hayat getiren bir partiyi kuvveden fiile çıkarmanın büyük çilesini yaşayacağımız günlerin arefesinde olmalıyız. O gelmiyorsa biz getirmeliyiz o günü.

Tarih yorumu ve bilinci, medeniyet yorumu ve bilinci, topluma ait bilgilerin araştırılması arzusuyla dolup taşma, kendi kültürümüzün mahallîlik içinde boğul-

maktan kurtulması için evrensel ufuklara açılış atılımı, bu beklenen partinin ana kadro özellikleri olacaktır.

Yeni parti, meçhul isimlerin aksiyonu olarak doğmalıdır. Yoksa mevcut politik düzenin havasını solumuş insanların zehirlenmiş ciğerleri, geleceğin taze havasını kaldıracak sağlıktan mahrumdur.

Bir gün, beklenen güneş doğacak, karartılmış toplum ufkumuz, ebedî gündüze kavuşmuş gibi aydınlanacaktır. Buna, hiç bir yarasa ruhlu parti, hareket ve şahıs engel olamayacaktır.

Mukadder an gelecektir, saat çalacaktır. Durdurulan hakikat çarkları harekete geçecek, taşınma suyla dönen değirmenler duracak, Allah'ın nimeti hakikî nehir, setlerini aşarak, dev taşları döndürecek, diriliş taneciklerini öğütecektir.

DÜŞÜNÜR VE HAREKET

Tanzimattan bu yana, toplumumuzun kritik zaman dönemeçlerinde muhtaç olduğu değişimler, önceden fikrî temeli hazırlanmamış ve oluşturulmamış ve hareket, gerçek liderine kavuşmamış olduğundan, çoğu kez, yoz, hatta tam tersi yönde gelişerek, koca devleti paramparça ettikten sonra, sözde onun yerine kurulmuş olan devleti de zayıf, Batıya tâbi, bin bir çelişki içinde, dünyada hiç bir devletin uğraşmayacağı hayalî öcülerle meşgul, evhamlarının kurbanı bir devlet yapıp çıkmıştır.

Balkan çeteciliğini, dağ kanunlarını devlet yönetimine taşıyan İttihat ve Terakki'nin, bırakalım toplumumuzla, sözde ilk teorisyenleri olan ve genç yaşta veremden ölen İshak Sükûti gibilerle bile ne ilgisi vardır? Yarım, yanlış, fakat muhtemelen samimi bir takım gençlerin harcanışını bir malzeme gibi kullanan beli tabancalı tipler, gelip devletin başına geçmiş, bir ipek kozası gibi örülmesi gereken toplumun ideal ağını baltalarla kırıp dökmüşlerdir.

Meşrutiyet ve Cumhuriyet ise, bağlılık iddia edilen düşünce adamlarının izinden bile gitmemiş, onları izli-

yormuş gibi görünmüş, ama gerçekte sadece onları kullanmış, şöhretlerinden yararlanmış, kayıtsız şartsız sadakat gösteren, ya da en azından susanlara bir milletvekilliği ihsan etmekle büyük iltifatta bulunduğunu sanmıştır.

Çok partili hayata, demokrasiye geçilen 1950 yılından sonra ise, düşünürler, tamamen devre dışı kalmış, muhabirlikten yetişme gazeteciler o mevkiyi kapmışlardır. Bir gazeteci-yazar tipi türemiş, bu tip, son derece oynak ve adeta aktörlük yeteneğine sahip olarak, kendisini filozof, düşünür, yazar göstermesini bilmiştir. İktidara geçen sağ parti liderleri de, ancak bu tiplerin çizdiği rotada politik seyirlerini yapabilmişlerdir. Oysa, o rota, onları, bir noktadan sonra uçuruma yuvarlayan bir gidişin rotasıydı. Partiler de, bu sebeple, düşünceleri gerçekleştirmek için kurulmuş partiler olmaktan çok şahıs partileri görünümünü vermiştir hep, sağda.

Toplumun ihtiyacı, tarihî konumumuzun gerekleri, günü gününe yerine getirilemediği, hatta bunların neler olduğu araştırılıp saptanamadığı için, Türkiye, aralıklarla adeta hep zaman dışı, çağ dışı kalmış, sonra tam batış anında bir kımıldanış, bir değişiklik olmuş, ama onu da, gerçek düşünce ve sistem fikrine yabancı, pratikten yetişme memur-politikacılar kendi hareketleriyle sınırlandırmışlardır çoğu kez.

Çok partili düzene geçtiğimiz 1945'den, iktidarın devrolduğu 1950 yılına kadarki dönemde, bir çok dergiler yayınlandı. Bunlar türlü türlü düşünceler yaydılar. Bugün ortalığı dolduran komünist ve sosyalistleri de başlangıç olarak asıl o günkü yayın yetiştirmiştir. Ama iktidara geçip Türkiye'yi on yıl idare eden ve halkın eğilimini temsil eden Demokrat Parti'nin düşünürü

kimdi? Hiç kimse. Bir iki yazarın kendiliğinden desteklemeleri bile onları düşüncelerle bağ kurmaya zorlayamadı. Bir kaç gazeteci-yazar (Burhan Belge, Mümtaz Faik Fenik gibi) koca bir partinin namevcud düşünürler kadrosunu oluşturuyordu. Menderes'in kişisel ilgisi müstesna, DP ileri gelenlerinin böyle bir gereksinimi olmadığı belliydi. Halk Partisi'nin Anayasasını değiştirmeyi bile akıl edememişlerdi.

Korkunç bir ihtilâlle devrilen DP'nin yerine halkın binbir fedakârlık, sabır ve çilesiyle kurulan AP, Demirel'in tek adam portresinin çizilmesinden başka bir şeye yaramamış, düşünce ve sistem ihtiyacı düşünülmediğinden aksiyon olarak yurt bilgisi çerçevesinde batıcı bir kaç demokrasi terimi kullanma yeter görülmüştü. Sonradan sonraya, fikrin tekelini sanki kendi elinde bulundurduğu izlenimini veren bir gazete, aslında sağ düşüncenin ilerleyen dinamik çizgisini perdeleyerek, yakın geçmişin kuru kalıntılarını malzeme olarak kullanmış ve zaman içinde genç nesille tüm ilgisini yitirmişti. AP izleyeceği düşünürleri arayacağına hep, kendinden öncekiler gibi, kendi kendine oluşmuş (Aydınlar Ocağı gibi) bir takım teşekkülleri sömürmeden öte ciddî bir fikir tavrı takınamamış, tüm kerametin liderin şahsından beklenmesinden başka bir umuda yer bırakmamıştı. Bir takım kuruluşlar da mistik imâlarla bu lideri adeta tartışılmaz bir dinî hâle içine sokmak istemişlerdir, gülünç olma bahasına.

1980 hareketinden sonra yönetime gelen şurdan burdan alelacele toplanmış kişilerin, halka en yakın olarak kurdukları sağ parti de, iktidara gelince, DP'nin ve AP'nin izlediği yoldan gayrısını izlemedi. Lider her şeydi. Düşünüre ihtiyaç yoktu. Üst kademesi her şeyi

biliyordu. M. Akifi seviyorlardı. Peyami Safa, Necip Fazıl'ın adını duymuşlardı ya, yetmez miydi bu? Türk-İslâm sentezcisi Aydınlar Ocağına arasıra bir selâm vererek, bir kaç solcu yazarı elde etmekle bu iş yürür diye görüldü. Oysa, solcular, ülkede yüzlerce dergi çıkarıyorlar, günlük gazeteleri tamamen işgal altına almışlar, TRT'yi doldurmuşlardır. En nazarîsinden en pratiğine kadar tüm solculuk düşünce ve eylemleri meydanları tutmuştur. İktidar, bunlara karşı, düşünürsüz, yazarsız, gazetesiz, dayanabileceğini, liderin her şeyi bilip tedbirlerini aldığı inancıyla, seçimleri bile pazarlamacı ve reklamcılara ısmarlamanın yeterli olduğunu sanmış ve öyle kalakalmıştır.

Türkiye, öğretim ve eğitim sisteminden politik mekanizmasına kadar baştan sona radikal bir değişime muhtaçtır. Bu değişim, bir düşünce ortamının, derinden derine ve başlangıçta fazla politik olmayarak, aydınlar içinde, din gibi değilse de, adeta bir tarikat gibi (mevcut tarikat ya da hiziplerden birine bağlı olmaksızın elbet) gelişmesi, idealist düşünürler, tarihçiler, bilginler, şairler, sanatçılar, inanç ve ahlâk erleri ve kahramanları yetiştirmesiyle, oluşan bu üstün kadronun eninde sonunda bir gün iktidar yolunu bulmasıyla olumlu etkisini gösterebilir. Yoksa, her dönemeçte öne fırlayıp iktidarı ya da politik makamları kapan fırsatçılarla gidilecek yol, sonunda bir uçuruma çıkacaktır.

PROĞRAM

İdealist aydınlar, yollarında yürürken, genel olarak, sezgileri ve bilgileriyle bir programı izlerler.

Bu program üç bölümlü gibidir:

1- Kısa vâdede realizm hakim olmalıdır proğrama. Müslüman aydın, bilgelikle birlikte gerçekçi olmalıdır. Realizmle opurtünizmi birbirine karıştırmamalıdır. Opurtünist, çıkarı için, bugün böyle, yarın şöyle davranan ve konuşan kişidir. Oysa, bir insan ne kadar idealist olursa olsun, içinde bulunduğu zamanda bazı gerçekleri kabul etmek ve ona göre bir politika çizgisi izlemek zorundadır. Ruslar ve onların güdümünde komünistler, bunun ustasıdırlar. Bir yandan uzun vâdede bütün dünyanın komünist yapılması yönünde çalışmalarını sürdürürken, öte yandan günlük politikada da olanca canbazlıklarıyla perende üstüne perende atarlar. Amerikalılarla rusların karşılıklı politika ödünleri ve oyunları sürüp gider. Ama, bu, her ikisinin de dünyayı kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirme savaşını durdurmaz. Günlük ilerleyip gerilemeler hep o amaç gözönünde tutularak olur.

Müslüman aydın, çağdan, günden kendini soyutlamamalı, dışlamamalıdır. Kısa vâdede realistçe davra-

nıldığında yapılacak bir şeyler varsa onlar küçümsenmemelidir. Güncelde boğulmamalı ama onu da bir gün takip edemeyecek duruma da gelmemelidir aydın müslüman.

Bugün, dünün mahsulüdür. Şu anda, diyelim Türkiye'de, devlet yönetimi iki yüz yıllık bir çalışma sonucunda bir biçim almıştır. Bunun değişmesi bir kaç yıl içinde olmayacaktır. O halde, bugün her istediğimiz yerine gelemez. Hangi partilerin ve kişilerin devlet yönetimine hakim olacakları adeta bellidir. Kısa vâdede de bunun değişmesi mümkün değildir. Ancak, bu belli kişi ve partilerin değişik kombinezonlarında ülke için daha az zarar söz konusu olabilir.

Hz. Yusuf uzun vâdeli amacı, yani Allah'ın Birliği inancını Mısır'a yerleştirme ideali için firavuna kısa vâdeli öğütlerde bulundu. Hatta görev kabul etti yönetimde.

Hz. Musa firavuna öğütte bulundu. Dinlemeyince: «bari, kavmimi bırak da alıp gideyim» dedi.

Peygamber Efendimiz, iki Ömer'den birinin kendisine bağışlanmasını diledi Allah'tan. Önce yahudiler ve hristiyanlarla anlaşma yaptı putatapıcılığa karşı. Müslümanlar Rumu, yani Bizansı İran'a karşı tuttular.

Müslüman aydın, öfkesinin, ihtiraslarının ve çıkarının esiri olmamalıdır. Önce hakikatları tebliğ etmeli, sesini duyurabilmek için de çıkmaza girmiş devlet adamlarına çıkar yollar göstermelidir. Kısa vâdede diyalogcu, barışçıl olmalıdır. Ancak bu, onun orta vâdede ve uzun vâdedeki görevlerini kendisine unutturmamalıdır. Mucizeler peygamberlere mahsustur. Ama umut verici çözümlerle dikkat çekmek de müslüman aydına has bir özelliktir. Aklı olan kişilerin, müslüman aydının ak-

tüel durum için getirdiği çözüme bakıp onun uzun vâde çözümünü de dikkate değer bulmaları umulur.

Diyelim ki, Türkiye'de bugün siyasî bir kriz vardır. Bu kriz, fırtınaya dönüşebilir ilerde. Bundan da yararlanacak olan, anarşi, terör ve onların da gerisinde komünizmdir. Bugünkü düzene kızanların, gidip de komünistlerle işbirliği yapması, «bu rejim yıkılsın da ne gelirse gelsin» demesi, doğru değildir, nefsanîdir, akılla bağdaşmaz bir tutumdur. Bu ülke bizimdir, hepimizindir. Bu millet ve ülkeyi tehdit eden yakın tehlikeler için, ister beğenelim ister beğenmeyelim, mevcut devlet adamlarını uyarmak ve onlara çıkar yol göstermek zorundayız. «Bırak yıkılsınlar» düşüncesi, bindiği dalı kesme gibi fıtrata aykırı bir düşüncedir. Bunlar giderse yerine kim gelecektir, bundan kimler yararlanacaktır kaygısı bulunmalıdır aydın kişide. Böyle bir düşünce şüphesiz mevcut düzene mahkûm etmemeli insanı, daha beterine de razı etmemeli. Biz, bu ülkenin hakiki yararı neresidir söylemek zorundayız. Bu sözümüzün isbatı için de, günün problemlerinin çözümü için somut öneriler sunulabilir.

Doktor da, bir hastanın önce ateşini, tansiyonu yüksekse tansiyonunu düşürür, ondan sonra asıl tedaviye geçer.

2- Orta vâdede, müslüman aydın, tarihî-sosyolojik açıdan bakmasını bilen, ona göre kurucu, organize edici, seziş ve keşifleriyle gittikçe genişleyen bir akımı gerçekleştirici bir tutumun sahibi olmalıdır. Çağı anlamlandırabilmeli, doğu-batı muhasebesini yapabilmeli, nereden gelip nereye gittiğimizi kestirebilmelidir. Orta vâdedeki çalışmalarıyla bir kadro oluşumuna katkıda bulunmalıdır aydın kişi.

3- Uzun vâdede ise, müslüman aydın, idealisttir. İdealizmin gereklerine göre düşünür. Kendi toplumunu, daha sonra islâm dünyasını, en sonra da insanlığı kurtaracak medeniyet atılımının, islâm medeniyetinin diriliş atılımı olduğunu bilir, buna inanır ve buna çalışır.

Kısa vâde programı, orta vâde programının, orta vâde programı da uzun vâde programının gerçekleşmesi ortamını hazırlar. Ortamı hazırlanmamış hiç bir program gerçekleşemez. Müslüman aydın, iki yaşındaki bebek gibi, ne isterse hemen olsun psikolojisinde olmamalıdır. Bugün gerçekleşebilecek olanları, iyi ayırabilmelidir. Her üç vâde için de çalışmalı, fakat her vâde için ayrı programa sahip olmalı, bütün bu programlar arasında da bir uyum bulunmalıdır. Bir nevi kombine ya da konsolide program gibi.

Müslüman aydın, devlet adamlarına, uzun vâdede, orta vâdede, kısa vâdede neler yapabileceğini açıklıkla söylemelidir. Yaparlarsa memnun olmalı, desteklemelidir. Yapmazlarsa boş oturmamalı, idealini bizzat gerçekleştirmek için gereken çalışmaları yapmalıdır.

DEVLET ADAMI

I

Gerçek devlet adamının başlıca özelliklerinden biri, «olacakları sezme» özelliğidir. Nasıl ekonomide müteşebbisler, ekonomik krizleri, gelişmeleri önceden az çok tahmin etmek durumunda iseler, politikacılar, devlet adamları da, gerek dış, gerek iç olayların nabzını yoklayarak, bir fırtınanın yaklaşıp yaklaşmadığını, bulutların toplaşıp toplaşmadığını, adeta içgüdüleriyle yakalamak zorundadırlar. Ufukları koklayarak bir tehlike sezinlemek, cins politikacıların kendilerine mahsus bir duyguları olsa gerek.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını önceden gören devlet adamları olduğu gibi göremeyenler de oldu. Göremeyenler olayların hızla gelişmesiyle daha çabuk silinip süpürüldüler. Görüldüğü halde önlenemeyecek denli büyük felâketleri de en az zararla, ya da en hafif bir şekilde savmak da yine onu önceden tahmin etmekle mümkündür.

Olup bittikten sonra bir siyasî olayın etkisini sıfırlamak oldukça güçtür. Tedavide olduğu gibi, politikada

da sıhhatin temel kuralı, önceden koruyucu tedbirleri almaktır. Önleyici tedbirler için de, eski deyişle «nüfuzu nazar» gereklidir.

Nice devlet adamının öngörüleriyle aldıkları tedbirler, ülkelerini büyük badirelerden kurtarmıştır. Bu, hemen anında görülebilir ya da görülmeyebilir. Ama, mutlaka, bir gün, tarih değerlendirecektir bu tür olağanüstü öngörü ve davranışları.

İttihatçılar, akıl almaz öngörüsüzlükleri yüzünden Ülkemizin Birinci Dünya Savaşı kasırgasına yakalanmasına engel olamadılar ve devletin paramparça olmasını önleyemediler.

1970'li yıllarda ülkemizi dolduran anarşi ve terör hareketlerinin o kadar uzun ve etkin sürmesinin başlıca sebebi de, onu zamanında görecek devlet adamlarından mahrum olmamızdır. 1960 ihtilalinin verdiği cesaret, 60'lı yıllardaki bazı gelişmeler haber vermişti bir anarşi ve terör dönemini. Ama politikacılar, sonunu önceden görüp kestiremediklerinden kesin önlemler almadılar. Hatta politik sebeplerle onu azdıran yine politikacılardı.

Anarşi ve terör karşısında aciz bir duruma düşen ve gelmekte olan hareketleri göremeyen devlet adamlarımız, toplumun büyük zaman kaybıyla dönüp dolaşıp aynı noktaya gelmesinin başlıca sorumlularıdırlar.

Yakın tarihimiz incelendiğinde, devlet adamı ve politikacı olarak geçinen nice kişinin, öngörü şöyle dursun, olayları yorumlamak, çapını hesaplamak, boyutunu görmekten aciz olduklarını bol örnekle gözler önüne serdiği görülecektir.

Devlet adamının, geleceği sezme antenlerinin çok gelişmiş olması, onun siyasî yetkinliğinin bir delilidir.

Büyük yer sarsıntısından önce bazı hassas aletlerin titreştiği gibi, gerçek devlet adamlarının yürekleri de, toplum için bir risk söz konusu olunca, adeta fizik bir sıkıntı ve rahatsızlıkla titreyecektir daha kimselerin kılı kıpırdamazken.

Büyük devlet adamlarının, ansızın, sürpriz gibi bastıran bir bunalım karşısında paniğe kapılmamalarının sebebi, az çok, olabilecekleri önceden hesaba katmış olmalarındandır. Yani biraz abartarak söylememiz gerekirse, gerçek devlet adamı için sürpriz yoktur ya da olup biten hiç bir şey, sürpriz olamaz. Devlet adamı, belli başlı olabilirlikleri önceden düşünmüş, hayalen olsun gözden geçirmiş kişidir.

Oysa, bizde, şu son kırk yılda, iyice gördük ki, devlet adamları, genellikle toplumda birikim yapan ve günü gelince patlayan sosyal, ya da siyasî hareketler karşısında şaşırıp kalmışlardır. Onları asla beklemediklerini, hem halleriyle belli etmişler, hem de zaten açıkça bu ruh hallerini ifadeden kaçınmamışlardır.

Bu yüzdendir ki, ne önceden tedbir alabilmişler, ne de yenilerini önleyici bir ortamı hazırlayabilmişlerdir bu çalkantıların.

Toplumun çalkantısı asla durmamış, sadece med ve cezir dönemlerini yaşamıştır.

Şimdi de, uzun süren bir cezir döneminden sonra med dönemine geçmek isteyen toplum kaynaşması, korkarım, yine devlet adamlarımızın ve politikacılarımızın öngörüsüzlüğü, sezgisizliği yüzünden, önlenemeyen, gittikçe büyüyen ve patlayan bir kargaşanın habercisi olsun.

DEVLET ADAMI

II

Devlet adamının, önemli bir özelliği de, «keşif (buluş)» yeteneğine sahip olmasıdır. Bu yeteneğini geliştirebilmesi ve gereğinde, tam yerinde harekete geçirebilmesiyle ayakta duracaktır. Üstün devlet adamı dediğimiz kişiler, en kritik anlarda bu yeteneklerini kullanmasını ve verimlendirmesini bilen kişiler olmuş, bu özellikleriyle, tarihin göğsüne adeta çiviyle çakılan bir üne kavuşmuşlardır.

Büyük Bizans ordusunun ovaları dolduran kalabalığı karşısında, sayıca kıyaslanamayacak kadar az kendi askerinin önüne kefene bürünerek çıkan Alparslan, benzeri bir durumda yeniçerilere: «isteyen karısının yanına dönsün, isteyen arkamdan gelsin» diyen Yavuz Sultan Selim, sadece cesaretlerinin değil, bu üstün buluşlarının da kahramanı olarak, tarihin zafer ve övünç ödülünü kazanmış, büyük devlet adamı olmanın güzel örnekleri gibi süreklice anılmayı hakketmiş devlet adamlarımızdır.

Devlet adamlarının askerî, siyasî, içtimaî ve hukukî buluşlarının, onları en kritik anda, hatta batacakları

bir zamanda tekrar zirveye çıkarmış olduğunun tarihte misalleri sayısız denecek kadar çoktur.

Bu özellikleriyledir ki, devlet adamları, toplumları kurtaran kurumlar tesis etmişler, organizasyonlar meydana getirmişler, kanunlar koymuşlardır. Bu keşifler, buluşlarla kimi devlet adamı, toplumunu adeta diriltmiş, memleketini mamûr hale getirmiş, kimileri de, kısır muhakemeleri ve verimsiz zekâları, dar dağarcıkları yüzünden, kendilerini de, ülkelerini de kör bir kapana yakalatmış ve ondan bir türlü kurtulmanın ve kurtarmanın yolunu bulamamıştır.

Geniş görüşlü olmak, uzun vâdeli düşünmek, uzağı görmek gibi hasletlerle donanmış devlet adamı, küçük ve günlük politikacılığın fasit dairesine kendisini mahkûm etmez. Haset setlerini aşar. Çağının bütün kuvvetlerini bir ruh cömertliğiyle harekete geçirir. Ülkenin tüm yetenek ve kabiliyetlerine imkân tanır. Zaman zaman memleketler ve milletler için beliren çıkmaz sokaklar, ancak bu devlet adamlarının geniş görüşlülüğü, fedakârlığı ve feragatıyla aşılır.

Politika devlet içindir, millet içindir. Politika için politika, bir toplumu sonunda batırır. Zaman zaman millet gidişinde politika için politikanın sebep olduğu tıkanıklıkları, yine devlet adamının, yeni kombinezonlar bulma yeteneğiyle açacağı, tarihin binbir örneğiyle kanıtlanmış bir gerçektir. Hep aynı usule, yola saplanıp kalmamalıdır devlet adamı. Bir yol çıkmıyorsa, çok ihtiyatlı olarak başka yolları da denemesini bilmelidir.

70'li yıllarda, devlet adamlarımızın terör karşısında âciz kalmaları, cumhurbaşkanını bile, aylarca seçmenin formülünü, yolunu bulamayarak 12 Eylül'e davetiye çıkartmış olmaları, keşif özelliklerinden mahrum

bulunuşlarının sonucuydu da biraz. Belki, temelde, konu ahlâkîydi. Ama, ahlâk kısırlığı, sınırlılığı gözleri perdelemiş, bir sistem, bir formül bulma, kurtarıcı bir keşifte bulunma yeteneği de körleşmiş, dumura uğramıştı adeta ülkenin siyaset kadrosunda.

Şimdi de, devletin nelerle uğraştığına, dönüp dönüp aynı hatalara düştüğüne bakılırsa, yakın geçmişimizin o korkunç günlerinden kimselerin ibret almadığı, o yılların çarçabuk unutulduğu, belirecek kördüğümleri çözecek devlet adamlarından mahrum olduğumuz gerçeği apaçık ortaya çıkar.

Devlet adamlarının, fındık kabuğunu doldurmaz meselelerle, çocukların kapılmayacağı küsmeler, hışımlar, kıskançlık ve öç duygularıyla dolu olduklarının gözlenmesi, bunları aşacak bir iç seziş ve keşif olgusundan mahrumluklarının sırıtışı, hakkı görme ve teslim etme, barış ve çözüme yanaşma psikolojisinden adeta soyutlanmış bulunmalarının bir sır olmaktan çıkışı ülkemizin bu çağdaki trajedisinin ana sebeplerinden birisi olsa gerektir.

DEVLET ADAMI

III

Devlet adamının bir özelliği de «kurucu»culuğudur. Hamurabi'den, Solon'dan tutunuz günümüz devlet adamlarına kadar, ismi anılan, sürekli anılanlar, daha çok kuruculukları, gerekli yasa ve kurumları ortaya koyuculuklarıyla tanınmış olanlardır.

Peygamberler topluma yönelik görevlerinde en büyük kurucudardır. Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman, peygamber oldukları gibi, onun yanında, daha doğrusu onun gereği ve çağlarının da ihtiyacı olarak, toplumlarını ve devletlerini sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışan büyük «kurucu»lardır.

En büyük «kurucu» ise, kuşkusuz, Peygamber Efendimizdir. En elverişsiz bir toplumda, en zor şartlarda, anlamıyla, hakikatiyle, kalıcılığıyla, örnek oluşuyla, dünyanın en büyük, en gerçek, en sağlam devletini kurdu o. Bu devletin, İslâm Devleti'nin kuruluşu, baştan sona, Vahyin ışığında ve ilkelerinin doğrultusunda, bir dizi kuruluş harikasının arka arkaya gelmesiyle mümkün oldu.

Ve peygamberin izinden giden halifeler, hükümdarlar, vezirler Büyük İslâm Medeniyetinin ideal devletini

gerçekleştirdiler. Hz. Ömer'in, o hızla genişleyen devleti düzenlerken gösterdiği «kurucu»luk, adalet organizasyonunu ve hükümlerini oluştururken çizdiği portre, Peygamber Efendimizin «benden sonra peygamber gelecek olsaydı, o, Ömer olurdu» hadisinin bir kanıtı gibidir. Hz. Ebubekir'in, Hz. Ömer'in, Hz.Osman'ın ve Hz. Ali'nin hilâfetleri ve devirleri incelense, nice kuruculuk örnekleriyle,«İslam Devleti»nin sürekliliğini açık seçik belgeleyen özelliklerle dolu olduğu görülecektir.

Demek ki, devlet adamının «sezgi»,«keşif» gibi psikolojik özelliklerinin yanında, «kuruculuk», «teşkilâtçılık» gibi özelliklerinin de bulunması şarttır. Bu konuda kudreti oranında büyüyecektir devlet adamı. Buluşlar, kimsenin aklına gelmeyen kuruluşları gerçekleştirme, ve yapıyı temellendirmek için gerekli azim ve hikmete sahip oluş, devlet adamını sıradan insanın üstüne çıkartan niteliklerdir.

Bir kumaşın dokunuşu gibi, toplumda müesseselerin sağlıklı bir şekilde birbirine bağlanışı, birbirleriyle alâkalandırılışı, birbirine geçmesi ve ilmiklenmesi, devlet adamının kuruculuk ve organizasyon dehası sayesinde imkân dahiline girer. Nasıl bir ağacın gövdesini meydana getiren dokuda bir boşluk olamazsa, insan topluluklarının meydana getirdiği birimlerin, toplumların yapısında da boşluk olması düşünülemez. İşte bu olağanüstülüğü sağlayan devlet adamıdır, devlet adamlarıdır toplumun iç örgüsünde. Devlet, bu «kuruculuk» şuuruyla toplumun organize edilişinden doğmaktadır. Bunun için devlet adamı, toplumu gereğinde avuçlarının içinde hamur gibi yoğurup şekillendirecek güçte olmalıdır. Yeni şekil, eski şekilleri aratmamalıdır. Ağyarını mani, efradını cami, dört başı mamur bir yeni top-

lum biçimi ve kılığı ortaya konmalı devlet adamınca yepyeni bir atılımla.

Fatih'in, Yavuz'un, Kanuni'nin kuruculuklarıdır ki Osmanlı Devletini yirminci yüzyıla kadar çıkaracak bir ömür uzamasına kavuşturmuştur. Bir yapı ustası, bir mimar kadar, toplum yapısına nüfuz edebilmelidir derin bakışlarıyla devlet adamı. Neresi sağlamdır toplum yapısının, nerde çürüme başlamıştır, neresi sıkı, hangi bölümü gevşek ve sarkık hale gelmiştir, adeta elle yoklayarak, anlamak ve onarımı yapacak kuruluşu toplum meydanının ortasına dikmesini bilmek durumundadır.

Devlet adamı, toplumun dilinden anlamalı, haber veren işaretleri zamanında gerçeğiyle görmeli, batış ve çöküş alâmetlerinin şifresini çözebilmeli, geçmişteki sayısız örnekten yararlanarak, fakat asla taklide düşmeyerek, çağın gerekleriyle uyumlu kurumları örmelidir tuğla tuğla.

Bir kurum, toplumda, ne zamanından önce, ne de zamanından sonra kurulmalı. Tam zamanında kurulmayan müesseseler, toplumla bağdaşamaz. Ya erken kurulmuştur, yaşayacak gücü bulamaz, ya da geç kurulmuştur, gelişip büyüyemez. Doku uyuşmazlığı gibi bir kopukluk, bağdaşmazlık, o kuruluşun o toplumla gerekli ilişkisinin sağlanmasına engel olur. Bir kuruluşun, erken doğum, ya da düşük veya geç doğum kurbanı olmaması için, «tam zamanında doğması» gereklidir. İşte, devlet adamı, hangi kurumların devam etmesi, hangilerinin ne ölçüde yenilenmesi gerektiğini ve bunun tam ne zaman gerçekleştirilmesinin uygun olacağını kestiren insan demektir.

DEVLET ADAMI

IV

Devlet adamının görevini şekillendiren ve başarısını etkileyen belli başlı özelliklerinin arasında «kararlılık», «cesaret», «dayanıklılık» gibi vasıflar da yer alır. Bunların yanında, hareketlerinde «süreklilik» ve «tutarlılık» bulunması da, halka güven vermesi bakımından, devlet adamında mutlaka aranan niteliklerden kabul edilse yeridir.

Çok güç günlerle, çok kritik anlarla karşılaşabilir devlet adamı. İşte, bu zamanlarda, son derece soğukkanlı olması, olanı olduğundan fazla büyütüp telâşa kapılmaması, onun ruh sağlamlığının bir işareti sayılacaktır. Hadiseler ne kadar vahim olursa olsun şoku çabuk atlatmak, kendini çabuk toparlamak, paniğe kapılmamak zorunda olduğunu hiç bir zaman aklından çıkarmamalı, her zaman her türlü olumsuz gelişmelerle karşılaşabileceğini hesaba katmalı, ona göre hazır olmalıdır ki, asıl paniğe kapılacak olanları, halkı ve emri altındaki görevlileri vaktinde yatıştırıp bir felâketi önleyebilsin ya da en az zararla savuşturabilsin.

Cesaret, kimi zaman dağılmış orduları bir araya getirip kaybedilmiş savaşı zafere çevirtir. Devlet hayatında da, en kritik anlarda sükûnet ve cesaretini korumasını bilen lider, böylesi bir direnişte ısrarlı görünmesinden dolayı sonuçta kazançlı çıkacaktır. Her şeyin bittiği sanılan yerde cesaretle ayak direme, yeni bir dirilişin ilk basamağı olabilir.

Mümkün olduğu ölçüde çelişmelerden kaçma, tutarlılık, devlet adamına olan güveni sağlar. Halk ve hatta yabancılar, tutarlı ve cesur adımlarla, fakat ihtiyatla ilerleyen devlet adamını takdir eder. Onunla ilişkilerini daha bir uzlaşıcılıkla sürdüreceklerdir. İstikrarlı bir yönetim, barış ve uyumu davet edicidir. Kararlı ve cesur bir devlet adamı, süreklilik ve devamlı olmanın sırrını yakalayarak emeğinin boşa gitmemesini sağlayacaktır.

Cesaret, çılgınlık demek olmadığı gibi, tutarlılık da, çare zenginliğini sınırlayan kısır zihinli olma hali demek değildir. Ölçülü cesaret ve geniş bir çerçeve içinde düşünülen tutarlılık, devlet adamının muhtaç olduğu kudreti sağlayan imkânlardır. Böylesi bir devlet adamının, tuttuğunu koparacağı inancı yaygınlaşacaktır toplumda. Böylece de, kötülükler, daha doğmadan kaynağında kuruyacaktır.

Rahmetli Menderes, karşısındakilerin öylesine insafsız ve merhametsiz kişiler olduğunu bilseydi, yine de o kadar tereddütlü davranır ve düşmanlarına planlarının icrası fırsatını verir miydi?

Devlet hayatında, kimi zaman, tereddüt, telâfi edilmez bir kayba sebeb olabilir. Fırsatlar bir daha ele geçmeyecek şekilde kaçıp gidebilir elden.

Yakın tarihimizde, bu tür tereddütlerden toplumun ne kadar zarar gördüğü unutulmamıştır. Demirel'in ya

da diğer siyasîlerin, kararlılıkla, cesaretle, tutarlılıkla atmaları gereken adımları atmamaları, on yıl süreyle yurdumuzu anarşi ve terör içinde kavrulma bahtsızlığına uğratmıştır. Nice ocaklar sönmüş, nice insan hayatı yitmiştir. Devletin dış itibarı zedelenmiş, içerde de vatandaş sokağa çıkamaz hale gelmiştir bu dönemde. Devletin nice menfaatleri de gereği gibi izlenememişti aynı sebeple.

Konuları enine boyuna, iyiden iyiye düşünüp tüm tedbirler alındıktan sonra, cesaret ve kararlılıkla yürümek, güçlü devlet adamının belirgin vasfıdır.

İyice ölçüp biçip tarttıktan sonra bir kere de yola çıktı mı artık kolay kolay kimse yolundan çevirememelidir devlet adamını. Herkes bunun böyle olduğunu bilmelidir ki, olur olmaz bir durumda, basitçe sebeblerle, devletin girişilmiş işi iptal edilmeye kalkışılmasın. Şunun bunun çıkarı zedeleniyor diye, teşebbüsler baltalanıp durdurulmasın.

«Kanun benim» demek aşırılıktır. Devlet adamının kendini devletle özdeşleştirmesi, ancak görev ve fedakârlık cephesinden olabilir. İnsanın kendini devlet uğruna yok sayması anlamında olabilir. Yoksa, gurur sonucu, kendisinden başka devleti yönetecek bir kimseyi o hakka ve yeteneğe sahip görmeme egoizminden kaynaklanan kendini devletle özdeşleştirme, büyük bir psikolojik yanılgıya düşmekten başka bir anlama gelmez. Böylesi devlet adamları da bir daha felâh bulmaz.

Alpaslan, Fatih, Kanuni gibi devlet adamları bile kendilerini devletle eşit anlamda özdeş görmemişler, Yavuz Sultan Selim gibi, devletin hizmetinde oldukları idrakinden bir an bile ayrılmamışlardır.

Ancak zayıf zamanların devlet adamlarıdır ki, kendilerini, zaman zaman dev aynasında görme ve göster-

me sevdasından kurtaramamışlardır. Bu da belki zayıflıklarını örtmek, maskelemek telâşlarından doğan bir psikolojidir denebilir. Ya da tersiyle dışarı vuran bir şuuraltı itkisi motifi.

DEVLET ADAMI

V

Eskiler tartışmışlar: filozoflar, bilgeler, bilginler mi yönetici olmalı, yöneticiler mi filozof, bilge ya da bilgin olmalı? Kimileri, toplumları yalnız filozofların yönetmesi gerektiği tezinde ısrar etmişler, kimileri de bilgelerin ya da bilginlerin. Toplum üzerine ilk düşünenler daha radikal davranmışlar, ödünsüz bir tutum içinde olmuşlar. Daha sonrakiler ise, filozofların, bilginlerin ya da bilgelerin devlet yönetmesini mümkün ya da zaruri görmemişler, ama hükümdarların, yöneticilerin filozof, bilge ya da bilgin olması gerektiğini savunmuşlardır. Bu ikisinin arasında fark nedir ya da fark var mıdır denebilir. Şüphesiz, bir fark vardır; o da, ilk formasyon farkıdır. Filozof, bilge ya da bilgin, bilgi için bilgi, hikmet için hikmet peşinde olacak şekilde bir eğitimle serazat ya da nisbeten inzivada, öğrenen ve öğreten, düşünen ve düşündüren olarak yetişecek ve yetiştirilecektir. Yönetimin felsefesini yapmış da olsa yönetecek tazda eğitilme sorunu yoktur. Teorik bir dünyada yaşayacaktır daha çok. Kendine ya da tek insana lâzım olan hakikatlerin hakikatını arayacak, bulmaya çalışa-

caktır bilge insan. Oysa yönetimin pratik yanı vardır ve kimi zaman bu yan ağır basacaktır yöneticinin hayatında. Ama yönetici, yönetici olduğunu unutmamakla birlikte, âdeta filozofu, ya da bilgeyi, bilgini de kişiliğinde yedek bir kişilik gibi bulunduracak denli iyi yetiştirilmiş, kişiliği bunca güçlendirilmişse, toplumu idare etme, daha bir çokcephelilik, genişlik ve etkinlik kazanmış olur.

Ama, daha sonraki çağlarda, bilgelerin devlet adamı ya da devlet adamlarının bilge olması gibi şartlar, çok ağır şartlar gibi görülmüş olmalıdır. Çünkü artık, bilgelikle yönetim birbirinden iyice ayrı kategoriler gibi görünmektedir. Filozof, bilge, bilgin, hatta düşünür, ayrı bir tip, yönetici ayrı bir tip olarak görülüyor toplumda. Hükümdarın gereğinde sert kararlar alması, toplumun yaşantısının aklı aşan ya da bilimden taşan uzantılarını da yöneticinin hesaba katması gerektiği net bir şekilde görülmektedir. Filozof, bilgin veya bilge, hep güzel, iyi, doğru olanla yüzyüzedir, yüzyüze olmak ister. Oysa, yönetici, çirkin, yanlış, eksik, kötü ile karşılaşır, şerle çarpışıp savaşmak zorundadır. Öyleyse oldukça farklı alanların bu iki insanını mutlaka özdeşleştirmeğe çalışmamalı, iki ayrı görevli gibi kabul etmeli. Devlet adamının filozoflar, bilgeler ya da bilginler arasından gelmesi bir yana, onun mutlaka filozof, bilge, bilgin ya da düşünür olması gerektiği fikrinden de vazgeçmek icap etmiştir.

Ancak, yine de bilgelikle yönetim arasındaki ilişkiyi bütün bütüne koparmak doğru ve hatta mümkün değildir. Böyle bir durumda, kuvvetin bizzat hak olduğu görüşü hakim olabilir ki insanlık için felâket kaynağı bir görüş olacağına kuşku yoktur. Zulüm böyle bir anlayı-

şın sonucu olarak doğar. Devlet adamları ne kadar pratiğin baskısı altında olurlarsa olsunlar, teorik düşünceleri hatırlamaktan, realitenin çirkinliği onları ne kadar paralize etmeğe çalışırsa çalışsın, ideal dünyanın güzelliğini düşünmekten kendilerini alıkoymamalıdırlar. Teori ile pratik, hakikat ile realite, ideal ile gerçek arasında ne kadar fark olursa olsun uçurum bulunmadığını kabul etmeli ve zor şartların insanı aksi düşünmeye götürmesine karşı direnmesini bilmelidirler. Yönetimin de kendisine mahsus bir filozofisi, bir bilgeliği ve bir bilgiliği olmasının yanında insanoğlunun tümünü ilgilendiren bilgelikten de kopmaması, onu zulümden yana olmaktan koruyacak ve yöneticiliğin başlıca ilkelerinden biri olan adalet duygusu ve duyarlığını yitirmemesini sağlayacaktır. Teorik bir fon olarak bilgelik, yönetim sanatı ve pratiğinin bir dayanağı olacak ve onu muallakta kalmaktan kurtaracaktır.

Peygamberler, bu fonun da gerisinde vahiy kaynaklı, metafizik bir temel, ilâhî bir dayanak olarak bir sistem, dünya görüşü ve medeniyet yaşantısı getirerek, tek tek kişilere olduğu gibi, yöneticilere, devlet adamlarına da, gerekli morali, bilgeliği ve bilgiyi veren mucizevî yardım hazinesini sunmuşlardır.

İslâmın devlet büyüklerine baktığımızda, aralarında nice bilgin, bilge denecek denli dikkat çeken hükümdarlar ve vezirlere raslamamız, bu ilâhî kaynaktan itibaren, islâm bilgin, düşünür, imam ve erenlerinin topluma ışık tutmalarından ileri gelmektedir.

Çağımızda ise, hiç olmazsa, bilgi ve kültür sahibi olması aranacaktır devlet adamının. Ezberci ve klişeci olmayıp yaygın bilgilerin ötesinde, bilhassa tarih bilgilerinin üzerinde durmuş olması, peşin hükümleri aşması

umulur ve beklenir. Böyle olduğu halde, bizde, son devirde görüldüğü gibi devlet adamının en temel bilgilerde bile noksanlığının sezilmesi, ona olan güveni sarsar ve toplumda bunalıma sebeb olur. Elemanter mahiyetteki bilgilerde bile görülen cehalet, denildiği gibi «değme, tahsille elde edilebilecek gibi» değildir. Bir devlet adamımız, Türkiye'nin, 500 sene önceki «karanlık devir»e götürüldüğünü söylemişti. 500 sene önceki devir, Fatih devridir. Bir başka devlet adamı, bazı yarı-düşünürlerin etkisinde kalarak, 1923'ten sonra millet olmaya başladığımızı iddia etmişti. Oysa, belki de 1923'den sonra millet olmaktan çıkmaya başladık. Bu sözü, on yıl sonra, neyse ki yine kendisi tekzib etme bilgisine erdi o devlet adamı. Bir diğeri, liberalizmi kapitalizmden, sosyalizmi de komünizmden doğmuş gibi göstermişti ki, oysa tersine, bunların azman durumunda olup onlardan doğduğunu söylemek daha doğru olur. Bir diğeri, aracıların eksikliğinden doğan pahalılığın sebebi olarak aracıların varlığını göstermişti. Bir diğeri ise, halktan kişilerin ancak demokraside devlet adamı olduğunu iddia etti. Oysa, Osmanlı vezirlerinin içinde sayısız devlet adamı, halktan gelmedir.

DEVLET ADAMI

VI

Politika, devlet adamının yönetim konusundaki teorik bilgilerini uygularken başvurduğu araçlar, usuller ve denemeler bütününe verilen isimdir diyebiliriz. Demek ki, devlet adamının kısa ve uzun vadede amacına varmak için başvurduğu yol ve yöntemler politikaları oluşturmaktadır. Yönetimin, halkı ve insanları idare etmek sanatı olarak düşünülmesi, yeni, yani demokrasinin yaygınlaşmasıyla doğmuş bir düşünüş tarzı değildir. En otoriter yönetimin adeta sembolü olan eski İran (Pers) İmparatorluğunda yönetim konusunda örnek oluşturacak hikâyeler, islâm dönemi edebiyatında da genişçe yer almıştır. Şehname'de destanlaşan İran hükümdarları ve onların vezirleriyle islâm devri hükümdarları ve vezirlerinin hikâyeleri, sembol halinde Kelile ve Dimne'den gelen ve hayvanlar arasında geçmiş gibi gösterilen hikâyeler, Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde, Mesnevi'de, Sadi'de, Cami'nin Baharistan'ında ve Koca Rağıp Paşa'ya kadar uzayan bu tür edebiyatta sergilenerek yönetimin halkla ilişkileri, idare sanatı en parlak misalleriyle nesillere öğretilmiştir. Büyük sad-

razamların sonuncusu olarak kabul edilen Koca Rağıp Paşa, atasözü haline gelecek şekilde:

Âsafın mikdarını bilmez Süleyman olmayan
Bilmez insan kadrini âlemde insan olmayan

diyerek hükümdar-vezir-halk ilişkisini en öz şekilde ifade etmiştir. Âsaf, bilindiği gibi Süleyman Peygamber'in veziriydi. Klasik edebiyatımızda vezirliğin zirvesi, ideali gibi geçer. Hikâye edilir ki, bir gün Âsaf, hutbede, âdet gereğince bütün peygamberleri övdükten sonra: «Süleymana gelince, Süleyman da, çocukluğunda iyiydi» demiş ve minberden inmiş. Hz. Süleyman, Âsafı çağırtarak: «nasıl böyle söylüyorsun? şimdi ne gibi bir hatam var?» diye sormuş. Âsaf da: «sen peygamberim diyorsun. Ama karın Belkıs, evinde babasının resmine tapıyor» demiş. Bunun üzerine Hz. Süleyman, saraya baskın yapıp Belkıs'ın özel adasında babasının resmini asıp ona gizlice ibadet ettiğini tesbit etmiş. Büyük vezirin doğruluğu bir kez daha isbatlanmış. Hikâye, tarihen sabit midir, değil midir ayrı konu. Ama, devlet adamının, devlet başının, hatta o bir peygamber bile olsa, kanatları altında neler döndüğünü bilmesi, görevlilerin de ne kadar güç olursa olsun bunu bildirmesi zorunluluğunun güzel bir örneğini oluşturmakta bu hikâye.

Devlet adamı, politika yapacaktır. Ama politika yapmanın da bir derecesi, bir sınırı olmalıdır. Politika için politika yapmak, bir meslek haline gelen politikaya kapılıp gitmek, hoşgörüyü, politika yapmak adına, toplumun ve ülkenin zararını göremeyecek noktaya kadar götürmek, halka şirin görünmek için doğruyu söylemekten kaçınmak, parti mensuplarını kaybetmemek için atılması mutlaka gerekli adımları atmamak, günü-

müz devlet adamının, hele hele ülkemiz politikacılarının, hatta tüm demokrasiler kadrolarının belli başlı handikaplarındandır.

«Kılıçla kalkan kılıçla helâk olur» dendiği gibi, hep politika yaparak yaşamak isteyen, bir gün bir politik oyunla politika alanından dışarı atılır. «El elden üstündür» kuralınca, cevabı bulunmayacak «oyun» yoktur. Yenilgi görmeyecek oyun, hakikattır. Hakikatten ayrılmamak, doğrudan sapmamaktır en büyük ve gerçek oyun. Politika, insanları idare etmede bir yere kadar meşru, hatta gereklidir. Fakat, izlenen politika dönemeçleri, yine de, yolun genel olarak «doğru»luğunu bozmamalı, onu, ana yön ve hedeften saptırmamalıdır.

Devlet adamı için, bir handikap da, fazla profesyonel olmak, kendini aşırı bilgiç görmek, günümüz tâbiriyle «kurt» olmaktır. Fazla «kurt» olanların kendine güvenlilikleri yüzünden kuzuların oyununa geldikleri de görülmemiş değildir politika tarihinde. Mesnevi'de anlatılan, aslanı oyuna getiren tavşan hikâyesinin anlamı, insanoğlunun, benliğe, gurura kapılması sonucu, yine kendi kendinin tuzağına düşeceği gerçeğidir. Tasavvufî bir yorum ise de, onu genel ve teorik fon kabul edersek, politika alanına uygulanacak fevkalâde bir örnekdir aslanla tavşanın hikâyesi.

Devlet adamı, zaman zaman, geriye dönüp yaptıklarını tüm bir özeleştiri gibi gözden geçirme alışkanlığında olmalı, bir noktadan itibaren, vagonu raydan çıkmışsa, vakit geçirmeden gidişi ana çizgiye döndürmesini bilmelidir.

Bizde, son çağın devlet adamları genellikle bir sürprizle görevlerine gelmiş kişilerdir. Bu yüzden de yeterince hazırlıklı olamamışlar, baştan, ilk etapta yapıl-

ması gerekli şeyleri yapmamışlar, vakit kaybetmişlerdir. Bir gün bu gerçeği görüp anlamışlar, fakat artık iş işten geçmiş olduğu için elleri böğürlerinde kalakalmışlardır.

Hatasız devlet adamı olmaz. Ama önemli olan, hataların, sevapların belli yüzdesini geçmemesi, tüm siyasî hayatı şekillendirip dondurmaması, telâfi edilmesi imkânlarının aranmasıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın bir vezirini idam ettirmesini, ilk sıralar ihtişamı sebebiyle nerdeyse elini öpecek kadar önünde eğilip sonraları bunu kendisine yakıştıramamasına bağlayan Peçevi haklı mıydı?

Kanuni ve Fatih'in devlet adamı kişilikleriyle ilgili bir iki olayı da tahlil edip bu yazımı bağlamak istiyorum.

DEVLET ADAMI

VII

Devlet adamının olumlu özelliklerinden biri de, kudretinin, kuvvetinin sınırını bilmesidir. Devlet adamı, gününün şartlarını, elindeki imkânları, kudretinin ve etkinliğinin varacağı yeri iyi hesaplamalı ve ona göre davranmalı, hareket etmelidir. Ancak bu onu korkaklığa ve tereddüde kadar götürüp yapması gereken işlerden, atması gereken adımlardan ve gerçekleştirmesi şart olan atılımlardan alıkoymamalıdır. Bir denge söz konusu hep, işle hareketsizlik, cesaretle ihtiyat arasında. Kudretini aşıp, «devlet benim!», «kanun benim!» zanniyla hareket edenler, çok acı bir hüsrana uğramaya mahkûmdur. Kanuni Sultan Süleyman, o sınırsız gibi gözüken kudretinin, kimi zaman ne kadar sınırlı olduğunu acı acı tatmış hükümdarlarımızdandır. Peçevi'nin anlattığına göre, bir kimseyi Mısır'a kadı olarak önermişler; Kanuni, o kişiyi o makama lâyık bulmadığı halde tayinini onaylamak zorunda kalmış. O adamın Mısır kadılığını yapamayacağını, devletin itibarına zarar getireceğini ifade etmiş. Fakat yetersiz bulduğu bu zatın tayinini durdurmamış. Böyle bir ha-

reketi, İcra'yı tasarrufunda bulunması gerekli bir yetkiden mahrum etmek anlamına almış olacak ki, onaydan sonra: «İnşaallah Mısır'a varamaz» demekle yetinmiş. Padişah'ı tekin bulmayan Peçevi, kadı tayin edilen zatın tarikatı inkâr eden bir kişi olduğunu, vapur İstanbul'dan açıldıktan sonra Ege sularında iken, birisiyle tartışmaya tutuşup şeyhlere atıp tuttuğunu, «eğer bir güçleri varsa bizim bu gemimizi batırsınlar» dediğini, biraz sonra ufukta bir pare bulutun peyda olup zamanla büyüdüğünü, fırtına çıkıp geminin battığını ve o kişinin de boğulup Mısır'a varamadığını anlatır. Bir nevi, padişaha keramet atfeder. Hikâyenin bu tarafı bir yana, bir kadı tayininde bile, yöneticilerin tasarruflarına karışmamayı temel bir ilke gibi benimsemesi Padişahın devlet adamlığındaki kudretini nasıl kendi kendine sınırladığını gösteren ilginç bir örnektir. Konu İlmiye ile ilgili olduğu için, yetkili kişilerin tayinine riayet etme titizliğinde adeta aşırıya gidip açık açık lâyık görmediği kişiyi eli bağlıymış gibi tayin zorunda görüyor kendisini. Peçevi'nin de Padişahı bu değerlendirmesinde haklı gördüğü hikâyeden anlaşılıyor. Padişahın bu titizliğine karşın, koca bilgin Ebussuud Efendi'nin bir kişinin tayinini, bilginlerin ricasını red ettikten sonra bir çavuşun ricasıyla yapmasını da eleştiriyor Peçevi. Olaylar, Peçevi'nin anlattığı gibiyse, bu ünlü tarihçiye hak vermemek mümkün değil.

•

Devlet adamı, açık olmalıdır. Bir elastikilik olacaktır sözlerinde ve davranışlarında. Bu, idareciliğin gereklerindendir. Ama, bunda da aşırıya gitmemek, oldukça sınırlı tutmak zorundadır müphemiyeti devlet

adamı. Halk ve tek tek kişiler, davranışlarını, devlet adamlarının açık tutumuna göre ayarlayacaklar ve sık sık sürpriz karşısında kalmayacaklardır. Böylece, devletin vatandaşa, vatandaşın da devlete güveni artacaktır. Gereksiz korku ve panikten uzak yaşayan yurttaş, ülkede sulh ve sükûnet içinde, üstüne düşen görevi yapacak, devletine yardımcı olacaktır. Devlet adamı ve onun görünümünde, devlet, vatandaşa açık olmalı ki, insan, «emir ve nehiy» (buyruk ve yasak) tablosunu iyi bellesin ve ona göre hareket etsin. «Devlet baba» terimini de bu mânada anlamak gerekir. Yalnız koruyucu ve yalnız korkutucu, tedip edici gibi görmek, hem «baba» kavramına, hem de tarihin olumlu bir deyimi olan «devlet baba» kavramına bir haksızlık olur. Devlet, yurttaşa görev ve haklarını, buyruk ve yasaklarını açıkça bildirecek, buna uyanları şefkatle, sevgiyle koruyacak, buna uymayanları da yine bir baba gibi dikkatle izleyip uyaracak, gereğinde cezalandıracaktır.

•

Devlet adamı için, kimi zaman çok ağır şartlarda bir karar vermek gibi kritik anlar olabilir. Yapılacak bir davranış, üstlenilecek sorumluluk, kimi zaman, yüzyıllar boyu bile tartışılabilir. Herkesin övgüsünü ve beğenisini hakkıyle kazanmış olan Fatih'in, Çandarlı Kara Halil Paşa'yı ve Mahmut Paşa'yı öldürtmesi eleştirilere sebep olmuştur. Fatih gibi büyüklerimize toz kondurmayan Yahya Kemal bile, sohbetlerinde, eğer doğru tesbit edilmişse, bu iki vezirin öldürülmesinden dolayı Fatih'i kınamaktadır. Bunca ağır cezayı bugün bizim tasvibimiz hemen hemen imkânsızsa da, çağının şartları içinde, İstanbul'un fethini durdurma içtihadın-

da ısrar eden ve az kalsın bu hatayı Fatihe de işletecek gibi olan yaşlı ve tecrübeli vezirin devletin istikbaline bunca tesir edecek bir hatasının affedilmemesi ve bunu hayatıyla ödemesi anlaşılabilir. O zamanlar, isabetli kararların mükâfatı büyük, yanlışların cezası da ağırdı. Bu zihniyetledir ki dünya çapındaki devlet, Osmanlı Devleti, kurulup uzun süre yaşatılabildi. Mühtedi bir rum olduğu söylenen Mahmut Paşa'nın da evliya mertebesine yükseltilip nerdeyse itibar olarak hükümdardan öne çıkarılması, acı sonunun bir sebebi olmuş olabilir ki, yine o günün anlayışı çerçevesinde, padişahın, devlet başının zirvede oluşuna en ufak bir gölge düşmemesi düşüncesinin kaçınılmaz bir sonucudur denebilir.

BİR İHTİLÂLİN ANATOMİSİ

27 Mayıs İhtilal'i ya da hareketi, Cumhuriyet Türkiyesinin Demokrasi döneminde toplumun gidişini etkilemiş aşağı yukarı en büyük olaylardan birisidir. 12 Mart Hareketi aynı doğrultuda, fakat küçük çapta bir benzeri ve uzantısıdır onun, 12 Eylül ise, onun korkunç sonuçlarından bir kısmını düzeltmeye yönelen, kimi unsurlarıyla da halâ onunla irtibatlı olan bir hareket.

Bu yüzdendir ki bu konunun üzerinde ne kadar durulsa değer. Genç nesle, okullarda, televizyonda ve basında, yakın geçmişin olayları için yeterli bilgi verilmemektedir. Verilenlerin de yanlışlıklarla dolu ya da yarım yamalak olması sebebiyle, faydadan çok zararları dokunduğu bir gerçektir. Olayların anlamları, bilgisizlik yüzünden, ya da kasden, yani kötü niyetle saptırılmaktadır. Bundandır ki 27 Mayıs olayının bilhassa sebepleri üzerinde durmakta büyük yarar görüyorum.

İkinci Dünya Savaşında Batının kendi içinde hesaplaşması, İslâm Âleminin bir dereceye kadar serbest kalmasına imkân vermiş, bundan da nisbeten yararlanılarak, bazı islâm ülkeleri siyasî bağımsızlıklarını ilân

etmiş, bağımsız gibi olanları da yeni değişimlere, oluşumlara açılmayı denemişlerdir.

Siyasî bağımsızlık, gerçek bağımsızlık açısından yeterli olmamakla birlikte bir başlangıç olması bakımından önem taşır. Arkasından ekonomik ve kültürel, ruhça bağımsızlık gelirse, bağımsızlık halkası tamamlanmış ve gerçek bağımsızlık oluşmuş olur.

Afrika'da, Ortadoğuda ve Uzakdoğuda islâm ülkelerinin birer birer bağımsızlığına kavuşmasına, henüz İkinci Dünya Savaşı şokunu üzerlerinden atmamış olan Batı Dünyası ve Komünist dünya engel olamadı, seyirci durumunda kaldı. Ancak savaşın bitiminden sonra kendini toparlayan Batı ve Rusya, gizlice anlaşmış olarak, İslâm Âleminin bu yüzeyden de olsa dirilişini her açıdan sabote etti. Ve bu süreç bu gün de devam etmektedir. 27 Mayıs, tarih açısından, Batının, kendi elimizle kendimize yöneltilmiş bir sabotajı, kendi ilerlememizi bombalama, kendi gidişimizi durdurma teşebbüsüdür. Öylesine dolaylı yollardan ve öylesine ustaca bir tertip içinde hazırlanmıştır ki, bugün bile bir çoğu Batının etkisini küçümser bu olayda.

Menderes'in ülkeyi kalkındıran bir lider oluşu, Bağdat Paktını kurdurarak İslâm Birliğinin ilk nüvesini meydana koymuş olması, Kıbrıs üzerindeki hakkımızı gündeme getirişi, bunu sağlarken İstanbul'da cereyan eden 6-7 eylül olaylarından Batıca sorumlu görülüşü, zaman zaman islâma yakınlığını belli eden söz ve davranışlarının bulunuşu, kapitalist ve komünist cephe tarafından devrilmesine karar verilmesine sebep oldu inancındayım.

Tabii ki, devrilmesi istenen tek lider Menderes değildi. Nitekim, önce Bağdat'ta korkunç bir ihtilâl yapıl-

mış, 23 yaşındaki kral Faysal, daha yaşlı veliahd Abdülillah ve deneyimli başvekil Nuri Sait Paşa, saraydaki kadınlar bile öldürülmüştü. Ondan sonra bir ihtilal serisi Irakta devam etmiş, en sonunda da Irak'ın başına savaş belâsı sarılmıştır. Bağdat Paktı'na üye ve merkez oluşu, kendi petrolüne sahip olmak istemesi yüzünden olsa gerek, Irak, çok acı bir şekilde cezalandırılmıştır.

1958 senesinde, yani Irak'da ihtilâl yapıldığı sene, Pakistan'da da ihtilâl yapılarak İslâm Anayasası girişimi akamete uğratılmıştı. Suriye'de ise çok sayıda darbeler arka arkaya gelmişti. 1960'ta da Türkiye'de ihtilâl yapıldı. Daha sonraları bu tür darbeler sürüp gitmiştir. Afrika'da, Endenozya'da vb. Şahın devrilişinde bile Bağdat Paktı'na üyeliği etkili olmuş, Batı bir çok açıdan kendi adamı olduğu halde, sadece İrancı yanını görerek onu kurtarmak için parmağını bile kıpırdatmamıştır.

Birbirlerinin tersi oldukları halde Zülfikar Ali Butto ve ZiyaülHak'kın öldürülüşleri, aynı Batı tipi suikast ve darbe zincirinin halkalarındandır. Buna bir başka misal de, Arap dünyasını derleyip toplama yeteneğinde olan Suudi Arabistan Kralı Faysal'ın öldürülüşüdür.

Kapitalist ve komünist dünya, ihtilâl, isyan çıkartmakta, darbe yaptırmakta oldukça deneyimli ve ustadır. Bu işin tekniğini çok iyi bilirler, olayları iç politikaya bağlayarak kendilerini kamufle ederler, maskelerler. Bunu yaparken iç yapının zaaflarından mükemmel bir şekilde yararlanırlar.

Bağımsızlığına kavuşan ya da batılılaşma sürecine giren İslâm ülkeleri de, geçmişteki sağlam içyapıdan mahrum oldukları için, içlerine fitne salmak ve onları

bir takım karışıklıklara sahne kılmak, iç kavgayı kızıştırmak işten bile değildir.

27 Mayıs İhtilâlinin içyapısına gelince: bu ihtilâl, ne halkın başkaldırışından doğan bir hareket, ne de işçi ve askerin yaptığı bir ihtilâl olup doğrudan, aydınların, tepeden inme, devlete elkoyuşları idi. Halkın bir takım şikâyetleri vardı. Enflasyonist baskı başlamıştı. Kalkınma plansızdı. Bazı adaletsizlikler mevcuttu. Demokrasinin işleyişi de kalite açısından fazla iç açıcı görünmüyordu. Ama yine de halkın ve işçinin başkaldırması, ihtilâli, isyanı söz konusu olmadı.

Askere gelince: ihtilâli asker yapmış görünüyorsa da, işin gerçeği, askerin içinde ufak ufak bir kaç grup, basının ve muhalefetin kışkırtması sonucu harekete geçmiş, üniversite bunu desteklemiş ve sonunda ordunun adı kullanılarak ihtilâl yapılmıştır. Ordunun bütününün emir-kumanda zinciri içinde yaptığı bir hareket değildir bu. Ama öyle gösterilmiş, cunta bir ay müddetle ortada görünmemiş, sonunda afişe olmuş, profesörlerin marifeti olarak da Milli Birlik Komitesi adı altında kurumlaşmıştır. Anlaşılıyor ki, cunta bile, esas teşekkülünü ihtilâlden sonra tamamlamıştır. Fakat sonunda birbirine düşmüşlerdir cuntacılar. Bu da milletin onlardan kurtulması için bir imkân olmuştur.

27 Mayıs hareketi, çağdaş anlamda bir geriye dönüş, Tek Parti nostaljisinin eseri, esas anlamda ise, Tarihimizin yıkılış dönemeçlerinden biri olan bir klik hareketidir. Son otuz yıllık tarihimizin olumsuzluklarına hazır bir gerekçe ve temel teşkil etmiştir. Ama Allahın bir lütfu olarak, milletin şuuru da, ona bir tepki gibi uyanma yönünde kamçılanmıştır.

GERÇEK PARTİ

Bu ülke, bugüne kadar, kendi bağrından fışkırmış gerçek partisine kavuşmadı. Ama, er veya geç ona kavuşacak, onun gelişip serpilmesine şahit olacaktır.

Bugüne kadar kurulan partilerin bir kısmı, bu milletin ruhuna zıt partilerdir ki, kuruluş amaçları, bu milletin bir daha dirilmemesi, kendine gelmemesi, kendini bulmamasıdır. Batının kapitalist ve sosyalist kanatlarının telkiniyle kurulmuşlardır. Maksat, milletimizi, kendini bir daha bulamamacasına kendinden uzaklaştıracak bir değişime uğratmaktır. Bir kısım parti ise, bu tip partilere tepkiden doğmuş, yarım yamalak, hakkı mırın kırın söyleyen, bir hakkı on yalanın içinde geveleyen, hep umut veren, vâdeden, fakat bir türlü gerçek hedefe yaraşır bir arınmaya ve köklü atılıma yanaşmayan, milletin duygularını ve saflığını sömüren partiler olmuşlardır.

Öyleyse? Gerçek parti nedir ve nasıl olmalıdır? Bunun üzerinde durmak, boyuna aldatılmış ve adeta umutsuzluğa saplanmış bulunan milletimiz için hayat memat meselesi olacak denli önemli bir konuyu açımlamak demek olacaktır.

•

Gerçek parti, partiyi bir amaç değil, bir araç bilenlerce kurulacaktır. Amaç halka hizmettir. O halde, partizanlık, nerdeyse partiyi put haline getirme, bizim anladığımız anlamdaki partinin mensuplarına yaraşır bir tutum olamaz. Liderin diktatörlüğü, gereken danışmayı yapmaması, parti mensuplarının da onu adeta hata işlemez bilmesi, bir nevi putlaştırması, iddia ne olursa olsun, sahte partiye delâlet eden işaretlerdir. Gerçek partide kuruluşlar vardır, kararlar vardır, herkes bir kişilik sahibidir. Lidere sevgi, saygı ve itaat söz konusudur ama körükörüne, kayıtsız ve şartsız değil.

Bizim anlayışımızda, partiye «evet», particiliğe «hayır» denilir.

•

Gerçek parti, kişilikleri yok eden, kitleyi sürü gibi bir lider etrafında çevreleyen bir kuruluş olamaz. Biz, bir partiyi, bir kule, bir ehram gibi düşünüyoruz. Geniş halk kitlesinden en başa kadar kademe kademe kişiliklerin ördüğü bir kule, bir ehram gibi.

•

Gerçek parti, milletimizin ruhuyla bağlı olduğu medeniyetimiz hakkında çilesi çekilmiş yeni bir yorumla yola çıkan bir ideal adamı ve kadronun, toplum, siyaset, ekonomi konusunda yeni düşünceler ve öneriler getirerek, toplumumuzu, metafiziğinden ahlâkına, sosyal, siyasal yapısından ekonomisine kadar yeni baştan düzenleme atılımı ve aşkının eseri olacaktır.

Düşünce, sanat, edebiyat, toplum ve siyaset, ahlâk ve ekonomi konusunda başlattığı çalışmalarla yepyeni olduğunu gösterecek, herkese küçümseme ile değil, ba-

rış ve diyaloğla yaklaşacak, meseleleri efendice tartışarak kabul ettirmek isteyecek bir kadronun doğurgan yuvası olacak bir partidir düşündüğümüz gerçek parti.

•

Gerçek parti, tepkiden doğan parti olmamalı, «ideal»den doğan parti olmalıdır. Tepkiden doğmuş, gerçek fikirlerden mahrum partilerin içinde değerli kimseler bulunsa bile, o kimseler ya susmaya ya da hareketsizliğe mahkûm olacaktır. Hizmet yapma imkânı bulsa da bu son derece basit bir hizmet olacak, fayda, zararın içinde boğulacaktır. Kirli bir denizi arıtmak için ne kadar temiz su gerekir, bir düşünmeli.

•

Partinin siyasal ve toplumsal bir kurum olduğu unutulmamalıdır. Parti, tarikat ya da mezhep değildir. Kimse şeyhlik -müritlik ilişkisini bu objektif ilişkiyle karıştırmamalıdır. Lider, gizli, dinî bir sulta kurmaya kalkışmamalıdır parti mensuplarının üstünde. Öyle bir parti mensubu olabilir ki, Allah'ın indinde parti liderinden üstün bir dereceye sahip olabilir. Parti lideri ve yöneticileri, üyelerinin dinî duygularına saygı göstermeli, kanun çerçevesinde onun gelişmesi ve verimlenmesine çalışmalı, fakat onları saptırıp istismar etmemeli.

•

Gerçek partide, diyelim, bir miting ya da bir yürüyüşte lider omuzlarda taşınmaz. O da öbür parti mensupları gibi, vatandaşlar gibi yürür. Hasta ve yürüyemeyecek kadar yaşlıysa, o başka! Bizim inancımızda,

insan insanın sırtına binmez. Başkasının sırtına binmek, insanlık haysiyetiyle bağdaşmaz. Hem maddeten, hem mânen. Bizim anlayışımızda, lider onuruna kurban kesilmez. İnsan için kurban kesilmez.

•

Gerçek partide, şahsî çıkar, mevki ve şöhret için gelenlerle amansız bir savaş cereyan eder. Emanetler ehline teslim edilmelidir. Lideri pohpohlayan kabiliyetsiz dalkavuklara değil.

Gerçek parti radikal olacak, kişilerin şuuraltlarında kalmış Fransız İhtilâli, Rus İhtilâli cinsinden kör, kanlı ihtilâl tohumlarını dahi söküp atacak bir ruh ve fikir şifası reçetesine sahip bulunduğunu ispat edecektir.

•

Gerçek parti de, bir parti olması yüzünden, zaruri olarak, elbet propaganda yapacaktır. Belki, karşısındakilere karşı, «harp hiledir» ölçüsünden de dengeli olarak yararlanacaktır. Ancak kendi mensuplarına da, «şeyhin kerameti kendinden menkul» cinsinden lideri övmek için bol bol yalanlar üretip söylemek, beyin yıkamaya kalkmak, bizim inancımıza uymaz. Böyle bir parti felâh bulmaz. Böyle bir parti yalana dayanıyor demektir. Gerçek parti, yalana değil, hakikatlere dayanan partidir. Kişilere değil, düşüncelere, ilkelere dayanan partidir. Şahıslar geçip gider, partiler de kalmaz. Ebediyyen kalacak olan hakikattir.

BÜTÜNLEŞMEK

İslâm toplumu, uzayıp giden bir nehir ya da uçsuz bucaksız bir deniz gibi iken, Batılılar ne yapıp yapıp onu paramparça ettiler. Şimdi İslâm ülkeleri ufak ufak göller gibi. Birbirinden kopuk, birbirine yabancı. Hatta bazıları, sanki, yazın kurumaya yüz tutan bir su birikintisi imiş gibi varla yok arası bir görünümde. Eskiden, bir ırmağın neresinden alınırsa alınsın aynı olan bir avuç su gibi, islâm âleminin, farklı kıta ve iklimlere dağılmış insanları, fikir, ruh ve ahlâk bakımından, kişilik açısından aynı formasyona sahip bilinçli müminlerdi. Müslümanların kardeşliğine, islâm milleti ve toprağının bütünlüğüne inanmış, idealist, birbirlerine yumuşak, düşmanlarına sert, medeniyet seviyesi en yüksek bir topluluktu islâm topluluğu. Şimdi o geçmişini unutmuş, kabile hayatından çıkmağa uğraşan, çöllere dağılmış ilkel kavimler görünümünde.

Anlaşılıyor ki, Batılılar, müslüman toplumunun bir duvar kadar sağlam yapısını delik deşik etmek için, çürütücü bir takım zehirli düşünceleri, zaman içinde, saf ve temiz toplumumuzun ruh tarlasına ekmesini bilmiş. Bu tohumlar, zamanında fark edilip ayıklanmadığı

için, boy atmış, taşı çatlatmış ve kurtarıcı birliğimizi yerle bir etmiş.

Bugün, bakıyoruz. Amerika'da, her ırktan, her dil ve mezhepten insan, amerikalılık bandrolü altında bir araya gelebiliyorlar, kendilerini dünyanın üstün insanı görerek tüm dünyaya sahip olma savaşını yürütüyorlar. Ruslar, milletlerarası bir yaftayla, dini, dili, ırkı farklı halkları, demir bir cenderenin içinde de olsa bir arada tutmak için, bütün güçlerini sarf etmektedirler. Aynı çabayı, Çin, gençleri tanklarla ezmek pahasına, yani özgürlüğü, insan haklarını ve insanlığı hiçe saymayı da göze alarak, suni birliğini koruma yolunda harcamaktan geri durmuyor.

Hindistan'da da durum farklı değil.

Peki bütün bu devletleri kuranlar neden bu kadar önem veriyorlar birlik fikrine? Neden Ruslar, yalnız rus ırkından, Çinliler çin, Hintliler hint ırkından ibaret bir devletle yetinmiyorlar? Amerikalılar neden ingiliz kökenlilerin dışındakileri ülkelerinden kovmuyorlar? Bütün bu ülkeler, hakim ırkın yaşaması için diğerleriyle birarada bulunmayı şart görüyorlar da ondan. Uçsuz bucaksız bir toprak, yüz milyonlarca insan ve üstün teknolojiye dayalı bir silâh donanımı olmadan, bağımsız olunamayacağını biliyorlar. Varolmak için, var kalabilmek için büyük olmanın, her alanda, coğrafya, nüfus ve medeniyet alanında büyüklüğe ermenin, durmadan yeni unsurlarla bütünleşmenin gerekliliğini sezmişler.

Bizde ise, ekilen zehirli düşünceler sonucunda, Anadolu'dan ibaret kalmak, başka ırkların sorumluluğundan kurtulmak gibi, sözde akıllıca, gerçekte ise realizmden uzak, gerçeklere gözü kapatan bir kolaya kaçış tuzağına düşme eğilimi gözlemleniyor.

İki yüz yıldır durmadan geri çekiliyoruz. Düşmansa, bizi izliyor. Yeryüzüne serpili 200.000 camimizi yok edenler, Anadolu'da cemaatsizlikten sahipsiz kalmış birkaç kilisenin hesabını sormak küstahlığını gösteriyorlar. Şu son toprağımızı da parçalamak, ermenilere peşkeş çekmek istiyor hıristiyanlık taassubunun kara kuvveti.

Ölçülerimizi ve çerçevelerimizi değişmemiz gerekiyor. İçimize saçılmış, sözde felsefe kılıklı yabancı düşünceleri teker teker ayıklayıp arı duru birlik idealine ulaşmalıyız. «Orta Doğu Ortadoğulularındır», «İslâm ülkesi bir bütündür», «tüm sun'i sınırlar düşmanlarımızın eseridir», «bütün müslümanlar tek bir millettir», «müslümanlar, ırk, dil ve mezhepleri ne olursa olsun, kardeştirler», «bir müslüman neden İstanbul'dan Şam'a, Şam'dan Bağdat'a, Bağdat'tan İstanbul'a pasaportla gitsin. Atalarımızın ortaklaşa kurduğu bu şehirlere bir müslümanın girip çıkması için, hangi hakla yönetimler engeller koyabiliyor?» gibi düşünceleri ruhlara yeniden ekmenin yollarını aramalıyız. Müslümanlar birbirlerine ırk, bölgeler açısından, mezhep ya da rejim açısından bakmayı terketmelidirler. Suriye, Irak, Türkiye, Mısır ve diğer islâm ülkelerini bir federasyonda toplayıp aradaki sınırları kaldırmanın yollarını araştırma, hayat memat meselesi olmuştur. Medeniyet ve insanlık açısından, yani adıyla sanıyla islâm açısından bakıldığında, bu eciş büçüş devletlerin, Ürdün'ün, Lübnan'ın, Libya'nın bir anlamı yoktur. Bütün bu ülkelerin tümü bir tek ülkedir: İSLÂM ÜLKESİ ya da İSLÂMİYE. Ve burada bir tek millet vardır: İSLÂM MİLLETİ. Aydın düşünce buna götürecektir bizi. Parça parça olanlar, sonunda yok olacaklardır. Amerika, Rusya, Çin

ve Hindistan gibi çeşitli ırklardan oluşmuş bir süper devlet oluşturabilirlerse, bu, müslümanların kurtuluşu olur. İslâm bölgesinin ve Afrika müslümanlarının kurtuluşu, bu ideali taşıyan bir aydın tipinin oluşmasına bağlı.

Şimdiki İslâm ülkeleri yönetimleri, son derece dar görüşlü, Batıca şartlandırılmış kadroların tekelinde. Zorbalık, keyfilik, sağduyuya aykırılık, geçmişe düşmanlık, kardeşlikten habersizlik, bilgisizlik, anlayışsızlık, bu kadroların psikolojik niteliklerini tasvirde çeşitli renkler gibi düşünülebilir. Küçücük farklılıkları ve ihtilafları devleştirip, bu kutlu millet ve ülkeyi bölüp parçalayanlara bir gün tarih lânet edecektir.

Batılıların çizdiği sınırlar, milletimizi boğan esaret zincirleridir. Bu zincirleri kıracak nesil, kurtarıcı diriliş nesli olacaktır.

Bir amerikalı kadar, bir rus kadar, bir çinli, bir hintli kadar aklımızı çalıştırıp, eskiden sadece bizim sahip olduğumuz, tebaası her ırk, dil ve mezhepten insanlar olan tek devletimizi yeniden ve bugünün şartlarıyla oluşturursak, şu bu ülkede kalıp da zulüm altında inleyen ırkdaş ve dindaşlarımızın da kurtuluşu için bir umut ışığı yanmış olur. Yoksa, yüz yılı dolduran feryatları, ağlayışları sürüp gidecektir.

UFUKLARA DOĞRU

Bugün ülkemizin en büyük problemi, devlet, toplum ve fikir hayatında gerektiğince ve yeterince yeni kavram ve çözüm üretilememesidir. Yakın tarihimizde, siyaset planındaki kısırlığın, kriz anlarında yeni kurum, kavram ve formül üretememenin bedeli, anarşi, terör ya da en azından rejime müdahele şeklinde bir sonuç getirmiştir. Her müdahele de yeni baştan kuruluşa gitme gibi bir durumun önüne getirmiş, fakat o noktada bırakmıştır ülkeyi. Çünkü hareket adamı, temeli düşünce olan yeniden yapılanmayı gerçekleştiremez. İlk anda tüm geçmişi sıfırlayıp sözde "devrim" yaptığını sanan bir takım kişiler, zaman içinde üç aşağı beş yukarı ortadan kaldırdıklarını, başka şekiller ve adlarla, belki başka gruplar adına diriltmekten ibaret bir faaliyet çerçevesine sıkışırlar. Sonra da, yavaş yavaş tasfiyeye uğrayıp oluşmuş yeni siyasî yapı içinde erir ve kaybolurlar. Hep zamanın kaybedildiği gözlemlenecektir iki de bir yapılan müdahelelerde. Her şeye bu kez "normal" olarak başlanmak istenecektir. Fakat, toplumun, daha doğrusu belli bir kadronun, aydınlar kadrosunun şuuraltı harekete geçip yeni bir müdaheleyi devreye sokmazsa elbet.

Bu düşünce kısırlaşmasının daha derindeki temel sebebi, geçmiş medeniyetimizden kopmamızdır. Batı medeniyetine adapte edilmek istenen toplum, şaşırmış, "cami" ile "kilise" arasında binamaz durumuna düşürülmüştür. Her konuda kendine kök arayan düşünce, bir noktada duraklıyor, muallâkta olduğunu görüyor. Adeta toprağın dibinde bir tabakada, kökler, ufkî olarak bir testereyle kesilmiş gibi üst tabakalarla bağını yitirmiş. Bir deprem olmuş gibi, bir tabakada geçmiş yaşantımızla tümüyle irtibatını kaybetmiş olan toplum, bu kez dönüp Batıya tutunmak istiyor. Ama, ne yaparsak yapalım, dalların tutunması, köklerin tutunmasının yerini alamayacaktır.

Batılıların şu sıra 200. yılını kutlamada oldukları Fransız İhtilalini, bize etkisi ne olursa olsun, III. Selimin tahttan indirilişi ve II. Mahmut'un tahta çıkarılmasında, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet inkılâplarında ne dozda hissedilmiş bulunursa bulunsun, tutup, son yüzyıllar tarihimizin kaidesine yerleştirmemiz, sun'i ve neticesiz bir girişim olmaktan öteye geçememiştir ve bundan sonra da geçemeyecektir.

Bazıları talihsiz bir benzetişle, atalarımızın müslüman olup İslâm medeniyetine geçişiyle bugün ülkemizin batılılaşması arasında bir özdeşleştirme bağıntısı kurmaktadırlar. Oysa, bu, son derece yanlış bir yorumdur. Atalarımız müslüman olup islâm medeniyeti dairesine girmekle kendi medeniyet dereceleri ne olursa olsun, daha yüksek bir medeniyet, en yüksek medeniyet derecesine yükseldiler. Sadece teknik üstünlük cezbetmedi islâma onları. Metafizikten estetiğe, ahlâktan tekniğe bütün cepheleriyle islâm medeniyeti, atalarımız için bir yeniden doğuş, yeni bir hayata doğuş oldu. Nitekim, ondan

sonra, onlar, zamanla islâm medeniyetinin sahipleri haline geldiler. Bugünse milletimiz, hiç de gönüllü olmayarak, adeta sürüklenerek Batıya adapte edilmektedir. Batılılar önce dıştan vurmuş, sonra içten mahrem kalelerimizi ele geçirmişlerdir. Ruhumuzun içine nüfuz etmek için bir virüs sabrı ve yorulmazlığıyla çalışmaktadırlar. Bu gidişin başlangıcında iyi bilinmemekten dolayı, halkımızda Batıya bir hayranlık vardı. İngiltere, Fransa, Amerika, propagandayla, efsane ülkeleri gibi tanıtılmışlardı. Oysa tek üstünlükleri teknikte idi. Metafizik bakımından eksik ve yarım bir görüşün, fiziğe mahkûm bir görüşün çemberi içine sıkışmışlardır. Dinleri putperestlikle iç içe geçmiş, antik medeniyet kalıntılarıyla bulanmış durumda. Ahlâkları, görünür planda düzgün gibi görünmekte ise de, hakikatta nasılsa kurulmuş bir toplum düzeninin aşıladığı korku ve alışkanlıklara ve çıkar dengelenmesine bağlı. Gerçekte kuvvete tapma felsefesi hakimdir batı toplumlarına ve şimdi de onun taklitlerine. Sanatları dikkat çekicidir denebilir, ama, Batı hayat tarzının acımasızlığına ve taşkınlığına karşı, müstesna ruhların tepkisinden, isyanından doğmuştur. Sanat, hâl diliyle, batılının dramını anlatmakta, zulmün açtığı yaraların tesiriyle duyarlılanmakta ve feryat etmektedir.

Sadece teknik üstünlükle Batı, doğunun ruhunu zapt ve alt edemez. Bugün için büyük baskı altında ezilmiş gibi gözüken ruh, umulur ki, ilerde yakasını kurtarsın Batı kerpeteninin elinden. Bugün, etki, ruhumuzu eli kolu bağlı hale getirdiği için, tam bir şok halini yaşıyoruz. Fikir, kavram ve çözüm üretemeyişimizin, toplumca kısır görünüşümüzün, iki de bir siyaset kilitlenişlerine mahkûm oluşumuzun kökeninde bu esaret yatıyor.

Tabii ki, bu tutukluk, bu tıkanıklık, kıyamete kadar sürecek değildir. Teknik, belki de haddini aştığı için, meşhur kural gereği tersine dönüşecek ve Batıyı yüreğinden vuracaktır. Televizyon örneğinde olduğu gibi. Bir bakıma ruhlarda en büyük yıkımı yapan televizyon, öbür bakımdan da, ister istemez, Batı ruhunun bütün sefaletini ifşa etmektedir. Üst tabaka dışında, genellikle, artık eskiden olduğu gibi, Batı insanına bir hayranlık gözlenmemektedir belirgin bir şekilde toplumda. Umulur ki, büyük bir tahribattan sonra da olsa, toplum yavaş yavaş, kendi televizyonunu ve basınını kurabilsin, yeniden dirilişin adımlarını korkmadan atabilsin. Böyle olursa, kişiliğimiz kurulacak ve fetret dönemi sona erecek, kısırlık devri kapanacaktır.

Yollar çakıl taşlarından arınmalı, pürüzsüz hâle getirilmelidir ki, 21. yüzyılın yeni süvarileri, atları tökezlemeden, o yollardan ufuklara doğru aksınlar. Avrupa ufuklarına doğru, Asya ufuklarına doğru, Afrika ufuklarına doğru...

ÇIKMAZ SOKAK

Her açıdan çıkmaza saplanıp kalmış bir toplumda yaşıyoruz. Batılılaşmak istemiş, bu yüzden kendi dünya görüşünden kopmuş, ayrılmış insanımız, bir noktadan sonra, tereddütlerin dörtyolağzında donup kalmıştır. Geriye dönemeyen, tam batılı da olamayan, olduğu yerde dönüp duran bir insan görünümünde. Kendi edebiyatını, mimarisini, müziğini yitirmiş, batı düşünce sanatına da yürekten adapte olamamış "sorunlu" bir tiptir artık o sanki. Batının tüm çılgınlıkları, onları maskeleyecek kaliteli bir yaşantı çevresinden de mahrum olarak, televizyonda ve gençlikte yansımasını buluyor, bu "tip" tam bir kobay gibi bir kültür yıkımı piyasasını kaplıyor.

Din, geleneksel yaşantıyı sürdüren aileleri bir yana bırakırsak, toplumdan durmadan, her bahane ile dışlanmakta. Okullarda din dersinin olması, televizyonda haftada bir yayınlanan programların bulunması, toplumun toptan dinden uzaklaştırılması felâketini önleyemiyor. Belki de sadece maskeliyor. Sanki, toplum, bütünüyle kaidesinden koparılmış, kaydırıla kaydırıla, kendisine tam yabancı, geçmişle ilgisiz yeni bir toprağa

oturtulmak, ya da daha kötüsü havada öylece bırakılmak isteniyor.

Ekonomik imkânları elinde bulunduran genişçe bir çevre, artık çocuklarının dinle bir ilgisi olması gerektiğini aklına bile getirmiyor. Bunlara göre din, belli günlerde halkın alt tabakasının geçmişten kalan bir alışkanlıkla tekrarladıkları bir takım merasimlerdir sanki. Kendileri bunun üstüne çıkmışlar gibi bir gurur duygusuzluğu içindedirler. İslâmla ilgilerini kesmişlerdir. Sanki islâm, atalarının dini değildir. Basın, giderek, islâmı, adeta hakaretle bahsedilecek ilkel inançlar, bâtıl itikatlar gibi lanse ediyor. Sanki zaman içinde tasfiye olacak, ömrünü doldurmuş bir takım arkaik ve antropolojik kalıntılar gibi görmekte ve göstermekte dini. Günlük gazete, porno yayın organı durumunda. Bu tür yayın kanıksanmış, adeta tabii hale gelmiş.

Politika yozlaşmış, hiç bir çözüm üretemeden bitmez tükenmez seviyesiz tartışmalarla gün kaybediliyor. Zaman zaman bu gidiş durduruluyor, bu kez de konuşma bile adeta yasak hale geliyor. Politika hayatımız, hemofili hastalığına yakalanmış bir kişinin dramını yaşıyor. Bir bakıyorsunuz, boyuna kan kaybediyor toplum. Kanı pıhtılaştırmak suretiyle durdurmak istiyorsunuz. Bu kez de, dozu iyi ayarlayamadığınız için, kılcal damarlara kan gitmiyor, felç başlıyor. Ya durdurulamayan kan, ya fazla katılaşmaktan felç olma hali.

Kültür hayatı, tam anlamıyla çökmüş durumda. Gazeteler, futbolcu, ses sanatçısı, politikacı, eylemci ve suçlular dışında bir insana yer vermiyor sütunlarında. Şairler, basından ve hatta toplumdan kovulmuşlar gibi. Kendi aralarında konuşup görüşen, tartışıp kavga eden, kendilerini meşhur sanan meçhuller, kaçkınlar

olarak merhametle bakılan insanlar gibi görülüyorlar. Resmî kurumlarca şair kabul edilenler ise hafif müziğin söz yazarları, bir de eş dost arasında şair diye çağrılan kişiler. Televizyon ekranında şiir, edebiyat dünyasının gerçek gelişmesiyle ilgisiz, bir iflâsın sergilenişi. Okul kitapları, 1950'den sonrasını yok sayan, yüz yıl, elli yıl öncesinin edebiyatçılarını, sanatçılarını sonuncular olarak gösteren, toplumu elli yıl geriden izleyen fosilleşmiş yapraklar halinde. Gazeteler şaire, edebiyatçıya, seviyeli romanlara kapalı. Kütüphanelerden yararlanma asgarî seviyede. Gece ve tatil saatlerinde onlardan yararlanmak mümkün değil. Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, kendi toplum kültürümüzün insanını yetiştirmek için gerekli dev adımları atma cesaretinden tümüyle mahrum, dönüp dolaşıp sun'i bir amerikalı tip yetiştirme peşinde.

Bir savaş görmediğimiz halde, yıllık enflasyon nisbeti %100 civarında. Paranın, değerini bu kadar yitirmesi için, ne millî savunma giderlerinin büyüklüğü, ne de kalkınma yeterli sebep sayılabilir. Geliri çok yetersiz, ya da sınırlı olanlar, yıllardır süren enflasyon artışına dayanma imkânından mahrumdur. Daha uzun süre, en zayıf sınıf, tüm toplumun ağırlığını sırtında taşıyamaz. Zengin sınıfın egoizmi, kısa ve dar görüşlülüğü, toplumun geleceğini ciddî şekilde tehdit eden tehlikelerden habersiz olmasına neden olmuş durumda.

Dış politikamız ya da durumumuz da pek iç açıcı değil. Batı, adeta gelenekleşmiş olan düşmanlığını sürdürüyor. Ruslar, tarihî emellerine ulaşmak için fırsat gözlüyorlar. Avrupalılar halâ haçlı zihniyeti içinde. İslâm âlemiyle de hemen hemen ilgisiz durumdayız. Doğudan, Batıdan soyutlanmış gibiyiz. İslâm âleminden

bütün gücümüzle kaçıyoruz. Batıya ne kadar taviz verirsek verelim yaranamıyoruz. Komşularımızla da gerçek dostluk havası kurulamıyor.

Görülüyor ki ülke, her noktada gidip bir çıkmaz sokağın ağzında kalıyor. Ruhî, toplumsal, siyasî, diplomatik, kültürel ve ekonomik planda bu tür tıkanma noktalarıyla belirlenmiş bir zincirin içine gittikçe hapsedilmekte olduğumuzu söylemek bir mübalağa olmaz.

Bulmacalardaki, nerden giderseniz gidin bir yerde kapalı kapılarla karşılaştığınız labirentlere benziyor bugün toplumumuza gösterilen yollar bizce. Nasıl bilmecelerde bir tek çıkış yolu varsa milâdî 2000 yılının arefesinde de toplumumuz için aslında tek çıkar yol vardır. O da, ashab-ı kehf'in uykusunda yaptığı gibi bir sağa, bir sola, bir doğuya, bir batıya dönmesi değil, kendine gelmesidir toplumun.

Dünya görüşümüzü, idealizmi, ahlâk anlayışımızı, hayat tarzımızı yeniden belirlemek, ondan sonra, radikal bir değişimle, yeni bir yapılanma yolu tutmak zorundayız. Bu yeni dünya görüşü, ortadoğudaki tüm toplumu kavramalı, kapsamına almalı, ilgilendirmelidir. Büyümek için, daha kavrayıcı bir dünya görüşünün toplumunu hedef almak ihtiyacıyla yeni bir atılımı gerçekleştirmeliyiz. Suriye de, Irak da, Ürdün de, Lübnan da, Mısır da, bizim gibi darlaşmış bir anlayışın kurbanı olmuş ülkeler durumunda, zaman zaman saldırılar karşısında savunmasız kalıyor.

Ortadoğu insanı, yeni bir idealin, tabiî bir idealin, kendi ruh ve medeniyetimizden doğmuş bir idealin insanı olarak yetiştirilmeli, bölgede sun'i sınırların ortadan kaldırılıp bütün güçlerin birleştirileceği yeni bir ülke anlayışı geliştirilmeli, insanlara bu açıdan bakan bir

yol izlenmelidir. Kurtuluş, güçlü ve cihanşümul bir ortadoğu devletini kuracak birliği sağlamakta yatıyor. Çağımızın tarihî problemi budur ve bunu çözecek olan çağın fatihi, zamanın gordiom düğümünü çözecek İskender olacaktır.

YENİ İNSANCILIK

İslâmın "insan" anlayışından yola çıkarak batılılarca Ortadoğu adı verilen Merkezî İslâm Bölgesi'nde yeni bir insancılık hareketini başlatmamız gerekiyor. Aslında, Diriliş Hareketi, bir nevi böyle bir akımın adıdır. İslâmın kaybolmuş insanlık anlayışını yeniden diriltme akımıdır Diriliş Hareketi. Yeni bir hayat tarzına ve aşkına çağrı. Öyle bir hayat ki, atalarımız parlak dönemlerinde onun ihtişamını yaşadılar.

İnsana değer vermek, ona sevgi, saygı, merhamet ve şefkatle yanaşmak, islâm insancılığının temel unsurlarıdır. Hatta tasavvufta daha öteye gidilerek, mânen, tüm varoluş, insanın anlamında düğümlendirilmiş. Allah'ı bilmeye en lâyık o olduğundan, yaratılmışların en üstünü derecesine yükseltilmiş. Meleklerden üstün görülmüş insan. Bilinciyle, ahlâkıyla bunu hakketmiş. Bir yandan "insan-ı kâmil" görüşüyle, "kutup" fikriyle, mânen insanın tasarrufunda görülmüş dünya. Allah'ın yeryüzünde halifesi olarak tanımlanan insanoğulları, daha genel anlamda bu dünyanın sahipleri olarak anlaşılmıştır. Bu dünya onların hakkıdır ve onlara miras kalmıştır. Mümin "insan"a yani. Ve başkası, dün-

yaya hakimse mutlaka zulüm yapacaktır ve zalim, mutlaka gasıptır. Öte yandan, İslâmın o parlak günlerinde, bazan da aşırıya gidilerek, insanın fizik varlığında bile esrarlar aranmış, şifreler görülmüş.

İslâm Medeniyeti, bir takım buhranlarla çalkalanmışsa, bu, ötekilerin yaptığının aksine, insanı küçültmekten değil, aşırı büyültmeden kaynaklanmıştır. Vahdet-i Vücudun yüksekliğini idrakten aciz, derinliğine inmeye gücü olmayan kitlelerin yoz yorumu, karışıklıklara sebeb olmuş, buna tepkiler de zaman zaman sert bir şekilde kendini göstermiştir. İslâmın, insan konusundaki hakikati ise, her konuda olduğu gibi, orta yoldan kıl kadar ayrılmayan bir kararlılıktadır. Ne insanı tanrılaştırmaya kadar götüren şiirlerdeki vahdet-i vücud çarpıtması, ne de ona tepki olarak gelen "deri yüzme" cezalarıdır. İslâmın gerçek çözümü, orta yol. Bu aşırılıklar, nadiren görülen istisnaî olaylardır. Asıl olan görüş ve anlayış, İslâm toplumunun sessizce ve alçakgönüllüce yaşadığı orta yoldur.

İnsanı sevme, ona değer verme, onu dünyanın merkezi kabul etme. Bunun, en güzel bir şekilde, Şeyh Galib'in şiirinde ifade edilmiş olduğunu görüyoruz:

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen;
Merdüm-ü dide-i ekvan olan âdemsin sen.

"Kendini aşağı görme, âlemin özü, çekirdeği, çıkışı, başlangıç noktasısın (yani, onun varlığı seninle başlıyor, senin bir açılımından ibarettir). Kainâtların, yaratışların, oluşların gözbebeği olan insansın sen".

İslâm Dünyası, bu anlayışla bin yıldan fazla, üstün insanlar toplumunu yaşatıp sürdürdü. Bu toplumun alelâde bir insanını, öteki medeniyet toplumlarının azizleri, kahramanları, destan kişileri bile dengeleye-

mez. Şehitliğe atılmalarındaki samimiyet, komşularına ve tüm insanlara gösterdikleri digergâmlık, ahde vefa, emanete riayet gibi tam anlamını ancak yine kendi medeniyet kelimeleriyle ifade edebileceğimiz özellikler, bu gün akıl almaz boyutlardaymış gibi görülse şaşmamak gerekir.

Bu insan anlayışı ve yaşantısı, ne yazık ki, son yüzyıllarda giderek zayıfladı. Gerçi, ta bu güne kadar uzayan çizgisi tümüyle kaybolmadı, ama toprakta çölleşmenin, eşyada çürümenin artışı, iyi toprağın azalışı gibi yoğunluğunu yitirdi toplumda. Önce ruh kaybolmaya yüz tuttu. Biçim olarak devam eden insan anlayışı, yeterli olmayınca, bu kez, toplum sorumluları tarihin en büyük yanlışını yaparak Batıyı insan tipi doğurma açısından da taklide kalkıştılar.

Bugün İslâm Âleminde, toplum kendi eski insan tipini yaşatmak için umutsuz ve çelişmelerle dolu bir savaş verirken, resmî makamlar, tüm devlet ve toplum kurumlarını yabancı insan tipinin gerçekleşmesi yolunda seferber etmektedir.

Sun'i hudutlar çizilerek İslâm Ülkesi paramparça edilmiş yabancılarca. Sonra sözde bağımsızlık savaşı verenler, Avrupa emperyalistlerinin çizdiği bu yapma sınırları gerçek ve doğal sınırlarmış gibi benimsemişler, onların köle yetiştirmek amacıyla devreye soktukları eğitim proğramlarını sürdürmeyi mârifet saymışlardır.

Yeni bir insan anlayışıyla, islâmın bir zamanlar gerçekleştirdiği islâm insancılığını dirilterek bu sınırları ortadan kaldırmak, bu ülkelerin hayat memat problemidir.

Evet, Bağdat, Şam, İstanbul, Kahire, Diyarbekir, Bursa vb. İslâm Medeniyetinin ve toplumunun ortakla-

şa kurdukları emsali görülmemiş insanlık kentleridir. Hepsinde, ırk olarak türkün de, arabın da, diğer müslüman ırkların da payı vardır. Şimdi neden bir türk, Bağdat'a, bir arap, İstanbul'a pasaportla gitsin? Neden sınırlar bizi birbirimizden mahrum etsin?

Neden bazı yurttaşlar, ikinci, üçüncü, beşinci sınıfmış gibi çifte, hatta üçlü, beşli standartlarla değerlendirilsin? Irak'ta, Suriye'de veya başka bir İslâm Ülkesinde, neden, islâm, eli kolu bağlı bir düşünce ve ideal akımı gibi olsun? Neden bizde siyaset, daha çok batıcıların, komünist veya kapitalist batıcıların tekelinde bulunsun?

Bütün bunlar oluşmuş yanlış insan anlayışından ve gerçek islâm insancılığının ortadan kalkmasından kaynaklanmaktadır. İşte, bunun için, yeni insan akımını gerçekleştirmek, fedakâr, feragatkâr, mütevazi, idealist, çıkarcılıktan uzak, dindar, Allah'tan korkan, insanlara haksızlık yapmaktan çekinen, iyilik kaynağı kendi insanımızı çoğaltmak ve bütün bu ülkelerin hepimizin olduğunu idrak ederek sınırları ortadan kaldırmak, yeni baştan toplumu düzenleyip umutsuzluğa son vermek zorundayız.

Yeni güne, yeni yüzyıla, yeni insanla, islâmın yeni insanıyla ayak basmak zorundayız. İnsanlara insanca davranmak; gerçek ve somut eşitlik ve kardeşliği gerçekleştiren, tüm İslâm ülkesini tek ülke ve tüm müslümanları tek toplum, tek millet haline getiren İslâmın Diriliş insancılığı akımını başlatmak, varoluşumuzun hikmetiymiş gibi benimsenmelidir hepimiz tarafından.

ARKAPLANIYLA FRANSIZ İHTİLÂLİ

Fransız İhtilâli'nin 200. yıldönümü, tüm dünyada, bu büyük tarihî olayı yeniden gündeme getirmiştir. Son iki yüz yılın tüm olaylarını Fransız İhtilâline bağlama, batı entellektüelinin kaçınamadığı bir ruh saplantısıdır. Bu ihtilâlin günümüze kadar uzanan etkilerini inkâr mümkün olmamakla birlikte, belki de, bu ihtilâli de, iki dünya savaşını da getiren daha derin sebeplere bağlı olayların cereyan ettiği tarihin yeraltı şartları üzerinde durmak, hep aynı düşünce dairesinde dönme kısırlığından bir nebze kurtaracaktır zihinleri.

Avrupa'da, feodalitenin kırallığa dönüşmesi, topun icadı gibi bir teknolojik gelişmeye, Fransız ihtilâlinin patlak verişi de burjuvazinin doğuşuna bağlanmaktadır. Oysa, topun bulunmadığı dönemde de geniş imparatorluklar vardı. O zaman, manevi güçler maddî güçlerden etkin olarak, imparatorlukların devamını sağlayabiliyordu. Fakat, insanoğlu, tabiatı gereği, güç belâ oluşturduğu maddî veya manevi kuvvet sistemine yapışıp kalmayı yeğler; onu tazeleme, yenileme zahmetine katlanmak istemez. Oysa şartlar değişmiştir. İnsanlar, bir takım nüansların farkına varmışlardır. Şimdi, bu

durumda, kuvvetin odak noktasında yeni bir hayat kıvılcımı çakmak gerekmektedir. Bunu yapamazsanız, bir takım sürprizlere şahit olmanız mukadderdir.

Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu manevi kaynaklarını tazeleme imkânını bulamadığı için parçalandı, feodaliteler doğdu. Ortaçağ şövalyelik fikri bir süre feodaliteyi ayakta tuttu. Fakat sonunda Batı, ırk, dil, coğrafya realitelerine dayanan "millet (nation)" fikrine varınca, kırallığın doğması kaçınılmaz oldu. Top icad edildiği için kırallığın doğup feodalitenin battığını iddia etmek, tarih değişimlerinin maddî faktörlerle izah edilmesinden kaynaklanan bir iddia sahibi olmak demektir. Oysa, bize kalırsa, insanların kabile fikrinden millet fikrine varmalarının sonucu olarak, millî devlet ve kırallıklar doğuyor, feodalite ortadan kalkıyordu. Topun icadı ya da geniş çapta kullanılışı, millî devlet kırallıklarının, feodaliteyi ortadan kaldırmak için başvurduğu araştırma ve teknik gelişmelerinin kaçınılmaz sonucu olsa gerek.

Fransız İhtilâli'nin açıklanmasında da, klasik açıklamaların dışında, yeni düşüncelere ihtiyaç vardır. Bize kalırsa, burjuvazi-aristokrasi çatışması izahı, olayın bir yüzünü, hem de sathî yüzünü açıklamaktan öteye gitmez. Devlet, millet, kıral, hak, görev v.b. tüm kavramlar, zaman zaman yeniden gözden geçirilmeğe muhtaç, düşünce ürünleridir. Düşünce adamları da bu yoklamayı yapan, bir nevi, tarihî görevlilerdir. Bu misyon sahiplerinin çalışması ve insanların da, toplumun, devletin dar kalıplarının üstünde bir "insan" fikrine ulaşma idealine tutulmaları yeni bir hareket getirecektir zaman zaman. Kurulu düzen bu hareketi tehlike gibi kabul eder. Her tarafa uzanan örümcek ağı, tel tel tehlikeyi haber verir. Merkezî mekanizma panik içinde harekete geçer. Fran-

sız İhtilâli'nde bu şemayı görürüz. Rus İhtilâli'nde de. Türkiye'de Fransız İhtilali'nin taklidinden doğan Meşrutiyet ve Cumhuriyet ve sonrası devrimlerinde de.

Bir ülkede merkezî idare yeni arzu ve isteklere karşı harekete geçtiği anda, dış ve iç kuvvetler olaya karışır. Kimi olayın bir ucunda, kimi öbür ucunda yer alır. Büyük çatışma, kaostan sonra durulma, uzlaşma günleri gelir.

Burjuvazi açıkgözlük yapıp bir takım fikirlerin toplumu yoklamasını kanlı bir ihtilâle çevirmesini bilmiştir. İngilizlerin parmağı vardır geri planda Fransız ihtilâlinde. Aristokratların kendi aralarındaki rekabetlerinin de payı eksik değil. Eğer krallık rejimi yeni düşünceleri yavaş yavaş benimseyip sindirmeyi bilseydi, olanın bir rejim değişikliğine dönüşmesi yolu kapanmış olurdu. Aynı tez, çarlığın tutumu ve Osmanlıların son zamanlarındaki idarî düzen için de söylenebilir.

Bu düşüncelerin ışığında şöyle bir kural ileri sürülebilir: bir rejim, bir devlet, yeni düşünceleri, kendi ideal dünyasıyla özümlediği sürece devam eder. Düşüncenin yeni gelişimlerini idrak edemeyen, onları çözümleyemeyen, toplumun fikir yapısında eritemeyen devlet veya siyasî sistemlerin sarsıntı geçirmeleri mukadderdir.

Filozofların, düşünürlerin, aşırı olan, olmayan düşünceleri, Fransa'nın resmî sisteminde bir karşılık bulmayınca, doğan toplum bunalımını, çeşitli güçler, kendi çıkarları ve faydaları yönünde değerlendirmeye giriştiler. Fransız İhtilâlini sadece krallığın çöküşü gibi yorumlamanın, bu açıdan baktığımızda bütün yanlışlığı ortaya çıkar. Gelenler, kırala rahmet okutmuşlardır. En sonda da Napolyon'un diktatörlüğü ve imparatorluğu doğmuştur. İhtilâl bunun için mi yapılmıştı. Öyle olsaydı, Napolyon rejimi devam ederdi. O da edemedi.

Kırallık geri geldi, tutunamadı. Tekrar cumhuriyet rejimi doğdu Fransa'da. Cumhuriyetler, kırallıklar, diktatörlükler birbirini izledi. Öteki ülkelerde de, ihtilâl olsun olmasın, benzeri olayları gözlemliyoruz.

Asıl olan, şu: insana has düşüncelerle onu kısıtlayan düzenler arasında antik çağlardan bu güne bir savaş vardır ve bu sürüp gitmektedir. Sürüp gidecektir. Ancak, her seferinde de, atılımlar, amacından saptırılacak, yozlaştırılmak istenecektir. İhtilâller fikirlerin değil, fikir istismarlarının eseridir genellikle. Fikirler bahanedir. Her yeni fikrin, doğru olsun, yanlış olsun, ortaya çıkması halinde, onu bir kalkan ya da kılıç gibi kullanıp amacına ulaşmak isteyen gruplar ortalığa fırlayacaklar, barikatlar arkasında görünecekler ve saf insanları öne sürüp kendileri arkada mevzileneceklerdir. Onların maskesini ancak, çağlar sonra aşağı indirebilirsiniz.

Kendisini, ya da kendi menfaati için bir başkasını tanrılaştırmak isteyen insanlara karşı, peygamberler, bilgeler, idealist insanlar, halkı uyaracaklar, yönlendirmek isteyeceklerdir. Yüksek idealler, fikirler ortaya atılacaktır. Eğer bunlar gerçek yönünden saptırılmazsa kaybolan hakikatin dirilişi gerçekleşecek, insanlık ilerleyecektir. Saptırılması ve yozlaştırılması ise ihtilâllere sebeb olacaktır. İnsanlık, sonunda, biran için ya da bir süre, ihtilâllerden, terörden, zulümden kurtulup özlediği düşüncelere ulaşacaktır. Ama bu kez yeni düzen katılıkları başgösterecek, zaman içinde onlara karşı da yeni düşünceler, yeni oluşumlara gebe olarak doğacaktır. Tarihin, tekerrür değilse bile, andırış, çağrışım kanunu işleyip duracak, olay-fikir zıtlığının doğurduğu tarih dinamiği, bir kanunluluk görüntüsü içinde işlevini sürdürecektir.

İÇİNDEKİLER

7 Yastan Öte
11 Direnişten Dirilişe
14 Değişme ve Ötesi I
18 Değişme ve Ötesi II
23 Değişme ve Ötesi III
27 Değişme ve Ötesi VI
30 Değişme ve Ötesi V
34 Dört Yol Ağzında Türkiye ya da Türkiye Nereye Gidiyor? I
41 Dört Yol Ağzında Türkiye ya da Türkiye Nereye Gidiyor? II
46 Devlet I
50 Devlet II
55 Devlet III
60 Devlet IV
64 Devlet V
69 Devlet VI
72 Devlet VII
77 Devlet VIII
82 Devlet IX
87 Devlet X
92 Toplum I
97 Toplum II
104 Toplum III
110 Toplum IV

115 Toplum V
122 Toplum VI
127 Kaybedilen
130 Düşüş
134 Miras
138 Gündem
141 Batı ve Biz
144 Aşırılık ve Hayat Hakkı
147 Devreden Çıkan
152 Vakte Karşı
155 Sınırların Sırrı
158 Beklenen, Hep Beklenen
161 Düşünür ve Hareket
165 Proğram
169 Devlet Adamı I
172 Devlet Adamı II
175 Devlet Adamı III
178 Devlet Adamı IV
182 Devlet Adamı V
186 Devlet Adamı VI
190 Devlet Adamı VII
194 Bir İhtilâlin Anatomisi
198 Gerçek Parti
202 Bütünleşmek
206 Ufuklara Doğru
210 Çıkmaz Sokak
215 Yeni İnsancılık
219 Arkaplanıyla Fransız İhtilâli